

દિવ્ય જીવન

વાર્ષિક લવાજમ : રૂ. ૧૦૦/-

જુલાઈ-ઓગસ્ટ
૨૦૦૮

કર્મયોગ: સાચા શક્તિ-સામર્થ્યથી કર્તાપણાના ભાવ વિના અને ફળની આશા રાખ્યા વિના કરેલું કર્મ ઉન્નતિ કરે છે. કર્મયોગ કરતી વખતે બ્રહ્મભાવ રાખતા રહેવો, એ શુદ્ધ જ્ઞાનયોગ કરતાં વધારે મુશ્કેલ છે. જગતમાં રહેતાં રહેતાં માનવતાની સેવા કરવી, તે એકાંત ગુફામાં રહેવા કરતાં વધુ મુશ્કેલ છે. કોઈ પણ મનુષ્ય પ્રેમ, નમ્રતા અને સેવાથી આખા જગતને જીતી શકે છે.

- સ્વામી શિવાનંદ

જન્માષ્ટમી પર્વ નિમિત્તે
ભગવાન પૂર્ણ પુરુષોત્તમ 'શ્રીકૃષ્ણ' દર્શન

શ્રી સ્વામી શિવાનંદજી મહારાજની પ્રેરણાથી પ્રકાશિત દિવ્ય જીવન

વર્ષ : ૫

અંક : ૭-૮

જુલાઈ-ઓગસ્ટ-૨૦૦૮

સંસ્થાપક અને આદ્યતંત્રી :
બ્રહ્મલીન શ્રી સ્વામી યાજ્ઞવલ્ક્યાનંદજી
(ડૉ. શિવાનંદ અધ્યયુજી)
સંપાદક મંડળ :
શ્રી સ્વામી અધ્યાત્માનંદજી
ડૉ. મફતલાલ જે. પટણી
ડૉ. હરીશ દ્વિવેદી

લેખ મોકલવાનું સરનામું :
તંત્રીશ્રી : ડૉ. મફતલાલ જે. પટણી
૪, વિશ્વભારતી સોસાયટી,
નવરંગપુરા ટેલિફોન ટાવર પાસે,
એલિસબ્રિજ, અમદાવાદ-૩૮૦૦૦૬
ફોન : ૨૬૪૦૮૪૦૬

મુખ્ય કાર્યાલય :
'દિવ્ય જીવન' માસિક, તેનું લવાજમ :
સ્વામી ચિદાનંદ સર્વજીવસેવાનિધિ
ઈતર પત્રવ્યવહાર અને મહામંત્રીનું કાર્યાલય :
ગુજરાત દિવ્ય જીવન સંઘ
શિવાનંદ આશ્રમ,
જોધપુર ટેકરી, શિવાનંદ માર્ગ,
અમદાવાદ-૩૮૦૦૧૫
ફોન : ૨૬૮૬૧૨૩૪
ટેલિફેક્સ : ૨૬૮૬૨૩૪૫

E-mail :
sivananda_ashram@yahoo.com
Website : http://www.divyajivan.org

લવાજમ

ભારતમાં
વાર્ષિક લવાજમ : રૂ. ૧૦૦/-
શુભેચ્છક લવાજમ : રૂ. ૧૦૦૦/-
(૧૫ વર્ષ માટે)
પેટ્રન લવાજમ : રૂ. ૨૫૦૦/-
છૂટક નકલ : રૂ. ૧૦/-
વિદેશ માટે :
વાર્ષિક \$ 12 અથવા £8 (એર મેઈલ)
પેટ્રન \$ 250 અથવા £160 (એર મેઈલ)
ફેક્સ ડ્રાફ્ટ (અમદાવાદ) દ્વારા

ॐ

તાવત્સત્યં જગદ્ભ્રાતિ, શાક્તકારજતં યથા ।
યાવન્ન જ્ઞાયતે બ્રહ્મ, સર્વાધિષ્ઠાનમદ્વયમ્ ॥
ઉપાદાને ડચ્છિલાધારે જગન્તિ પરમેશ્વરે ।
સર્ગસ્થિતિલયાન્યાન્તિ બુદ્બુદાનીવ વારિણિ ॥
સચ્ચિદાત્મન્યનુસ્યૂતે, નિત્યે વિષ્ણૌ પ્રકલ્પિતાઃ ।
વ્યક્તયો વિવિધાઃ સર્વાઃ, હાટકે કટકાદિવત્ ॥

જેમ જ્યાં સુધી છીપનું જ્ઞાન થતું નથી ત્યાં સુધી રૂપું દેખાય છે,
તેમ જ્યાં સુધી સર્વના અધિષ્ઠાનરૂપ અદ્વય બ્રહ્મ જાણવામાં આવતું
નથી ત્યાં સુધી જગત સત્ય જેવું જણાય છે.

પાણીમાં પરપોટાની જેમ જગતમાં સહુના ઉપાદાન કારણરૂપ
પરમેશ્વરરૂપી ઉપાદાનમાં ઉત્પત્તિ, સ્થિતિ અને લય આવે છે (અને
જાય છે).

જેમ સોનામાં કુંડું વગેરે કલ્પાયેલાં છે તેમ સત્ય, જ્ઞાનસ્વરૂપ,
સર્વમાં પરોવાઈને રહેલ, શાશ્વત અને દેશ, કાલ ને વસ્તુના
પરિચ્છેદથી રહિત બ્રહ્મમાં આ સર્વ પ્રકારની અભિવ્યક્તિઓ
કલ્પાયેલી છે.

આત્મબોધ:-૭,૮,૯

શિવાનંદ વાણી

અસંદિગ્ધ રીતે એ જાહેર કરવામાં આવેલું છે કે, ગુરુ ભગવાન કરતાં
પણ મોટો છે. એક શ્લોકમાં કહેવાયું છે કે, ગુરુ એ જ બ્રહ્મા, વિષ્ણુ
અને મહેશ છે. ગુરુની પૂજા સરળ છે અને તે ભગવાનની પૂજા કરતાં
પણ વધુ ફળદાયી છે. કારણ કે આપણે ગુરુને મોઢામોઢ જોઈ શકીએ
છીએ અને તેમની પૂજા પ્રત્યક્ષ કરી શકીએ છીએ. ભગવાનનો
અપરાધ કરનાર ગુરુની કૃપાથી બચી શકે છે, પણ જે ગુરુનો અપરાધ
કરે છે, તેને બીજો કોઈ આશ્રય નથી પણ ગુરુનાં ચરણે પડી જવું
જોઈએ. માત્ર એ જ બચાવી શકે છે. એ નિશ્ચયપૂર્વક જાહેર થયેલું છે
કે, મનુષ્ય જેનું ધ્યાન કરે છે, તેના જેવો જ તે બની જાય છે. ગુરુની
ઉપાસનાથી સાધક ગુરુ જેવાં લક્ષણવાળો, જેવાં કે માનસિક દુઃખોથી
મુક્ત થાય છે અને અમર આનંદનો ભોક્તા બને છે.

- સ્વામી શિવાનંદ

પ્રકાશક-મુદ્રક : શ્રી સુમંતરાય સી. દેસાઈ વતી માલિક ગુજરાત દિવ્ય જીવન સંઘ દ્વારા પ્રિન્ટ વિઝન પ્રા. લિ., પ્રિન્ટ વિઝન હાઉસ,
આંબાવાડી, અમદાવાદ-૩૮૦ ૦૦૬ પ્રેસ ખાતે છપાવી શિવાનંદ આશ્રમ, જોધપુર ટેકરા, સેટેલાઈટ, અમદાવાદ-૩૮૦ ૦૧૫થી પ્રકાશિત કર્યું.

અનુક્રમ

૧. શ્લોક (આત્મબોધ)	શ્રીમદ્ આદ્ય શંકરાચાર્ય..... ૧
૨. અનુક્રમ, તહેવાર સૂચિ ૨
૩. સંપાદકીય	સંપાદક..... ૩
૪. ગુરુ	ગુરુદેવ શ્રી સ્વામી શિવાનંદજી..... ૫
૫. “બ્રહ્મ સત્યં જગન્મિથ્યા”	શ્રી સ્વામી ચિદાનંદજી..... ૧૦
૬. પંચસૂત્ર	આચાર્ય વિજયરત્નસુંદરસૂરિજી..... ૧૩
૭. ત્યાગ	શ્રી સ્વામી સત્ચિદાનંદજી..... ૧૪
૮. આનંદકુટીરનાં સંસ્મરણો	શ્રી સ્વામી ચૈતન્યાનંદજી..... ૧૯
૯. સિદ્ધાંત અને અભ્યાસ	શ્રી સ્વામી વેંકટેશાનંદજી..... ૨૨
૧૦. હિમાલયમાં મા આનંદમયીનો આશ્રમ	શ્રી ભાણદેવ..... ૨૬
૧૧. મનાચે શ્લોક - મનોબોધ	શ્રી સ્વામી અધ્યાત્માનંદજી..... ૩૦
૧૨. હિન્દુ ધર્મ - સનાતન ધર્મ	શ્રી અરવિંદ..... ૩૪
૧૩. સિદ્ધિ વિશે-૩	શ્રી યોગેશ્વરજી..... ૩૭
૧૪. બ્રહ્મનું સ્વરૂપ	શ્રી શ્રી મા આનંદમયી..... ૪૦
૧૫. યોગ એ જ જીવન	શ્રી સ્વામી અધ્યાત્માનંદજી..... ૪૨
૧૬. શિવાનંદ વચનામૃત	ગુરુદેવ શ્રી સ્વામી શિવાનંદજી..... ૪૪
૧૭. ઉપનિષદ-યાત્રા	શ્રી ગુણવંતભાઈ શાહ..... ૪૫
૧૮. સ્વાધ્યાય	શ્રી સ્વામી ચિદાનંદજી..... ૪૮
૧૯. શિવાનંદ કથામૃત	ગુરુદેવ શ્રી સ્વામી શિવાનંદજી..... ૪૯
૨૦. ભક્તિયુગ-૨	શ્રી સ્વામી સત્યાનંદજી..... ૫૧
૨૧. ‘ઝીન્ડ્રા-દિલ્હી સાથે એક મુલાકાત’	શ્રી સ્વામી અધ્યાત્માનંદજી..... ૫૪
૨૨. સાચી સંપત્તિ કઈ ?	ડૉ. હરીશ દિવેદી..... ૫૬
૨૩. શિવાનંદ આશ્રમના આગામી ઉત્સવો ૫૮
૨૪. વૃત્તાંત ૫૯

“અનુરોધ-અભિલાષા” ગ્રાહકોને :

- રવાનગી સરળતા માટે આપનું પત્રવ્યવહારનું સરનામું પિનકોડ સાથે સંપૂર્ણ હોય તે ઇચ્છનીય છે.
- આપનો ગ્રાહક નંબર નોંધી લેવા વિનંતી છે, જેથી અંકની પ્રાપ્તિ સંબંધી કોઈ પણ પત્રવ્યવહાર કરતી વેળા ગ્રાહક નંબરનો ઉલ્લેખ વહીવટી સરળતા સર્જી શકે છે.
- સામાન્યતઃ દર માસની પાંચમી તારીખે અંક પ્રસિદ્ધ થયા બાદ તેની રવાનગીનું કામ શરૂ થાય છે. છતાં કોઈ ખાસ કારણોસર પ્રકાશનની નિર્ધારિત તારીખના ૧૦ દિવસ વીત્યે પણ જો આપને અંક ન મળે તો સ્થાનિક ટપાલ કચેરીમાં તપાસ કર્યા બાદ વહીવટી કાર્યાલયને જણાવવું. સિલકમાં હશે તો બીજો અંક મોકલાશે.
- ‘દિવ્ય જીવન’ની સામગ્રી આપને ગમી હશે. તેથી હવે આપનાં પરિચિત વર્તુળોમાં પણ તેની રસલ્હાણ થાય અને ગ્રાહકવૃદ્ધિમાં આપનો નક્કર સહયોગ અમને મળતો રહે તેવી અભિલાષા છે.
- અમદાવાદ સિવાયના ગ્રાહકોએ પોતાનું લવાજમ ડ્રાફ્ટ અગર મનીઓર્ડરથી જ મોકલવું.

તહેવાર સૂચિ

જુલાઈ, ૨૦૦૮

તા. તિથિ (જેઠ વદ)

૨/૩ ૧૪/૩૦ અમાવાસ્યા

(અષાઠ સુદ)

૧૪ ૧૧ એકાદશી
૧૫ ૧૨ પ્રદોષપૂજા, શ્રી વામન પૂજા, ચાતુર્માસ પ્રત આરંભ.

૧૬ ૧૩ દક્ષિણાયન આરંભ (૭-૨૩સાંજે)

૧૭/૧૮ ૧૪/૧૫ પૂર્ણિમા

૧૮ ૧૫ શ્રી ગુરુપૂર્ણિમા, શ્રી વ્યાસપૂજા, શ્રી ગુરુપૂજા

(અષાઠ વદ)

૨૬ ૯ પૂ. સ્વામી શિવાનંદજી મહારાજની પુણ્યતિથિ આરાધના દિન

૨૮ ૧૧ એકાદશી

૩૦ ૧૩ પ્રદોષપૂજા

ઓગસ્ટ, ૨૦૦૮

૧ ૩૦ અમાવાસ્યા, સૂર્યગ્રહણ

(શ્રાવણ સુદ)

૬ ૫ નાગપાંચમ

૭ ૬ રાંધણછઠ

૮ ૭ શ્રી ગોસ્વામી તુલસીદાસ જયંતી

૧૨ ૧૧ એકાદશી

૧૪ ૧૩ પ્રદોષપૂજા

૧૬ ૧૫ પૂર્ણિમા, ઉપકર્મ, રક્ષાબંધન

૧૭ ૧૫ ચંદ્રગ્રહણ

(શ્રાવણ વદ)

૨૩ ૮ શ્રીકૃષ્ણ જયંતી, જન્માષ્ટમી

૨૭ ૧૧ એકાદશી

૨૮ ૧૨ પ્રદોષપૂજા

૩૦ ૩૦ અમાવાસ્યા

સંપાદકીય

જુલાઈ મહિનાના પ્રારંભથી જ ઉત્સવોની મોસમનો પણ પ્રારંભ થાય છે. ચોથી જુલાઈના રોજ બ્રહ્મલીન શ્રીમત્ સ્વામી વિવેકાનંદજી મહારાજશ્રીની ૧૦૬મી પુણ્યતિથિ છે. અમેરિકાનો સ્વાતંત્ર્ય દિવસ છે, તો અષાઢી બીજ હોવાથી પવિત્ર રથયાત્રાનો પુણ્ય પ્રસંગ પણ છે.

પહેલાં આ રથયાત્રા શ્રી જગન્નાથપુરી (ઓરિસ્સા) ખાતે જ થતી હતી, પરંતુ હવે ભારતમાં ઠેર ઠેર થાય છે અને દર વર્ષે તેનો ઉત્સાહ પણ અનેરો વધતો જાય છે. આપણા આશ્રમમાં શિવાનંદ આશ્રમ, અમદાવાદ ખાતે પણ ખૂબ જ ઉત્સાહ અને આનંદભેર શ્રી જગન્નાથ પ્રભુનો રથ ડંકાઢોલ નિશાન સાથે ફેરવવામાં આવે છે.

આ મંદિરો અને ઉત્સવો સંબંધી વર્તમાન યુગનો એક સમાજ પણ પ્રશ્ન સેવતો હોય જ છે, ત્યારે આ સંપાદકીયના માધ્યમથી તેમના સમક્ષ પ્રભુએ પોતે જ ધરેલી લાલબત્તીની વાત જણાવવાનું અયોગ્ય નથી જ.

હજુ છેલ્લા ચાર દશકની જ વાત છે. શ્રી જગન્નાથપુરીની રથયાત્રાનો નિયમ છે કે રાજા 'છેરપહેરા' એટલે કે શ્રી પ્રભુના રથના રાજમાર્ગને સોનાની સાવરણીથી વાળે. આ માટે મંદિર વ્યવસ્થા તરફથી પુરીના મહારાજા કે જેમને ગજપતિ મહારાજ કહેવાય છે (અત્યારે શ્રી ગજપતિ દિવ્યદેવસિંહજી વર્તમાન પુરી શાસનાધીશ છે.) તેઓને વિધિવત્ આમંત્રણ આપવામાં આવે. આ છેરપહેરા માટે તેમને મંદિર તરફથી શિરપાવ પણ આપવામાં આવે. વગેરે. ઈ.સ. ૧૯૭૨/૭૩માં શ્રીમતી નંદીની સત્પથી ઓરિસ્સાનાં મુખ્યમંત્રી હતાં. તેમણે કહ્યું, 'આ શું ઢોંગ છે ? કોણ રાજા ? હવે મુખ્યમંત્રી જ રાજા કહેવાય. અને આ ઝાડુ-બાડુનાં નાટકની કોઈ આવશ્યકતા નથી. લાવો, મૂર્તિઓ બહાર અને કરો યાત્રા શરૂ.'

પરંતુ સૌનાં આશ્ચર્ય વચ્ચે ભગવાન તેમના સિંહાસન પરથી ઊઠ્યા જ નહીં ! હાથીઓ છેક નિજ મંદિરમાં લાવવામાં આવ્યા, પરંતુ શ્રી વિગ્રહને હલાવી કે ચલાવી શકાયા નહીં. શ્રીમતી નંદીની સત્પથી તેમની ભારે પોલીસ પાર્ટી સાથે અંદર આવ્યાં. પરંતુ અંતે કંઈ પણ યુક્તિ કામ ન લાગી. બડાપંડાએ મુખ્યમંત્રીને જીદ છોડવા આજીજ કરી. રાજા પાસે જઈ વિધિવત્ નિમંત્રણ

આપવાનું કહ્યું. શ્રી પ્રભુ ભગવાન જગન્નાથની ક્ષમાયાચના કરવા કહ્યું. અંતે રાજા પોતે નિજ મંદિરમાં આવ્યા. તેમણે કાકલુદી કરી. પ્રભુને વિનવણી કરી. અને હા ! ભગવાનનો શ્રી વિગ્રહ ફુલની જેમ સરળતાથી ઊંચકાઈ ગયો. સવારે પાંચ વાગ્યાથી પુરીના બડાદંડ-રાજમાર્ગ પર દસેક લાખ ભક્તો શ્રી પ્રભુનાં દર્શન વગર ટળવળતાં હતાં. મેલી રાજરમત અને અહંકારની તુ તુ મેં મેં થી અજાણ ભક્તો માત્ર હરિ બોલના કીર્તનમાં નિમજ્જ હતાં અને પ્રભુનું દર્શન છેક બપોરે બે વાગ્યા પછી થતાં, ભક્ત સમુદાય - માનવ મહેરામણ આનંદને હિલોળે ચઢ્યું. છેરપહેરા થયો અને રથ ચાલ્યા.

આ જગન્નાથ પ્રભુ માત્ર વિગ્રહ નથી. જાગ્રત દેવતા છે. તેમના હાથ બે અધૂરા દેખાય છે પરંતુ તેઓ આજાન બાહુ છે. ભ્રમર અને પાંપણ વગરની આંખો ચોપાસ ચતુર્દિશ એક સરખા ભાવ અને દૃષ્ટિથી જુએ છે.

શ્રી જગન્નાથ મંદિરનાં મંદિરની ધજા ચઢાવવાનો પુરીના અમુક 'પંડા' પરિવારોનો જ ઈજારો મનાય છે. જે પરિવારનો વારો હોય તે પરિવારના યુવકે મંદિર ઉપર જવું પડે. બંગાળના અખાતના ઘૂઘવતા દરિયાથી ભાગ્યે જ અડધા કિલોમીટરના અંતરે આવેલું આ શ્રી જગન્નાથજીનું જગત મંદિર ૩૦૦ ફૂટથી વધારે ઊંચું છે. નિયમ એવો છે કે જેણે જૂની ધજા ઉતારીને નવી ચઢાવવાની હોય તે વ્યક્તિએ તે દિવસે માંસાહાર ન કરેલો હોવો જોઈએ. મદિરાપાન ન કરેલું હોવું જોઈએ વગેરે. (માછલી એ બંગાળ-ઓરિસ્સાનો પ્રમુખ આહાર છે.)

પરંતુ આશરે પાંચેક દશક પૂર્વેની વાત છે. એક યુવક ધજા ચઢાવવા ચઢ્યો. નીતિ નિયમનું પાલન કર્યા વગર. પરંતુ જૂની ધજા ઉતારી અને નવી ચઢાવે તે પૂર્વે તેણે પ્રભુ પાસે કબૂલાત કરી નાથ ! આ કામ કરવા માટે મારા પરિવારને જે શિરપાવ-મહેનતાણું મળે છે તે જતું ન કરવા માટે ચઢ્યો છું. બાકી તન અને મનથી હું અપવિત્ર છું. આ નવી ધજા ચઢાવું કે નહીં ? તેના અસમંજસમાં છું. નાથ શું કરું ? કંઈ સમજણ નથી. પરંતુ તે કંઈ આગળ વિચારે તે પૂર્વે જૂની અને નવી બંને પદ વારની એક એવી ધજાઓ સાથે તે દરિયાઈ હવાના

ઝપાટે આકાશમાં ઊડ્યો. નીચે જમીન ઉપર પટકાતાં પૂર્વે ૧૧૨ વાર ધજામાં લપેટાઈ ગયો. ત્રણ દિવસે તેને ભાન આવ્યું ત્યારે તેણે પહેલો પ્રશ્ન પૂછ્યો, ‘જગો ક્યાં? જગો એટલે જગન્નાથ. ઓરિસ્સા તેને પોતાનો જાણે છે, તેથી જ ‘જગા-કાળિયા’ એમ કહીને બોલાવે છે.’ તે યુવકે કહ્યું, ‘તેણે મને બંને હાથે ઊંચક્યો હતો. અહીં નીચે જમીન પર સુવડાવ્યો પણ ખરો. પછી તે ક્યાં ગયો?’ તે છોકરાને કોઈ ફેક્ટર થયું ન હતું. કોઈ બ્રેઈન હેમરેજ પણ થયું ન હતું. તે કદાચ આજે પણ જીવતો હશે. આ જગન્નાથની કૃપાના બે દીર્ઘ બાહુનો પવિત્ર આસ્વાદ ચાખીને તેણે તેનું જીવન સાર્થક કર્યું છે. આ ભગવાન જાગૃત છે. રથયાત્રાઓ પ્રભુ પ્રત્યેના પ્રત્યક્ષ પ્રેમનો ઉત્સવ છે અને તેને માણીને સૌ ભક્તો ખરેખર કૃતકૃત્યતાનો આનંદ અનુભવે છે.

જુલાઈની અઢારમી તારીખે પવિત્ર ગુરુપૂર્ણિમા છે. ગુરુનો મહિમા સર્વે સંતો શાસ્ત્રો અને ભક્તોએ ગાયો છે. ગુરુમુખી ભાષામાં ગુરુગ્રંથ સાહેબે કહેલ પ્રત્યેક ભક્તિ પદોને ‘શબદ’ શબ્દ એટલે શબ્દ બ્રહ્મ સાથે સરખાવવામાં આવ્યા છે. આ શબ્દ તે સમયના સર્વે સંતોના સુપરિચિત ગુરુમહિમા અને પ્રભુ મહિમાના ગાયનનું એક દિવ્ય સંકલન છે. ત્યાં પ્રત્યેક શબ્દમાં એક જ વાતનું રટણ છે ‘ગુરુમહિમા અપરંપાર’.

ગુરુ કી મહિમા ઊંચ તે ઊંચી
ગુરુ કા સંગ વડભાગી પાઈએ
ગુરુ કા કહ્યા કથયા ન જાય અદાકર
ગુરુ કી મહિમા ઊંચ તે ઊંચી
ગુરુ કી મહિમા મૂંચ તે મૂંચી.
અનિક બાર ગુરુ કઉ બલિ જાઉ ॥
સરબ નિધાન જીઅ દા દાતા ॥
આઠ પહર પારબ્રહ્મ રંગિ રાતા ॥
બ્રહ્મ મહિ જનુ જન મહિ પારબ્રહ્મુ ॥
એકહિ આપિ નહી કછુ ભરમુ ॥
સહસ સિઆનપ લઈઆ ન જાઈએ ॥
નાનક ઐસા સદ્ગુરુ બડભાગી પાઈએ ॥

(સુખમણિ સાહેબ, સલોકુ-પૌડી નૌમી)
ખરેખર આપણે પોતે જ આપણા ગુરુ છીએ. જ્યાં સુધી આપણું મન આપણું જ શિષ્યત્વ સ્વીકાર ન કરે ત્યાં સુધી બધું જ મિથ્યા. આપણે શ્રીકૃષ્ણને જગતગુરુ કહ્યા છે. વાલ્મિકી રામાયણ અને યોગવાસિષ્ઠમાં શ્રીરામને પણ ગુરુપદે સ્થાપવામાં આવેલ છે. કહ્યું છે,

‘અન્તઃ શૂન્યઃ બહિઃ શૂન્યઃ શૂન્યકુમ્ભ ઈવામ્બરે ।
અન્તઃ પૂર્ણો બહિઃ પૂર્ણઃ પૂર્ણકુમ્ભ ઈવામ્બરે ॥’

સંસાર એને માટે શૂન્ય થઈ જાય છે અને પોતે પરિપૂર્ણ બ્રહ્મમય-પરિપૂર્ણ બ્રહ્મ જ બની જાય છે. આનંદરૂપ પરમાત્મા અંદર છે, બહાર છે, સર્વત્ર છે.

વસિષ્ઠ શ્રીરામને પૂર્ણ બ્રહ્મ પરમગુરુ તરીકે ઓળખાવે છે. શ્રીરામને પરમગુરુ તરીકે શ્રીરામના જ ગુરુ વસિષ્ઠ ઓળખાવે છે, તો તે કેવા ઉદાર ચરિત ગુરુ હોઈ શકે? શ્રીરામ સમગ્ર જગતના સદ્ગુરુ છે. ગુરુ અને સદ્ગુરુમાં અંતર છે. શબ્દથી જ્ઞાનનો જે બોધ કરે તે ગુરુ છે. આચરણથી ક્રિયાથી જ્ઞાનનો ઉપદેશ જે કરે તે સદ્ગુરુ છે. સમગ્ર વિશ્વ જ્ઞાનનો ઉપદેશ કરનારા ગુરુજનોથી ભરપૂર છે. સદ્ગુરુ વિરલ છે. જેનાં પોતાનાં જીવનમાં સ્વકીય પ્રદત્ત ઉપદેશની ઊણપ હોય તે ગુરુ હોય કે ન હોય કંઈ ફરક પડતો નથી. માટે જ સંતોએ કહ્યું છે,

‘ગુરુ બિન જ્ઞાન ન ઉપજે; ગુરુ બિન મિટે ન ભેદ ।
ગુરુ બિન સંશય ના મીટે, જય જય જય ગુરુદેવ ॥’

શ્રી રામાયણમાં કહ્યું છે કે, શ્રીરામચંદ્રજી મિતભાષી છે. એકવચની છે. કારણ શ્રીરામચંદ્રજીનો ઉપદેશ શબ્દાત્મક નથી, ક્રિયાત્મક છે. શ્રી સદ્ગુરુનું મૌન એ જ જ્ઞાન છે.

ચિત્રં વટતરોમૂલે વૃદ્ધાઃ શિષ્યા ગુરુર્યુવા ।

ગુરોસ્તુ મૌન વ્યાખ્યાનં શિષ્યાસ્તુ છિન્નસંશયાઃ ॥

બાકી સમગ્ર સંસાર મોહ અને માયાનાં આડંબરજન્ય વિન્યાસથી પરિપૂર્ણ છે, તેમાંથી સદ્ગુરુ જ પાર ઉતારી શકે. ‘બડા વિકટ યમ ઘાટ ગુરુ બિન કૌન બતાવે બાટ?’ કારણ કે ઈન્દ્રજાળ ઈશ્વર તણી જોતાં જીવ ભરમાય, ગુરુ જ્ઞાન-અંજન કરે, જૂઠી જાળ જણાય. આપણું પરમ સદ્ભાગ્ય છે કે આપણે પરમગુરુદેવ અને સદ્ગુરુદેવ શ્રી સ્વામી શિવાનંદજી મહારાજ અને પરમાત્માના પ્રત્યક્ષ સ્વરૂપ શ્રી સ્વામી ચિદાનંદજી મહારાજ બંને સમર્થ સદ્ગુરુજનો સાંપડ્યા છે. તેમના ભૌતિક અસ્તિત્વ સમયે જ આપણે સૌ પણ પ્રકટયાં, તે આપણું અહોભાગ્ય. શ્રીગુરુદેવ પૂર્વ પશ્ચિમ, અહીં તહીંથી પૃથક્ ગગન સદૃશ સર્વત્ર વ્યાપ્ત છે, તેની સર્વજ્ઞતાઓ, સર્વાન્તર્યામીપણાઓ, સદા સર્વદા અહીંજની ઉપસ્થિતિની અનુભૂતિ કરીએ, તેમની કૃપા છે જ, તેની પાત્રતા કેળવીને જીવન સાર્થક કરીએ, ત્યાં જ દિવ્ય જીવન. ઝૂં શાંતિ.

- સંપાદક

ગુરુ એ મુમુક્ષુને માર્ગદર્શન આપવા માટે સાકારરૂપે પ્રકટ થયેલા સાક્ષાત્ પરમેશ્વર છે. ઈશ્વરની કરુણા જ ગુરુનું રૂપ ધારણ કરે છે. ગુરુનાં દર્શન એટલે સાક્ષાત્ ઈશ્વરનાં દર્શન. ગુરુની ઈશ્વર સાથે એકતા છે. સાધકને એ ભક્તિની પ્રેરણા આપે છે. એમની હાજરી બધાને પાવન કરે છે.

અમૃતસ્વરૂપ પરમાત્મા અને માનવની વચ્ચે ગુરુ કડીરૂપે છે. 'આ'માંથી ઊંચે ચડી તે 'તે' સુધી પહોંચેલ છે, આવી વિભૂતિ તે ગુરુ. મુક્ત રીતે, નિર્વિઘ્ને બંને લોકમાં વિચરનાર ગુરુ જાણે અમરતાને ઊંબરે ઊભા છે અને સંસારમાં મથી રહેલા જીવને નીચા વળી એક હાથના ટેકાથી ઊંચે ઉઠાવી, બીજે હાથે એને તેડી લે છે અને અનંત સત્ય-ચેતનાના શાશ્વત આનંદના સામ્રાજ્યમાં તેને સ્થાપે છે.

શ્રી સદ્ગુરુ

પરમાત્માની આજ્ઞા હોય તે જ ગુરુ થઈ શકે. માત્ર પુસ્તકોના અભ્યાસથી જ ગુરુ થવાય નહીં. જેણે વેદાભ્યાસ કર્યો હોય અને જેને અનુભવ દ્વારા આત્માનો સાક્ષાત્કાર થયો હોય એ જ ગુરુપદે સ્થાપિત થઈ શકે. જીવનમુક્ત સંત જ સાચા ગુરુ કે ઉપદેશક થઈ શકે. એવા સદ્ગુરુ બ્રહ્મ કે પુરુષોત્તમથી ભિન્ન નથી. એ બ્રહ્મરૂપ જ છે.

સદ્ગુરુને અસંખ્ય સિદ્ધિઓ પ્રાપ્ત થયેલી હોય છે. પરમાત્માની સમસ્ત સંપત્તિ ને સમસ્ત દિવ્ય ઐશ્વર્યના એ સ્વામી છે, પરંતુ સિદ્ધિઓનું સ્વામિત્વ એ સંતની મહત્તા પ્રકટ કરનાર કસોટી નથી. એના આત્મ-સાક્ષાત્કારની સાબિતીની પણ એ કસોટી નથી. સાધારણ રીતે સાચા ગુરુ એવી સિદ્ધિ કે ચમત્કારનું પ્રદર્શન કરતા નથી. છતાં કોઈ વખતે સાધકને અલૌકિક વસ્તુઓના અસ્તિત્વની પ્રતીતિ થાય, એના હૃદયમાં શ્રદ્ધા પ્રકટે અને પ્રોત્સાહન મળે તે માટે તે તેમ કરે છે.

સદ્ગુરુ એટલે સ્વયં બ્રહ્મ. એ કરુણા, જ્ઞાન અને પરમાનંદના મહાસાગર છે. તમારા આત્માના એ

નાપુદા છે, આનંદના કુવારા સમા છે. સર્વે પ્રકારનાં વિઘ્ન, દુઃખ અને કલેશના એ નિવારનાર છે. સત્ય અને દિવ્ય પથના એ પ્રદર્શક છે. એ અજ્ઞાનના આવરણને ચીરી નાખે છે અને સાધકને દિવ્ય અને અમર બનાવે છે. આપણી અધમ પૈશાચિક પ્રકૃતિમાં એ પરિવર્તન લાવે છે. સંસારરૂપી સાગરમાં ડૂબી રહેલાને એ જ્ઞાનરૂપી દોરું ફેંકી ઉપર ખેંચી લે છે. એમને માત્ર મનુષ્યરૂપે ન જુઓ, જેટલા મનુષ્યરૂપે જોશો એટલા તમે પશુ બનશો. ગુરુનું પૂજન કરો, એમને ભક્તિપૂર્વક પ્રણામ કરો.

ગુરુ ઈશ્વર છે. એમનો શબ્દ એટલે પરમાત્માનો શબ્દ. એમણે કંઈ પણ શીખવવાની જરૂર પડતી નથી. એમની હાજરી અને સહયાર માત્રથી જ દિવ્યતા, પ્રેરણા અને ઉત્સાહ આપોઆપ મળી રહે છે. એમનો સત્સંગ એટલે સ્વયંપ્રકાશ. એમના સહવાસમાં જીવવું એ આધ્યાત્મિક શિક્ષણ છે. ગ્રંથસાહેબ વાંચવાથી ગુરુની મહત્તાનું જ્ઞાન થાય છે.

માનવ માનવ પાસેથી જ શીખે છે, એટલે ઈશ્વર માનવશરીર દ્વારા જ શિક્ષણ આપે છે. ગુરુ એ પૂર્ણતાનો માનવીય આદર્શ છે. જે બીબામાં તમે પોતાને ઢાળવા માગતા હો એની તે આકૃતિ છે. તમારા મનને તરત જ ખાતરી થશે કે આવા મહાન આત્મા પૂજા અને ભક્તિને પાત્ર છે.

ગુરુ એટલે મોક્ષનું દ્વાર. પરમ, ઉચ્ચ, સત્-ચિત્-આનંદમય અવસ્થાનું એ પ્રવેશદ્વાર છે; પરંતુ એમાં પ્રવેશ તો સાધકે જ કરવાનો છે. ગુરુ તો માત્ર સહાયક છે. સાધનાના અભ્યાસરૂપી કર્તવ્યનો બોજો તો મુમુક્ષુ સાધક પર જ છે.

ગુરુની આવશ્યકતા

આધ્યાત્મિક માર્ગે ડગલાં માંડનારને માટે ગુરુની ખાસ જરૂર છે. જેમ જ્યોતનું જ્ઞાન મેળવવા માટે પ્રજ્વલિત જ્યોત જોઈએ, તે જ પ્રમાણે પ્રકાશમય આત્મા જ બીજા આત્માને પ્રકાશિત બનાવી શકે.

કેટલાક આપમેળે કેટલાંય વરસો સુધી ધ્યાનધારણા કરે છે, પણ પાછળથી એમને ગુરુની ખરેખરી જરૂર જણાય છે. માર્ગમાં આવતાં કેટલાંયે વિઘ્નો ને અડચણોથી કેમ બચવું એની ખબર પડતી નથી. ત્યારે તે ગુરુની શોધમાં નીકળી પડે છે.

જે બદરીનાથ જઈ ચૂક્યો હોય એ માણસ જ તમને એના માર્ગની વાત કરી શકશે. આધ્યાત્મિક પ્રવાસની બાબતમાં માર્ગ શોધવો વધારે અઘરો છે. તમારું મન તમને વારંવાર ઊંધે માર્ગે લઈ જશે. અડચણો અને ખાડામાંથી બચાવી સાચે રસ્તે તમને દોરી જવાને ગુરુ જ સમર્થ છે. એ તમને કહેશે, “આ માર્ગ મોક્ષ તરફ અને આ બંધન તરફ લઈ જશે.” તમે બદરીનાથ જવા માગતા હશો, પણ આવા માર્ગદર્શન વિના પહોંચશો દિલ્હી.

શાસ્ત્રો તો કેડી વિનાનાં ગાઢ જંગલ જેવાં છે. એમાં ન સમજાય તેવાં વિધાનો છે. તે દેખીતી રીતે વિરોધી હોવા છતાં તેમાં ગૂઢ અર્થો, જુદા જુદા સૂચિત ભાવો અને ગુપ્ત સ્પષ્ટીકરણો હોય છે. એમાં પરસ્પરને છેદતા ઉલ્લેખો હોય છે. તમને આમાંથી સાચો અર્થ સમજાવે, તમારી શંકાઓ અને ગૂંચવણો દૂર કરે અને તમારી પાસે જ્ઞાનનો અર્ક ખેંચીને રજૂ કરે એવા ગુરુની તમને જરૂર છે.

આધ્યાત્મિક માર્ગના પ્રવાસી એવા પ્રત્યેક સાધકને ગુરુની ખરેખરી આવશ્યકતા છે. માત્ર ગુરુ જ તમને તમારા દોષો શોધી આપશે. અહંકારનો એવો સ્વભાવ છે કે સાધક પોતે પોતાના દોષો જોઈ શકતો નથી. જેમ માણસ પોતે પોતાની પીઠ જોઈ શકતો નથી તેમ મનુષ્યને પોતાની ભૂલો દેખાતી નથી. માટે દુર્ગુણો અને દોષોને જડમૂળમાંથી ઉખેડી નાખવા માટે સાધકે ગુરુને આશ્રયે જવું જોઈએ. ગુરુના માર્ગદર્શન નીચે સુરક્ષિત સાધક ખોટે માર્ગે નહિ જાય. સદ્ગુરુનો સત્સંગ એ આ સંસારનાં પ્રતિકૂળ પરિબળો અને બધી લાલચોથી રક્ષા કરનાર દુર્ગ અને કવચ છે.

અમુક વ્યક્તિએ કોઈ પણ ગુરુની નીચે અભ્યાસ કર્યા વગર પૂર્ણતા પ્રાપ્ત કરી છે એવાં દૃષ્ટાંતો આપી ગુરુની આવશ્યકતા જ નથી એવો ખોટો પ્રચાર કદી

કરવો નહિ. કારણ કે આવા અપવાદરૂપ મહાપુરુષો આધ્યાત્મિક જીવનની સામાન્ય ઘટના નથી, પણ અસામાન્ય સર્જન છે. એ મહાપુરુષો તો પૂર્વજન્મમાં આચરેલ સન્નિષ્ઠ સેવા, અભ્યાસ અને ધ્યાનને પરિણામે આધ્યાત્મિક ગુરુરૂપે જ અવતાર પામ્યા છે. એમણે પૂર્વજન્મમાં ગુરુ પાસેથી જ્ઞાન લીધું જ હતું. અત્યારનો જન્મ એ તો માત્ર આગળના જન્મની આધ્યાત્મિક પ્રભાવની ચાલુ રહેલી અવધિ છે. એટલે ગુરુની અગત્ય એથી જરા પણ ઓછી થતી નથી.

કેટલાક ઉપદેશકો પોતાના શિષ્યોને ઊંધે રસ્તે દોરે છે, તેઓ બધાને કહે છે, “કોઈ ગુરુની તાબેદારી કરો નહિ. તમે પોતે જ પોતાનો વિચાર કરો.” બીજા કોઈક એમ કહે કે કોઈ ગુરુના અનુયાયી ન બનો ત્યારે એ પોતે જ એના ગુરુ થવાનો ઈરાદો ધરાવતા હોય છે. આવા ઢોંગી ગુરુઓથી દૂર રહેવું એનાં વ્યાખ્યાનો સાંભળવાં નહિ.

બધા મહાપુરુષોને પોતાના ગુરુ હતા. બધા સંતો, મહાત્માઓ, પયગંબરો, અવતારો, ધર્મગુરુઓ બધાને પોતાના ગુરુ હતા; પછી તેઓ ગમે તેટલા મહાન થયા હોય ! શ્વેતકેતુએ ઉદાલક પાસેથી, મૈત્રેયીએ યાજ્ઞવલ્ક્ય પાસેથી, ભૃગુએ વરુણ પાસેથી, નારદે સનત્કુમાર પાસેથી, નચિકેતાએ યમ પાસેથી અને ઈન્દ્રે પ્રજાપતિ પાસેથી સત્યનો સાક્ષાત્કાર કર્યો હતો. બીજા કેટલાએ વિનયપૂર્વક જ્ઞાનીઓ પાસે ગયા. દંઢ બ્રહ્મચર્યનું આચરણ કર્યું, કઠોર શિસ્તનું પાલન કર્યું અને એમની પાસેથી બ્રહ્મવિદ્યાનું જ્ઞાન પ્રાપ્ત કર્યું.

ભગવાન કૃષ્ણ પણ ગુરુ સાંદીપનિને ચરણે બેઠા હતા. ભગવાન રામને ઋષિ વસિષ્ઠ ગુરુ તરીકે હતા અને તેમણે જ તેમને ઉપદેશ આપ્યો. મહાત્મા ઈસુએ જોર્ડન નદીને કિનારે દીક્ષા લેવા માટે જોનને શોધી કાઢ્યો હતો. દેવોને પણ બૃહસ્પતિ ગુરુ છે. દિવ્ય મહાત્માઓએ પણ ગુરુ દક્ષિણામૂર્તિનું શરણ સ્વીકાર્યું હતું.

નવા નવા સાધકે પહેલાં પોતાના અંગત ગુરુ કરવા જોઈએ. શરૂઆતમાં જ તે પરમાત્માને ગુરુ બનાવી શકે નહિ. તેનું મન શુદ્ધ હોવું જોઈએ. તેનામાં

પૂરેપૂરી નૈતિકતા હોવી જોઈએ. એ અત્યંત સદ્ગુણી હોવો જોઈએ. શારીરિક ચિંતાથી તે પર હોવો જોઈએ. આટલું હોય તો જ એ પરમાત્માને ગુરુ કરી શકે.

ગુરુની પસંદગી

જો કોઈ મહાત્માના સાન્નિધ્યમાં તમને શાંતિનો અનુભવ થાય, જો તેનાં વ્યાખ્યાનથી તમારામાં પ્રેરણાનો સંચાર થાય, જો એનાથી તમારી શંકાઓનું નિરાકરણ થતું હોય, જો એ કામ, ક્રોધ અને લોભથી મુક્ત હોય, જો એ સ્વાર્થ અને અહંકારથી રહિત અને પ્રેમમય હોય તો તમે તમારા ગુરુ તરીકે ગ્રહણ કરો. તમારી શંકાઓને નિર્મૂળ કરનાર, તમારી સાધનામાં સહાનુભૂતિ ધરાવનાર, તમારી માન્યતાઓનો વિરોધ કર્યા વગર તમે હો ત્યાંથી જ આગળ વધવામાં સહાય કરનાર, પોતાના સાન્નિધ્ય માત્રથી આધ્યાત્મિક ઉચ્ચ ભાવનો અનુભવ કરાવનાર જ તમારો ગુરુ છે. તેનું અંતરથી અનુસરણ કરો. ગુરુ દ્વારા ઈશ્વર તમને માર્ગદર્શન આપશે.

ગુરુની પસંદગીમાં તર્કબુદ્ધિનો વધારે પડતો ઉપયોગ કરતા નહિ. એમ કરશો તો તમારું પતન થશે. જો તમે પ્રથમ કક્ષાના ગુરુ મેળવવામાં સફળ ન થાઓ તો જેમણે એ માર્ગે કેટલાંક વર્ષોથી વિચરણ કર્યું હોય, જેમનામાં શુદ્ધિ અને બીજા સારા ગુણોનો વાસ હોય અને જેનામાં શાસ્ત્રોનું કંઈક જ્ઞાન હોય એવા સત્પુરુષોના ઉપદેશનું અનુસરણ કરો. જેમ કે કોઈ એમ. એ. થયેલ પ્રોફેસર ન મળે ત્યારે કોઈ કોલેજિયન સ્કૂલમાં વિદ્યાર્થીને ભણાવી શકે છે, અથવા સિવિલ સર્જનની ગેરહાજરીમાં જેમ સબ-આસિસ્ટન્ટ સર્જન દર્દાની સારવાર કરી શકે તેમ આ બીજા વર્ગના ગુરુ પણ તમને સહાય આપવા શક્તિમાન થશે.

આવા બીજી કોટીના ગુરુ પણ ન મળે તો તમે શ્રી શંકર, દત્તાત્રેય અને બીજા સિદ્ધ મહાત્માઓ દ્વારા રચિત ગ્રંથોમાં સમાયેલા ઉપદેશોનું અનુસરણ કરી શકો છો. આવા સિદ્ધ ગુરુની છબી જો મળે તો તે રાખીને શ્રદ્ધા અને ભક્તિપૂર્વક એની પૂજા કરો. આથી ધીમે ધીમે તમારામાં પ્રેરણા જાગશે, અને યોગ્ય સમયે ગુરુ તમને સ્વપ્નમાં દર્શન દઈ દીક્ષા અને પ્રેરણા આપશે.

સન્નિષ્ઠ સાધકને ગૂઢ માર્ગે સહાય મળે છે. કાળ પરિપક્વ થાય છે, ત્યારે ભગવાન પોતે ગૂઢ રીતે શિષ્ય અને ગુરુનો સંગમ કરાવે છે.

ગુરુપ્રાપ્તિમાં પરમાત્માની અગમ સહાય

પરમાત્માએ પોતાના ભક્તોને કેવી રીતે સહાય કરી છે તે નીચેનાં દૃષ્ટાંતોમાં જુઓ. એકનાથને આકાશવાણી સંભળાઈ કે “દેવગિરિમાં જનાર્દન પંતને મળો. એ તમને યોગ્ય પંથે લઈ જઈ માર્ગદર્શન આપશે.” એકનાથે એ પ્રમાણે કર્યું અને એમને ગુરુની પ્રાપ્તિ થઈ. તુકારામને ‘રામકૃષ્ણ હરિ’નો મંત્ર સ્વપ્નમાં મળ્યો. આ મંત્રના જાપથી એમને કૃષ્ણ ભગવાનનાં દર્શન થયાં. નામદેવને ભગવાન કૃષ્ણે મલ્લિકાર્જુનમાં સંન્યાસી પાસેથી ઉચ્ચતર દીક્ષા પ્રાપ્ત કરવાને પ્રેર્યાં. રાણી યુડાલાએ કુંભ મુનિનું રૂપ ધારણ કરી વનમાં પોતાના પતિ શિખિધ્વજ પાસે જઈ તેને કેવલ્યના રહસ્યમાર્ગમાં દીક્ષિત કર્યો. મધુર કવિને ત્રણ ત્રણ દિવસ સુધી લાગલગાટ અંતરિક્ષમાં પ્રકાશ દેખાયો, અને એ પ્રકાશે ભોમિયા બની એને ગુરુ નામલ્લરને ચરણે પહોંચાડ્યા. ગુરુ તો એ સમયે તિન્નવલ્લી પાસે આંબલીના ઝાડ નીચે સમાધિમાં મગ્ન હતા. બિલ્વમંગળ ચિંતામણિ નામની નાયનારીમાં મોહ પામ્યા હતા અને એ જ એની ગુરુ બની. તુલસીદાસને કોઈ અદૃશ્ય તત્ત્વે હનુમાનનાં દર્શન કરવાનો અને એમના દ્વારા શ્રી રામનાં દર્શનનો આદેશ આપ્યો.

સમર્થ શિષ્યને સમર્થ ગુરુ મળી જ રહે છે. એ કદી પણ એનો અભાવ અનુભવતા નથી. સાક્ષાત્કાર પામેલા આત્માઓની કમી નથી. સામાન્ય અજ્ઞાની લોકો તેમને સહેલાઈથી ઓળખી શકતા નથી. શુદ્ધ અને સદ્ગુણોના ધામ સમા સિદ્ધ મહાત્માઓને થોડાક જ સમજી શકે છે અને જે સમજી શકે તેમને જ માત્ર એના સત્સંગથી લાભ થાય છે.

જ્યાં સુધી સંસાર છે ત્યાં સુધી આત્મસાક્ષાત્કાર પથમાં મથી રહેલા આત્માઓને પ્રેરવા માટે ગુરુઓ અને વેદો પણ છે. સત્પુત્રગની સરખામણીમાં આ કલિયુગમાં એવા મુક્ત આત્માઓની સંખ્યા ઓછી હોય પરંતુ સાધકોને સહાય આપવાને તેઓ હંમેશા હાજર

જ છે. દરેક વ્યક્તિએ પોતાની શક્તિ, સ્વભાવ અને સમજ પ્રમાણે માર્ગ ગ્રહણ કરવો. એ માર્ગે જ એના સદ્ગુરુ એને મળી જશે.

શિક્ષાગુરુ અને દીક્ષાગુરુ

મનુષ્યે આ જગતમાં બે પ્રકારનાં કર્તવ્ય કરવાનાં છે. જીવન જાળવવું અને આત્માને ઓળખવો. જીવવા માટે તેને પોતાની રોજી રોટી મેળવવા કામ કરવું પડે છે. આત્માને ઓળખવા માટે તેણે સેવા, પ્રેમ અને ધ્યાન કરવાનાં છે. સંસારનાં વિદ્યાકળાનું જ્ઞાન આપે તે શિક્ષાગુરુ અને મોક્ષનો માર્ગ બતાવે તે દીક્ષાગુરુ. શિક્ષાગુરુ જેટલી બાબતો એને જાણવી હોય તેટલા એટલે ઘણા હોઈ શકે. પણ દીક્ષાગુરુ તો એક જ હોય. એ જ તેને મોક્ષને માર્ગે લઈ જાય.

એક જ ગુરુને વળગી રહો

પાણી મેળવવા માટે અહીંતહીં છીછરા ખાડા ખોદશો મા. એ તો તરત જ ખાલી થઈ જશે. સૂકાઈ જશે. એક જ જગ્યાએ બહુ ઊંડો ખાડો ખોદો અને તમારા બધા પ્રયત્નોને અહીં જ કેન્દ્રિત કરો. તો આખું વર્ષ ચાલે એટલું સરસ જળ તમને મળી રહેશે. એ જ પ્રમાણે, એક ગુરુ પાસેથી આધ્યાત્મિક જ્ઞાન પૂર્ણપણે આત્મસાત્ કરવાનો પ્રયત્ન કરો. એક જ વ્યક્તિ પાસેથી ઊંડું જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરો. કેટલાંય વર્ષો સુધી એનાં ચરણોનું સેવન કરો. કુતૂહલથી પ્રેરાઈ અને થોડા વખતમાં શ્રદ્ધા ગુમાવી એક માણસ પાસેથી બીજા માણસ પાસે ભટકવાનો કંઈ અર્થ નથી, કંઈ લાભ નથી. વેશ્યાના જેવું ઘડી ઘડી બદલાતું મન ન રાખો. એક જ વ્યક્તિના આધ્યાત્મિક ઉપદેશને અનુસરો. જુદા જુદા માણસો પાસે જઈ બધા માણસોના ઉપદેશો પ્રમાણે વર્તવા જતાં તમે મૂંઝાઈ જશો. ભ્રમજાળમાં ગૂંચવાઈ જશો.

એક ડોક્ટર પાસેથી દવા લખાવો. બે ડોક્ટરો પાસેથી સલાહ સૂચનો લો અને ત્રણ ડોક્ટર ભેગા કરો એટલે અગ્નિસંસ્કાર. એવી જ રીતે ઘણા ગુરુ કરો, એટલે કિંકર્તવ્યમૂઢતા. શું કરવું એ સમજાય જ નહીં. એક ગુરુ કહેશે, “સોહમ્નો જપ કરો.” બીજો ઉપદેશશે, “શ્રી રામ જપો.” ત્રીજાની આજ્ઞા થશે, “અનાહત નાદનું શ્રવણ કરો.” પરિણામે આંટીઘૂંટી જ વધવાની,

એટલે એક જ ગુરુને વળગી એના ઉપદેશોનું પાલન કરવું જોઈએ.

સાંભળો બધાનું, પણ અનુયાયી બનો એકના. માન બધાંને આપો, પણ પૂજો એકને. જ્ઞાન તો બધા પાસેથી સાંભળો, પણ ઉપદેશ તો એકનો જ ગ્રહણ કરો. પછી આત્માની પ્રગતિ ત્વરિત બનવાની.

ગુરુપરંપરા

આત્મા સંબંધી જ્ઞાન એ ગુરુપરંપરાનો વિષય છે. ગુરુ પાસેથી એ શિષ્યને સમર્પિત થાય છે. ગૌડપાદાચાર્યે પોતાના શિષ્ય ગોવિંદાચાર્યને આત્મજ્ઞાન આપ્યું અને ગોવિંદાચાર્યે પોતાના શિષ્ય શંકરાચાર્યને આપ્યું. શંકરાચાર્યે પોતાના શિષ્ય સુરેશ્વરાચાર્યને એ આત્મજ્ઞાનની સોંપણી કરી. મત્સ્યેન્દ્રનાથે પોતાના શિષ્ય ગોરખનાથને જ્ઞાન સંબોધ્યું, ગોરખનાથે નિવૃત્તિનાથને અને નિવૃત્તિનાથે જ્ઞાનદેવને એનો બોધ કર્યો. તોતાપુરીએ શ્રી રામકૃષ્ણને અને રામકૃષ્ણે વિવેકાનંદને જ્ઞાનનું પ્રદાન કર્યું. રાજા જનકના જીવનને ઘડનાર અષ્ટાવક્ર હતા. રાજા ભર્તૃહરિનું પારમાર્થિક ભવિષ્ય ગોરખનાથે ઘડ્યું હતું. અર્જુન અને ઉદ્ધવનાં મન જ્યારે વિચલિત દશામાં હતાં ત્યારે મોક્ષમાર્ગમાં તેમને સ્થાપિત કરનાર ભગવાન કૃષ્ણ હતાં.

દીક્ષા ને તેનો અર્થ

ભક્તને ભક્તિપંથે સંત ભક્ત જ દીક્ષા આપી શકશે. વેદાંતના વિદ્યાર્થીને જ્ઞાની જ મહાવાક્યોમાં પ્રવેશ કરાવી શકશે. કોઈ હઠયોગી કે રાજયોગી જ તે માર્ગમાં બીજાને માર્ગદર્શન આપી શકશે. પણ પૂર્ણ સાક્ષાત્કાર પામેલા મહાત્મા, કોઈ પૂર્ણ જ્ઞાની કે પૂર્ણ યોગી તો કોઈ પણ વિશિષ્ટ માર્ગની દીક્ષા આપી શકે છે. શ્રી શંકર કે મધુસૂદન સરસ્વતી જેવા સંત મહાત્મા સાધકને તેની લાયકાત પ્રમાણે કોઈ પણ ખાસ માર્ગમાં દાખલ કરી શકે છે. સાધકનો ઝીણવટથી અભ્યાસ કરીને ગુરુ એની રુચિ, પ્રકૃતિ અને શક્તિ જાણી લઈ એને માટે સૌથી વિશેષ અનુકૂળ માર્ગ હોય તેનો નિર્ણય કરી આપશે. જો એનું હૃદય અશુદ્ધ હશે તો ગુરુ એને કેટલાંક વર્ષો નિઃસ્વાર્થ સેવા કરવાનો આદેશ આપશે. પછી તે કયા ખાસ માર્ગને માટે યોગ્ય છે તે જાણી લઈ

તેને તે માર્ગે વાળશે.

દીક્ષા એટલે કાનમાં મંત્ર ફૂંકવો એમ નહિ. જો રમેશ પર કૃષ્ણના વિચારોનો પ્રભાવ પડ્યો હોય તો તેમને એમની દીક્ષા મળી સમજવી. જો કોઈ સાધક કોઈ સંત રચિત ગ્રંથનો અભ્યાસ કરી સત્યને માર્ગે ચાલવા માંડે અને તેના ઉપદેશને જીવનમાં ઉતારે તો એ સંત એના ગુરુ બની ચૂક્યા ગણાય.

શક્તિસંચાર

જેમ તમે કોઈ માણસને એક નારંગી આપી શકો છો, તેમ એક વ્યક્તિમાંથી બીજી વ્યક્તિમાં આધ્યાત્મિક શક્તિનું પ્રદાન પણ થઈ શકે છે. આ આધ્યાત્મિક શક્તિના પ્રદાનની ક્રિયાને શક્તિસંચાર કહે છે. શક્તિસંચારમાં શિષ્યના મનમાં સદ્ગુરુના આત્માનાં આંદોલનનું આરોપણ થાય છે.

શક્તિસંચારને માટે જેને ગુરુ પોતે લાયક ગણતા હોય તેવા યોગ્ય વિદ્યાર્થીઓમાં જ તે સાત્ત્વિક શક્તિ આરોપિત કરે છે. દષ્ટિ, સ્પર્શ, વિચાર કે શબ્દ અથવા માત્ર ઈચ્છાથી જ ગુરુ શિષ્યમાં પરિવર્તન લાવી શકે છે.

શક્તિસંચાર પરંપરા દ્વારા પ્રાપ્ત થાય છે. એ ગૂઢ રહસ્યમય વિજ્ઞાન છે. એનું ગુરુ પાસેથી શિષ્યને સમર્પણ થતું રહે છે.

ભગવાન ઈસુએ સ્પર્શ દ્વારા એમના કેટલાક શિષ્યોમાં પોતાના આત્મબળનો સંચાર કર્યો હતો. સમર્થ રામદાસના શિષ્યે પોતામાં મુગ્ધ બનેલી નર્તકીની પુત્રીમાં પોતાનું બળ પ્રેર્યું હતું. શિષ્યે ત્રાટક માત્રથી એને સમાધિમાં નાખી દીધી અને એની વાસના નષ્ટ થઈ ગઈ. આથી એ ધર્મિષ્ઠ અને આત્મમાર્ગી બની. સૂરદાસનાં અંધચક્ષુને શ્રીકૃષ્ણના હાથનો સ્પર્શ થતાં જ તેનાં આંતર્યક્ષુ ઉઘડી ગયાં અને એ ભાવસમાધિમાં ડૂબી ગયા. ભગવાન ગૌરાંગે પોતાના સ્પર્શથી કેટલાયે લોકોમાં દિવ્ય ઉન્માદ ઉત્પન્ન કર્યો અને તેમને આકર્ષી લીધા. એમના સ્પર્શથી નાસ્તિકો પણ હરિગાન કરતાં કરતાં ઉન્માદમાં આવી જઈ શરીરોમાં નાયવા માંડ્યા હતા.

પણ ગુરુ દ્વારા પ્રાપ્ત થયેલ શક્તિથી શિષ્યે સંતોષ માની લેવાનો નથી. વિશેષ પૂર્ણતા અને સિદ્ધિને માટે તેણે સાધનામાં કઠિન પરિશ્રમ કરવો જોઈએ. શ્રી

રામકૃષ્ણ પરમહંસે સ્વામી વિવેકાનંદને સ્પર્શ કર્યો અને તેને પરા ચેતનાનો અનુભવ થયો. એ સ્પર્શ પછી પણ પૂર્ણતાની પ્રાપ્તિ માટે તેમને સાત વર્ષ સુધી કઠોર તપ કરવું પડ્યું.

આત્મચત્ત અને ગુરુકૃપા

ગુરુના ચમત્કારોથી મોક્ષ મળી ન શકે. ભગવાન બુદ્ધ, ભગવાન ઈસુ, રામતીર્થ બધાએ સાધના કરી હતી. માટે જ ભગવાન કૃષ્ણ અર્જુનને અભ્યાસ અને વૈરાગ્ય કેળવવા કહે છે. એમણે એને એમ ન કહ્યું કે, હું તને હમણાં જ મુક્તિ આપું છું. ગુરુદેવ સમાધિ અને મુક્તિ આપી દેશે એ ખોટો ખ્યાલ સદંતર છોડી દો. પ્રયત્ન કરો. શુદ્ધ બનો. ધ્યાન ધરો. સાક્ષાત્કાર પામો.

ગુરુકૃપાની બહુ જરૂર છે, પણ એનો અર્થ એમ નથી કે સાધકે આળસુ બની હાથપગ જોડી બેસી રહેવું. તેણે યોગ્ય પુરુષાર્થ દ્વારા આધ્યાત્મિક સાધના કરવાની છે. બધુંયે કાર્ય વિદ્યાર્થીએ જ કરવું પડે છે. આજકાલ તો લોકો સંન્યાસીના કમંડળમાંથી એક ટીપું પાણી માગી એ જ વખતે સમાધિમાં ચઢી જવા ઈચ્છે છે. શુદ્ધિ અને આત્મદર્શનને માટે તેઓ કોઈ પણ પ્રકારની સાધનાનો શ્રમ ઉઠાવવા તૈયાર નથી. એમને તો એવી જાદુઈ ગોળી જોઈએ છે કે જે ખાવાથી સહજ સમાધિ લાગી જાય. જો આપને એવો ભ્રમ હોય તો કૃપા કરીને તેને અત્યારે જ છોડી દેજો.

ગુરુ અને શાસ્ત્રો તમને માર્ગ ચીંધે, તમારી શંકા ટાળે, પણ અપરોક્ષ અનુભવ કે સીધું આંતરિક જ્ઞાન તો તમારી પોતાની અનુભૂતિ પર આધાર રાખે છે. ભૂખ્યા માણસે પોતે જ જમવું જોઈએ. જેને આકરી ખંજવાળ થાય તેણે પોતે જ ખણવું પડશે.

ગુરુના આશીર્વાદ બધું કરી શકે છે, એમાં તો શંકા જ નથી, પણ એના આશીર્વાદ કેમ પ્રાપ્ત કરવા? એમને પ્રસન્ન કરીને, અને ગુરુ તો જ પ્રસન્ન થાય જો શિષ્ય એમના આધ્યાત્મિક ઉપદેશોનું અનુત્તર પાલન કરે. માટે જ ગુરુની શિષ્યામણને ધ્યાનપૂર્વક અનુસરો. એમની શિક્ષા કાર્યમાં ઉતારો ત્યારે જ તમે એમના આશીર્વાદને પાત્ર થશો. ત્યારે જ એમના આશીર્વાદ બધું કરવા સમર્થ થશો.

‘શિવ-આનંદ’માંથી સાભાર

“ब्रह्म सत्यं जगन्मिथ्या”

- श्री स्वामी विद्यानंदજી

જ્યોતિર્મય આત્મન્ ! દિવ્યતાનાં ધન્ય અને વહાલાં સંતાન ! આજે સવારે જ્યારે હું આ પ્રાતઃકાળની સભામાં આવવા નીકળતો હતો ત્યારે મને આ વિચાર આવ્યો કે - વેદાંતની જે પ્રઘોષણાઓ છે તે તત્ત્વજ્ઞાનની ઊંચી કોટિએ અથવા તો અંદરના આધ્યાત્મિક સાક્ષાત્કારના તબક્કે જ લાગુ પાડી શકાય તેમ છે કે આપણને તત્કાળ લાભદાયક થાય તેવી, આપણને અત્યારે જ ઊંચા લઈ જઈ શકે તેવી વહેવારુ, નક્કર, અમલમાં મૂકી શકાય તેવી અને આજે જ વર્તમાનમાં ઉપયોગી થાય તેવી છે ?

મને જવાબ પણ તરત જ મળ્યો કે તાત્કાલિક કે આગળના તબક્કે આ વેદવચનો ઉપયોગી થાય કે કેમ એ પ્રશ્ન જ ઊભો નથી થતો, કારણ કે એમનો ઉપયોગ તો આપણને પ્રેરણા આપવાના એકદમ પ્રારંભિક તબક્કામાં જ છે. ક્યારેક આપણી નજર કોઈ ધર્મગ્રંથ પર પહેલવહેલી અથવા તો કોઈ વ્યાખ્યાતા ગ્રંથના શ્લોકો ટાંકતા હોય અને આપણા કાને એ શ્લોક પડે ત્યારથી જ એ આપણને જાણે એકદમ ઊંચા ઉઠાવી ઊધ્વારોહણની પ્રેરણા જગાડી દેતા હોય છે. આ મહાવાક્યો કાને પડતાં જ સાંભળનારની ભીતર એક શક્તિશાળી રૂપાંતર લાવવાની ક્ષમતા એ ધરાવે છે.

જેમણે આત્મસાક્ષાત્કાર કર્યો છે, તેવા ઋષિઓનું એક પરમ મહાવાક્ય છે : **બ્રહ્મ સત્યં જગન્મિથ્યા જીવો બ્રહ્મૈવ નાપર:** - એકલું બ્રહ્મ જ સત્ય છે, જગત તો મિથ્યા છે અને જીવ બ્રહ્મ સિવાય બીજું કશું નથી. આખો શ્લોક આમ છે -

શ્લોકાર્થેન પ્રવક્ષ્યામિ યદુક્તમ્ ગ્રંથકોટિભિઃ ।

બ્રહ્મ સત્યં જગન્મિથ્યા જીવો બ્રહ્મૈવ નાપરઃ ॥

અડધાએક શ્લોકમાં જ હું તમને કોટિ કોટિ ગ્રંથોમાં વિસ્તારપૂર્વક જે કહેવાયું છે તેનું હાઈ કહીશ કે બ્રહ્મ એ જ સત્ય છે અને જીવ એ જ બ્રહ્મ છે. આપણે નજર સામે જે જાતની ઘટના દેખાય છે એ સાપેક્ષ

વાસ્તવ છે, એ નિત્ય-પરિવર્તનીય છે, અસ્થિર છે, મિથ્યા છે, કાળ અને સ્થળ પર અવલંબિત છે, વિનાશી અને નશ્વર છે, આદિ-અંતવાળી, મિથ્યા, માત્ર ક્ષણિક આયુવાળી સાપેક્ષ હસ્તિ છે. જે આ જગતની ક્ષણભંગુરતાને જાણે છે, જે ‘સંસાર’ નામે ઓળખાતા ઘટકના મિથ્યાત્વને પીછાણે છે, તેની પણ કોઈ હસ્તિ નથી, કારણ કે બ્રહ્મ એ જ સત્ય છે અને જીવાત્મા તો ઉપાધિ સહિતનું બ્રહ્મ જ છે.

તમે કોઈ ઘડો લઈ જઈ ગંગાજળથી ભરો તો ઘડાનું પાણી ગંગાજળ સમું નહીં રહે. ઘડાનું પાણી વહેતું નથી, એમાં હોડીઓ તરી નહીં શકે. તમે તેમાં સ્નાન નહીં લઈ શકો. પરંતુ કોઈ તત્ત્વજ્ઞાની હશે તે પડકાર ફેંકીને કહેશે કે ઘડામાંનું પાણી ગંગાનીર કરતાં કોઈ પણ રીતે જુદું નથી. એમાં લેશમાત્ર ફરક નથી અને આધુનિક વિજ્ઞાન એ સાબિત પણ કરી આપશે. જે વહે છે તે પણ ગંગા છે અને જે ઘડામાં પૂરાયું છે, તે પણ ગંગા જ છે, પરંતુ ઘડાના પાણીમાં કેટલીક મર્યાદાઓ આવી ગઈ છે. એ સીમાવાળી મર્યાદિત ગંગા છે એટલે જ અંતે શ્લોકાર્થ ઉમેર્યો ‘જીવો બ્રહ્મૈવ નાપર:’

પછી મેં મારી જાતને પૂછ્યું કે ઈન્દ્રિયાતીત જગતના, પરમ વેદાંતી અનુભૂતિના હાર્દ સમા આ જીવન સત્યો જીવનસાધકને તાત્કાલિક લાભ અપાવવામાં, એનું ત્વરિત ઉત્થાન કરવામાં કેવી રીતે ઉપયોગી થઈ શકે ? મને તરત જવાબ મળ્યો કે - આ સત્યો અનેક સત્યોની હારમાળા ખોલી આપે છે.

ત્યારે વીજળીનો પ્રવાહ ચાલુ નહોતો, માત્ર મીણબત્તી હતી. હું અંધારામાં હતો. એકદમ સત્ય પોકારી ઊઠ્યું કે - ‘આ અંધકાર એ કોઈ વાસ્તવિકતા નથી. દશે દિશાઓમાં સર્વત્ર ફેલાતો પ્રકાશ જ અંતિમ વાસ્તવ છે, જે કશા પણ અંતરાય વગર તમામ ચીજોને ઉજાગર કરે છે. જ્યાં તમામ ચીજો સ્પષ્ટતાપૂર્વક દેખાય છે એ જ વાસ્તવિકતા

છે, આ અંધકાર એ તો તત્કાલીન પરિસ્થિતિ છે. પૃથ્વી પ્રદક્ષિણા કરતી રહેશે, સૂરજ ઊગશે અને આખું જગત પ્રકાશથી ઉજ્જ્વળ થઈ ઊઠશે. જ્યારે હું અંધારામાં મીણબત્તી સળગાવું છું અને વિચારું છું કે હું અંધારામાં છું, ત્યારે પણ પ્રકાશ જ પ્રકાશ હોય છે. આ અંધારું એ તો કેટલીક મર્યાદાઓને કારણે ઊભી થયેલી તત્કાલીન પરિસ્થિતિ માત્ર છે. પ્રકાશ એ જ વાસ્તવ છે, જ્યારે અંધારું એ તો પસાર થતી, ગુજરતી અવાસ્તવિકતા છે, એક સાપેક્ષ ઘટના માત્ર છે. યથાર્થ વિધાયક હકીકત એ અજવાળું છે, જ્યારે નકારાત્મક તત્કાલીન હકીકત અંધકાર છે.'

મેં કહ્યું - પૂનમ એ વાસ્તવિકતા છે, ગ્રહણ નહીં. મૌન વાસ્તવિકતા છે, નાનકડો ધ્વનિ એ વાસ્તવિકતા નથી. આ છે સત્ય. 'બ્રહ્મ સત્યમ્'નું વેદાંત સત્ય કહેવાયું ત્યારે એનો અર્થ થાય છે કે ત્રિકાળાબાધિત આ સત્ય છે, એ અટલ છે, અપરિવર્તનીય છે અને એ સત્ય શું છે ? આનંદો બ્રહ્મેતિ વ્યજનાત્ - બ્રહ્મ આનંદરૂપ છે. જેમણે આ જીવનમધુ ચાખ્યું તેમણે જાહેર કર્યું - મધુર, મધુર મધુર છે બધું ! એ માધુર્ય વર્ણવ્યું જાય તેવું નથી. બસ બધું સુંદર, મંગળ અને પરમાનંદથી છલોછલ છલકાય છે. અને એ જ છે સત્ય, સર્વત્ર પોતાની પરિપૂર્ણતામાં જ એ અપરિવર્તનીય બની વસે છે. તમામ યુગોના સૌ મહાત્માઓએ આ જ સત્ય ઉચ્ચાર્યું : પ્રાચીન, મધ્યયુગના, આધુનિક, પૌર્વાત્ય, પાશ્ચાત્ય, તમામ સ્થળના રહસ્યવિદોએ આ જ સત્યનો પોકાર કર્યો.

કેવી અદ્ભુત સ્વાનુભૂતિ ! કેવી મહાન પ્રતીતિ કે આ ક્ષણમાં પણ અંદર બહાર બધે જ બ્રહ્મનો પરમાનંદ પ્રવર્તે છે. પરમાનંદ એ જ યથાર્થ વાસ્તવ છે. પરમ શાંતિ, અગાધ, અસીમ શાંતિ એ જ નરી હકીકત છે. આવું ચિંતન એ જ તત્ક્ષણ શક્તિદાયક, પ્રોત્સાહક અને પ્રેરક જીવનસત્ત્વ છે.

એકમાંથી બીજા વિચારમાં હું સર્યો - હવે ગંગાને સામે કાંઠે પર્વતોને પેલે પારથી તેજોરાશિ સૂર્યનારાયણ ઊગશે. એ જ છે વાસ્તવિકતા અને એ

વાસ્તવિકતામાં જ આપણે જીવવું જોઈએ, આપણે કર્મો કરતાં રહી સાધનાપથે ચાલતાં રહેવું જોઈએ. જો આ જીવનસત્યના આધારે આપણે નિરંતર ચાલતાં રહીએ તો કેવી શક્તિ, કેવી પ્રેરણા, કેવી ઊલટ અને કેવો ઉત્સાહ નિત્ય ઊભરાતો રહે ? એ શાંતિ, એ આનંદ, એ પરિપૂર્ણતા, એ જ પ્રકાશનો પણ પ્રકાશ માત્ર પ્રવર્તે છે, અને હું પણ એ જ તત્ત્વ છું. મૂળમાં હું બીજું કાંઈ નથી !

વિચારો આવતા રહ્યા - જો આ વાત જ સાચી હોય તો આ જ એ ક્ષણ છે જ્યારે આપણને આ સત્યનું ભાન થઈ રહ્યું છે, આપણે આધ્યાત્મિક જીવનમાં પગ માંડ્યો છે અને આપણે એવું વાતાવરણ પણ મળી રહ્યું છે, જ્યારે ચોમેરથી આ સત્યને સમર્થન મળી રહ્યું છે અને ચોમેર આ સત્ય જ પ્રતિપાદિત થઈ રહ્યું છે. અંધકાર નહીં, પણ પ્રકાશ એ જ જીવનની વાસ્તવિકતા હોય અને આપણને પ્રકાશમય સ્થળે હોવાનું સદ્ભાગ્ય સાંપડ્યું હોય ત્યારે આપણે ચાલુ ચૂલે જ આપણી ખીચડી પકાવી લેવી જોઈએ. આપણે હોંશ અને ઊલટભેર આપણી સાધનામાં, આપણા આધ્યાત્મિક પંથને અનુસરવું જોઈએ અને હાથમાં આવેલી આ તકને સરી જવા દેવી ન જોઈએ.

પછી તરત જ સૂર્યનું કે - લોખંડ તપેલું હોય ત્યારે જ ઘણ મારવા. શાણો લુહાર આમ જ કરે, તો જ લોહું ઘાટ પકડે. જો એ ક્ષણ હાથમાંથી સરકી જાય તો ઘાતુ કઠણ બની જાય અને પછી ધાર્યા ઘાટ ઊતારી નહીં શકાય. વળી તરત વિચાર આવ્યો કે, તો તો પછી આ ક્ષણે જ, 'આજ આજ ભાઈ અત્યારે' કરવું જોઈએ. પશ્ચિમમાં કાળાત્માને વૃદ્ધ, લાંબી દાઢીવાળો, માથે બાબરી હોય બાકી માથે ટાલ હોય, તેવો કલ્પ્યો છે. એટલે કહેવાય છે કે સમય જેવો સામે દેખાય તેવો તરત જ બાબરીથી એને ઝાલો, નહીંતર એકવાર એ આગળ સરકી જશે તો હાથમાં પકડી લેવાનું શક્ય નહીં બને.

એટલે આપણે સફાળા સાબદા થઈ 'આજ આજ ભાઈ અત્યારે'-નો મહિમા સમજી સાવધાન થઈ જવું જોઈએ. યોગી આવો દક્ષ અને સદા તત્પર, ખડા સૈનિક

જેવો હોય છે અને એ કદીય આવેલી તક ગુમાવતો નથી. એટલે આપણે પણ પ્રતિક્ષણ સાબદા રહેવું જોઈએ અને આ બધાં સત્યોને મનમાં ઊતારતાં રહેવા જોઈએ કે - પ્રકાશ એ જ વાસ્તવિકતા છે, અંધકાર નહીં, અજવાળે-અજવાળે જ પાક ઊતારી લેવો, લોહું ગરમ હોય ત્યારે જ ઘા મારવો અને કાળને માથાની બાબરીથી પકડી લેવો.

એનો અર્થ એવો નહીં કે આપણે ઉતાવળિયા અને ઘાંઘાવાંઘા થવું ! એવું થશે તો તો હાથમાં કાંઈ નહીં આવે. કહેવત છે ને કે 'ઉતાવળા સો બાવરા'-બાવરા થઈને તાણ ઊભી કરવી, તંગદિલી નિર્માણ કરવી અને ઉચાટથી મન ભરી દેવું-આવું થશે તો તો બધું હાથમાંથી સરી જશે. તમારે શાંત અને સ્વસ્થ જ રહેવાનું છે, સાથોસાથ તત્ક્ષણ સક્રિય પણ થવાનું છે. હાથમાંથી તક સરકી ન જાય તે માટે સાવધાન રહેવાનું છે.

તમારા મનમાં ઉતાવળ ઊભી કરી કશો ઉચાટ પેદા નથી કરવો, માત્ર 'આ ક્ષણ'નું મહત્ત્વ તમને સમજાવવું છે. 'આ ક્ષણે, અત્યારે, આ જ પળે'નું મૂલ્ય તમને આત્મસાત્ થવું જોઈએ. જીવન વર્તમાન પળમાં જ જીવાય છે, એ ગઈ કાલે કે આવતી કાલે જીવવાની ચીજ નથી. અત્યારે-આ ક્ષણે જ પ્રકાશમય સંદર્ભ છે, પરમાનંદની પ્રાપ્ત સ્થિતિ છે. પ્રત્યેક પળ જીવાશે, તો જે પરમ દિવ્યતા-પૂર્ણતા પ્રાપ્ત કરવી છે તેના માટે આવશ્યક અને ઈચ્છનીય એવી તમામ બાબતોથી આ વર્તમાન ક્ષણ છલકાઈ ઊઠશે. વર્તમાન ક્ષણ જ મુક્તિ, આનંદ, આધ્યાત્મિક ધન્યતા, પૂર્ણતા અને જીવનની પરમોચ્ચ દશારૂપે જે વર્ણવાય છે, તે તરફ લઈ જશે. આપણને વર્તમાન ક્ષણનું મહત્ત્વ, એનું ઔચિત્ય, એનું મૂલ્ય સમજાય એ માટે જ આપણને આવા પાઠ ભણાવવામાં આવે છે.

એટલે આ ક્ષણે જ ઉત્સાહ મેળવો અને દિવ્ય જીવનમાં લાગી જાઓ. પછી તમારે માટે હરહમેશ આનંદ અને ઉત્સાહની ભરતી જ રહેશે. જો તમે વર્તમાન ક્ષણનું મહત્ત્વ સમજી એનો ઉપયોગ કરશો તો તમને સમજાશે કે 'બ્રહ્મ સત્યમ્ જગન્મિથ્યા' જેવાં

સૂત્રો ફક્ત કોઈ ઊંચી આધ્યાત્મિક પરમ દશાના સાધકો માટે જ કહેવાયેલાં જીવનસત્યો નથી. આપણા અત્યારના સાધનામય આધ્યાત્મિક જીવનમાં, આપણા યોગાભ્યાસમાં આપણને લાભ થાય, આપણો ઉત્સાહ અને સંપન્નતા વધારે તેવો એનો તાત્કાલિક ઉપયોગ પણ છે.

સત્ય અને પવિત્રતા જ બધે ફેલાયેલાં છે. શાંતિ, આનંદ એ જ સાચી વાસ્તવિકતા છે, કારણ કે સર્વત્ર બ્રહ્મ જ પ્રસરેલું છે. બ્રહ્મ એ જ સત્ય છે, બાકી બધું મિથ્યા છે, એનો અર્થ છે કે બાકીના બધા પ્રશ્નો પોતે જ ઊભા કરેલા માથાના દુખાવા સમાન છે, અને એનું કારણ આ જ છે કે આ સત્ય ભૂલાઈ ગયું છે કે - મારામાં કોઈ સમસ્યા નથી. અહીં તો માત્ર પરમાનંદ, શાંતિ, તેજસ્વી દિવ્યતા જ વસે છે. તમારી અંતઃશ્ચેતનામાં પ્રસ્થાપિત થઈ ચૂકેલું આ સત્ય જ તમારા જીવનનો પ્રાણધાર બનવો જોઈએ અને પ્રતિક્ષણ, નિત્ય-નિરંતર આ વાતનું સ્મરણ-ચિંતન રહેવાં જોઈએ.

જેવા તમે ઊંઘમાંથી જાગો કે તરત તમારે આ દિવ્ય જાગૃતિ સાધી લેવી જોઈએ. દિવ્ય તત્ત્વ સાથે એકરૂપ હોવાની ભવ્ય સ્થિતિમાં તમારે આવી જવું જોઈએ : 'તત્ત્વતઃ તો હું દિવ્ય સાથે એકરૂપ જ છું. હું પોતે જ દિવ્ય છું. દિવ્યતા એ મારો શાશ્વત, સાચો સ્વભાવ નિત્ય-નિજ સ્વરૂપ છે.' આપણે સત્યમાં જીવવાનું છે અને એ સત્ય જ આપણને મુક્ત કરશે. સત્યમાં જીવવું એ જ મહાન સાર્થકતા છે, પરમાનંદની અવધિ છે.

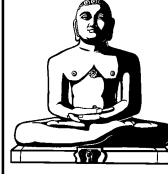
ગુરુદેવની અપાર કરુણા, પ્રેમ અને કૃપાને કારણે એમના આ પવિત્ર આશ્રમમાં, સત્યમાં જીવવા માટેની તમામ સગવડ અને અનુકૂળતા ઊભાં કરાયાં છે. વળી, ગુરુદેવની આપણા પર વિશેષ દિવ્ય કૃપા હોવાને કારણે, આપણે આ સુખ-સગવડોનો તત્કાળ ઉપયોગ કરી શકીએ તેમ છીએ. એટલે આ તકને હાથમાંથી સરકી જવા દઈ, પાછળથી પસ્તાવું ન પડે તે જોશો. વર્તમાનની જ મહત્તા છે, એ જ પ્રત્યક્ષતા છે અને એ જ બ્રહ્મ છે.

બ્રહ્મ સત્યં જગન્મિથ્યા - એ પરમ સત્યના પ્રકાશમાં તમે તમારા જીવન વિષે ઊંડું ચિંતન-મનન કરો. જગત જો મિથ્યા જ હોય તો, તમારા જીવનપથ પરથી વિચલિત કરનારી બાબતોમાં શા માટે શક્તિ વેડફવી? એવું કેવી રીતે થઈ શકે? ભીંત પરના પડછાયા જોઈ આપણે ભડકી ઊઠીએ છીએ અને એમને જીવનની વાસ્તવિકતા સમજી બેસીએ છીએ. જીવનનાં નક્કર સત્યોને ભૂલી જઈ ભ્રમણાઓને જેટલી વધારે પાળીશું અને સેવીશું, તેટલી વધારે જોરાવર એ બની જશે.

બ્રહ્મની સત્યતાને વિસારે પાડી દઈ, મિથ્યા બાબતોને સાચી માની લેવાથી આપણે આપણા પ્રશ્નો ઊભા કરીએ છીએ અને વિઘ્નો અને પ્રલોભનો નિર્માણ કરીએ છીએ. અંધકારને વાસ્તવ સમજી એનાથી ડરી જઈએ છીએ અને ભૂલી જઈએ છીએ કે પ્રકાશ જ સાચી વાસ્તવિકતા છે.

એટલે આ વાતનું રટણ કરો કે - 'આ બધું કાંઈ છે જ નહીં, મારા રસ્તામાં આડે આ કાંઈ આવી જ ન શકે, એનામાં એવી કોઈ શક્તિ જ નથી. એ મિથ્યા છે, એ આભાસ માત્ર છે ! હું તો સચ્ચાઈમાં જીવવા માગું છું. મને કોણ પાછો પાડી શકે ? મારા પર કોનું જોર ચાલે ?' આમ બ્રહ્મ સત્યમ્... વાળા સત્યને તમારા આધ્યાત્મિક જીવનના દરેક પગલે, પ્રત્યેક પળે નિત્ય જાગૃત કરતાં રહેવું પડશે.

પછી જોશો કે પ્રત્યેક દિવસ વિજય અપાવશે. નિત્ય વિકસિત મુક્તિ ભણી પ્રત્યેક દિવસ લઈ જશે. આ મહાન સત્યોને આપણા પોતાના સંદર્ભમાં, આપણા પોતાના માળખામાં જીવવાનું આ જ મહત્ત્વ છે. પછી એ આપણું તત્કાળ રૂપાંતર કરશે. આ સત્યો કાંઈ પંડિતો માટે કે વિદ્વાનો કે પુસ્તકો માટે કે અંતિમ મુક્તિ માટે નથી. એ તો આ ક્ષણ માટે પણ એટલાં જ કામનાં છે. વેદાંતનું આ નાનકડું સત્ય આપણને, પ્રત્યેક સાધક-ભક્ત-યોગીને માટે કેટલું મૂલ્યવાન છે, તે અંગે વિચારીએ. આ અંગે ચિંતન-મનન કરો અને આ સત્યને આત્મસાત્ કરો. જ્ઞાન મેળવી એને આચરણમાં મૂકો, એના પ્રકાશમાં જીવો અને પરમાનંદ મેળવો ! પ્રભુ તમારું કલ્યાણ કરો ! 'સતનું ચિંતન'માંથી સાભાર

અભિજ્ઞાપવાવિઘ્ન ગુણે
અણાદ્ભવસંગ્ણ અ
અગુણે...

પંચસૂત્ર

આચાર્ય વિજયરત્નસુંદરસૂરિજી

દીપકની જ્યોતને જો અભયદાન આપવું છે

તો એના બે જ વિકલ્પ છે -

એને સતત પવનથી બચાવતા રહો

અને એને સતત ઘી આપતા રહો.

પણ તમે જો અંધકારને બચાવવા માગો છો તો તમારે કાંઈ જ કરવાનું રહેતું નથી, એ સ્વયં સુરક્ષિત

છે. કોઈ પણ ગુણ, એ ચાહે ક્ષમારૂપ હોય કે

નમ્રતારૂપ, બ્રહ્મચર્યરૂપ હોય કે સંતોષરૂપ,

વાત્સલ્યરૂપ હોય કે દાનરૂપ,

એને આપણે જો બચાવવા માગીએ છીએ,

ટકાવવા અને વધારવા માગીએ છીએ

તો એના બે જ વિકલ્પ છે :

ગલત નિમિત્તોનો સર્વથા ત્યાગ અને સદ્નિમિત્તો,

સદ્આલંબનો, સદ્અનુષ્ઠાનોનું ભરપૂર સેવન !

પણ જો દોષને આપણે અભયદાન આપવા માગીએ

છીએ તો આપણે કાંઈ જ કરવાનું રહેતું નથી. એ

સ્વયં સુરક્ષિત છે. કારણ ? ગુણ નવો છે,

દોષ અનાદિનો છે. ગુણ ગુલાબસ્વરૂપ છે,

દોષ ઘાસસ્વરૂપ છે.

પ્રભુ !

નૂતન એવા ગુણને અમે નિત્ય બનાવી દઈએ અને

અનાદિ એવા દોષને અમે જીર્ણ બનાવી દઈએ

એવું બળ આપ અમારામાં પૂરતા રહો.

'પ્રભુ વીર કહે છે' માંથી સાભાર

ત્યાગ

શ્રી સ્વામી સત્યિદાનંદજી (યુ.એસ.એ.)

જ્યારે વ્યક્તિને આધ્યાત્મિક જીવનમાં રસ પડે છે, પછી તે ગમે તેવાં દુન્યવી કર્તવ્યો હોય તેની તે પરવા કરતી નથી. દુનિયા ભગવાન બુદ્ધનો આદર કરે છે, પણ તેઓ તેમના મહેલમાંથી સુંદર યુવાન પત્ની અને બાળક, તેમનાં માબાપ અને અન્ય પાછળ છોડીને ચાલ્યા ગયા. શા માટે? ઉચ્ચ આદેશને માન આપીને. જ્યારે ઈશ્વર તમને ગમે ત્યારે આદેશ આપે ત્યારે તમે સંસાર છોડી શકો છો. તમારાં બધાં જ કર્તવ્યો પૂરાં થાય છે કારણ કે તમે ઈશ્વરના વધુ ઉત્તમ બાળક થવા માટે જાઓ છો, જેથી તમે એક જ કુટુંબને મદદરૂપ થવાને બદલે પાછળથી હજારો કુટુંબોને મદદરૂપ થઈ શકો. સાચા દિલનો જિજ્ઞાસુ માથું સળગતું હોય અને પાણી માટે દોડતા માણસ જેવો છે. તેને કોઈ પણ અટકાવી શકે નહિ.

સુખી થવાનો એક જ માર્ગ છે અને તે છે તમારી જાતને ઈશ્વરને અથવા સમસ્ત માનવતાને સમર્પિત કરી દેવાનો.

દરેક જણને શાંતિ અને આનંદ મળે તે માટે જીવો. સાચા સુખની પ્રાપ્તિ માટે આ એક જ માર્ગ છે. તેને માટે કોઈ જ ટૂંકા માર્ગ નથી. મહાન અને પ્રાચીન ઋષિ કેપીલરે તામિલ સાહિત્યમાં સારો ફાળો આપ્યો છે. તેઓ કહે છે : 'એક સમયે એક જ વસ્તુ કરો. તે વસ્તુ હંમેશાં ફક્ત સારી જ પસંદ કરીને કરો અને તે વસ્તુ તરત જ આજે જ કરો. કાલ માટે મુલતવી ન રાખો.' આજ ઘડીએ શા માટે? તમે જો હંમેશાં 'કાલ, કાલ' કહ્યા કરશો તો તમે જાણતા નથી કે મૃત્યુ ક્યારે આવશે. જ્યારે તે આવશે ત્યારે તેને 'અરે, આપ તો અદ્ભુત છો, આપના વિશે મેં ઘણું સાંભળ્યું છે.' કહીને પાછું કાઢી શકતા નથી. આ રીતે તેનાથી દૂરી શકતા નથી અથવા કોઈ મોટો ચેક લખી તેને આપી કહી શકતા નથી, 'હાલ આ ચેકનો સ્વીકાર કરો. વળી બીજી વખતે જોઈશું.' તમે તમારા બદલે કોઈને અવેજીમાં મૂકી શકતા નથી : 'જુઓ, આ પંચાસી વર્ષનો વૃદ્ધ

માણસ સતત ઉધરસ અને દમથી પીડાય છે. તે ખરેખર તમારી રાહ જુએ છે. તમે તેની પાસે કેમ જતા નથી?' 'હું જ તમને જડ્યો?'

સંતોના આવા ઉપદેશ આપણામાં વૈરાગ્ય લાવે છે? કારણ કે આપણે તો વિચારતા હોઈએ છીએ કે બધું જ કરવા માટે આપણને તો આવતી કાલનો લાંબો સમય મળેલો છે. તે 'આવતી કાલ' ક્યાં છે? તેની કોણે ગેરંટી આપી છે? દરેક ક્ષણે આપણે મૃત્યુ પામીએ છીએ. ફક્ત તેની હવાથી જ આપણો શ્વાસ પાછો આવી ચાલુ થાય છે. જ્યારે તે થંભી જાય કે પૂરું થયું; માટે જે કંઈ કરવાનું હોય તે આજે જ અત્યારે જ કરો. આજે આપણી પાસે તંદુરસ્તી, શક્તિ, રસ અને આધ્યાત્મિક સાધના માટેનાં સ્થળો છે. આપણને માર્ગદર્શન મળી શકે તેમ છે. આપણે તેનો તાત્કાલિક ઉપયોગ કરી લેવો જોઈએ. કારણ કે કાલે શું થશે તેની કોઈને કંઈ ખબર નથી.

હિંદુ ધર્મગ્રંથો કહે છે કે મનુષ્યને ત્રણ પરમ બક્ષિસ હોઈ શકે. (૧) માનવજન્મ જે ખૂબ વિરલ છે. (૨) સત્ય જાણવાની ઉત્કૃષ્ટ તૃષ્ણા અને (૩) માર્ગદર્શન આપનાર આધ્યાત્મિક ગુરુ. જેને આ ત્રણે મળે છે તે પરમ ભાગ્યશાળી છે. ઘણાંને માનવજન્મ મળે છે પણ સત્યને જાણવાની ઉત્કટ ઈચ્છા કે ગુરુનું માર્ગદર્શન હોતું નથી. કેટલાક લોકોને જ્ઞાનની ઉત્કટ ઈચ્છા હોય પણ તેનું માર્ગદર્શન આપનાર ન હોય. કેટલાકને માર્ગદર્શન આપનાર હોય પણ જ્ઞાન મેળવવાની વૃત્તિ ન હોય. તમારી જાતને પૂછો કે તમે ક્યાં છો. જો તમારી પાસે ત્રણે હોય તો તેના માટે તમે લાભ લો છો? તમારી જાતને સવાલ પૂછો. જો તમને સાચો જવાબ મળે તો તમે ભાગ્યશાળી છો. નહિતર, તમે તમારો માત્ર સમય વેડફો છો.

શરૂઆતમાં તમારું સમર્પણ સો ટકા ન હોય. જો થોડુંક હશે તો પણ તેનાથી આગળ વધી શકાશે. પણ જો તમારે કાયમી શાંતિ જોઈતી હોય તો તમારે

બીજાને માટે સતત જીવીને સમર્પિત જીવન જીવવું પડશે. પછી તમારી શાંતિમાં કોઈ ખલેલ પાડી શકશે નહિ. આ સમર્પણ શાંતિ પ્રાપ્ત કરવાની ચાવી છે અને શાંતિ વગર આનંદ કે સુખ પ્રાપ્ત થતાં નથી.

એક અથવા બીજી રીતે પણ આપણે ત્યાગ કરવો જોઈએ. ત્યાગ કરનાર કંઈ ગુમાવતો નથી. ખરેખર તો તે મેળવે છે. એક વાડ વડે રક્ષિત નાના પ્રદેશના ભોક્તા થવાને બદલે તે આખા જગતનો ભોક્તા બને છે. જો તે પોતાના નાના ઘરનો ત્યાગ કરે એનો અર્થ એવો નથી કે તે તેણે છોડી દેવાનું છે પણ તે ઘરની આજુબાજુ જે વાડ બાંધેલી હતી તેને તોડી નાખવાની છે. હવે તે બધાનો બની જાય છે અને બધી જ વસ્તુઓ તેની બની જાય છે. સાચી રીતે કહીએ તો તેનું કુટુંબ વધુ વિશાળ થયું છે. સાચો ત્યાગી અને સમર્પિત મનુષ્ય બાદશાહોનો બાદશાહ છે, રાજાઓનો મહારાજા છે, દુનિયામાં વધુ ને વધુ ધનવાન છે. એવો કોણ છે જેની પાસે કંઈ પણ ન હોય તે? કશાની પણ ઈચ્છા ન હોવી એટલે બધું જ હોવું એમ કહી શકાય. મક્કમ અને સંતોષી મન ધરાવતી વ્યક્તિ ઈશ્વરની પણ ઈચ્છા નહિ કરે. ઈશ્વરમાં પણ આસક્ત ન બનો. જ્યારે તમે તૈયાર થશો ત્યારે તે તમારી સાથે અને તમારી અંદર હશે. તમારે તેની ઈચ્છા કરવાની પણ જરૂર નથી.

બધા જ ધર્મો, યોગ અને સફળતાની ચાવીની આ ગુહ્ય વાત છે. આપણને બધાને જીવનમાં સફળતા મેળવવામાં રસ છે. સાચી વાત એ છે કે જો સફળતા પાછળ દોડશો નહિ તો તે તમારી પાસે આપમેળે આવશે.

માટે શાશ્વત આનંદ અને અમર શાંતિનો અનુભવ ફક્ત દરેક વસ્તુનો ત્યાગ અને દરેક વસ્તુનું સમર્પણ કરવાથી મેળવી શકાય છે. લોકોના મનમાં આ સાંભળીને થોડીક શંકા ઉદ્ભવે : ‘આ ત્યાગ વળી શું છે? શું મારે મારું ઘર છોડી દેવું જોઈએ? હું ક્યાં જઈ શકું? હું ગુફામાં જાઉં?’ કોઈક આશ્રમમાં જાઉં? ખરેખર એવું કંઈ કરવાની જરૂરિયાત નથી. તમારે કશું જ છોડવાનું નથી. તમે જે કંઈ કરતા હો તે કરો, જ્યાં રહેતા હોય ત્યાં જ રહો. એ જ સ્થાનમાં

એ જ વસ્તુ કરો પણ થોડા ભિન્ન દૃષ્ટિબિંદુથી કરો : ‘હું જે કંઈ કરું છું તે તમારા માટે કરું છું. મારા પોતાના માટે નહિ.’ જે કંઈ બને તે બનવા દો, જ્યારે તમે તેમાં આસક્ત હો છો ત્યારે જ મુશ્કેલી ઊભી થાય છે. મહેલમાં રહેતો રાજા પણ તેની વિપુલ સંપત્તિ અને સત્તા હોવા છતાં ત્યાગી બની શકે. સાથે-સાથે ગુફામાં રહેતો સામાન્ય નમ્ર કહેવાતો જિજ્ઞાસુ જો તેને માગવાની ટેવ ન જાય તો, આસક્ત બની રહે. આસક્તિ તમારી આજુબાજુ કંઈ વસ્તુઓ રહેલી છે તેના પર નહિ પણ તમારો તેમની સાથે કેવો સંબંધ છે તેના પર આધાર રાખે છે.

જો તમે બધી મિલકતનો ત્યાગ કરો પણ જો હજી શરીર પ્રત્યે આસક્ત હો તો તમે મુક્ત નથી. શરીરની આસક્તિ એટલે તેની વધુ પડતી સંભાળ. ઘણી વાર કેટલાક લોકો આ વાતની ગેરસમજણ કરતા હોય છે; ખાસ કરીને ત્યાગી સાધુઓ જે પ્રદેશમાં રહે છે ત્યાં આવું બનવાનો વધુ સંભવ છે, દાખલા તરીકે ભારતમાં વેદાન્ત ફિલસૂફી શીખવે છે : ‘હું આ શરીર નથી, હું આ મન નથી. હું તો સત્-ચિત્-આનંદ છું. હું શુદ્ધ પવિત્ર છું.’ આમ કહીએ છીએ ત્યારે તે આપણી પોતાની જાતને ઉદ્દેશીને કહીએ છીએ, જેને ધર્મશાસ્ત્રો ‘આત્મા’ કહે છે.

પોતે શરીર કે મન નથી એવું સાંભળીને કેટલા વેદાન્તીઓ અંત્ય સીમાએ પહોંચી પોતાના શરીરની સહેજ પણ દરકાર કરતા નથી. તેઓ દલીલ કરે છે : ‘જો હું શરીર ન હોઉં તો મારે તેની શા માટે ચિંતા રાખવી જોઈએ?’ તેઓ માંદા અને નિર્બળ બની જાય છે. તેમાંના ઘણાનો અંત હોસ્પિટલમાં આવે છે. એક વખત ભગવાન બુદ્ધે તેમના જીવનમાં પ્રબળ તપ દરમિયાન શરીરની સહેજ પણ દરકાર રાખી ન હતી. તે સમયની તેમની પ્રકૃતિમાં તેઓના દુર્બળ શરીરમાં બધી પાંસળીઓ ગણી શકાતી હતી. છેલ્લે તેમને લાગ્યું કે શરીર વગર તો કંઈ જ પ્રાપ્ત કરી શકાશે નહિ. પરમસુખનો અનુભવ કરવા માટે શરીર જ એક જરૂરી સાધન છે. ઈશ્વરે આપણને તે આપેલું છે.

શરીર, ઈન્દ્રિયો અને આ સંસાર અનુભવ મેળવવા માટે છે. તમારે સંસારનો ત્યાગ કરવાનો નથી સાચો યોગી કે આધ્યાત્મિક વ્યક્તિ સંસારમાં રહેશે. તેને સારી રીતે ભોગવશે, પણ આપણે સામાન્ય અર્થમાં ભોગવીએ છીએ તેમ નહિ. આનંદ ફક્ત ઈન્દ્રિયોનો જ હોય છે તેવું નથી. આનંદનો અર્થ છે વસ્તુઓનો તેમનામાં આસક્ત થયા વગર કરેલો ઉપયોગ. દુનિયા-સંસારમાં રહો પણ તેનાથી પકડાઓ નહિ. તેમાં આસક્ત ન બનો. પાણીમાં રહેલી હોડીના જેવો આ અનુભવ છે. હોડી પાણીમાં છે, પણ પાણી હોડીમાં નથી. જો હોડી પાણીમાં તરતી હોય તો તેનો પોતાનો બચાવ થાય છે એટલું જ નહિ પણ કિનારા ઉપર રહેલા લોકોને પણ બચાવી શકે છે. પણ જો તે પાણીની મિત્રતા કરી લે અને કહે : ‘મારી અંદર આવી જા અને મારી સાથે રહે તો તે પોતાની જાતને બચાવી શકશે નહિ પછી બીજાને બચાવવાની તો વાત જ ક્યાં રહી. તે ડૂબી જશે.’

લોકોએ પાણી પર તરતી હોડીની માફક સંસારમાં કેમ રહેવું તે શીખી લેવું જોઈએ અને તો જ તેઓ પોતાની જાતને બચાવી શકશે અને બીજાને બચાવવામાં મદદ પણ કરી શકશે. ત્યાગીનું જીવન આવું હોવું જોઈએ. તમે આ સંસારમાં તેમાં આસક્ત થયા વગર કેવી રીતે રહી શકો? સંપૂર્ણ નિરાસક્ત રહીને-પોતાને માટે કોઈ પણ પ્રકારની કામના રાખ્યા વગર-જે કંઈ મળી આવે તેનો માનવતાના લાભ માટે ઉપયોગ કરીને. જીવનમાં તમે ગમે તે પરિસ્થિતિમાં હો છતાં તમે આવા ત્યાગી થવાનું શીખી શકો. તમારે કંઈ પણ છોડવાની જરૂર નથી. ફક્ત તે નિરાસક્ત મનોભાવ જીવનમાં ધારણ કરો અને જે કંઈ કરો તે તમારા ફરજ-કર્તવ્ય-સમજીને કરો.

આ પ્રમાણે તમે માલિકીના ભાવ સિવાય તમારી ફરજો બજાવતાં બજાવતાં તમે કૌટુંબિક જીવન જીવી શકો છો. તમે તમારા સહચરના સેવક છો; જે બાળકો થાય તે ઈશ્વરનાં બાળકો છે. તમને લાગે : ‘ઈશ્વરની ઈચ્છા છે કે મારે થોડાક લોકોની સંભાળ રાખવી. હું તેનો આસક્તિ વગર સ્વીકાર કરું છું.

સંતવૃત્તિવાળો ગૃહસ્થ પોતાનાં અને પાડોશીનાં બાળકો વચ્ચે કોઈ ભેદ ગણશે નહીં. તે જોશે કે બીજી જવાબદારીઓ અને સેવા કરતાં પહેલાં તેની પોતાની પ્રથમ ફરજ પોતાના કુટુંબની જવાબદારીઓ પૂરી કરવાની છે. પછી તેની સેવા વધુમાં વધુ કોને જરૂરી છે તેની ચકાસણી કર્યા પછી તેને આપશે. તેનામાં તટસ્થ દષ્ટિ આવશે. યોગ્ય સહચર હોય તો તમે પરિણિત જીવન જીવતાં જીવતાં ત્યાગી વ્યક્તિ બની શકો.’

કેટલાક લોકો સંન્યાસી બનવાનું પસંદ કરે છે. તેઓ પોતાના વ્યક્તિગત જીવનનો સંપૂર્ણપણે ત્યાગ કરે છે. કારણ કે તેઓ તેમનાં જીવનને વ્યક્તિગત અને સામાજિક જવાબદારીઓમાં વહેંચવાને બદલે ફક્ત માનવતાની સેવા કરવામાં જ રસ ધરાવે છે. બધી જ વ્યક્તિગત જવાબદારીઓમાંથી પૂર્ણ રીતે મુક્ત રહી શકે માટે તેઓ લગ્ન કરવાનું પસંદ કરતા નથી.

કેટલીક વાર દેવળને છોડી દઈ લગ્ન કરવાનું વિચારતા ખ્રિસ્તી ધર્મગુરુઓ મારી પાસે સલાહ લેવા આવે છે. હું તેમને સમજાવું છું કે જો તેમને માનવજાતિની સેવા કરવામાં સાર્વત્રિક રસ હોય તો લગ્ન કરવાથી તેમાં સીમિતતા આવી જશે, માટે તેમણે પરણવું જોઈએ નહીં. જો તમારે દરેકની ચોવીસે કલાક સેવા કરવાની ઈચ્છા હોય તો પછી તમારી પોતાની વ્યક્તિ તરીકે કોઈ પણ ઈચ્છા હોઈ શકે નહીં. તેમાંના ઘણા લોકોએ મને કહેલું : ‘અમે આ પહેલાં આવા પ્રકારની સમજણ કોઈએ આપેલી નહીં. અમે તો ફક્ત સાંભળીએ;’ કે વેટિકન (રોમમાં આવેલ પોપનો મહેલ)નો આ આદેશ છે. મેં કહ્યું : ‘વેટિકનના લોકોએ જો તમે આમ કરશો નહિ તો તમને ગોળીએ મારવામાં આવશે.’ કહેવાને બદલે સાચી સમજણ આપી, ખાતરી કરી આપવી જોઈએ. યોગમાં એવો કોઈ ધાર્મિક ઠરાવ કે આદેશ નથી. જો તમને ગમતું હોય તો કરો, ન ગમતું હોય તો કોઈ બીજો માર્ગ લો. આ સમજૂતી સાંભળીને ઘણા ખ્રિસ્તી ધર્મગુરુઓ પાછા દેવળમાં જોડાઈ ગયા હતા.

જો તમારા મનમાં વ્યક્તિગત જવાબદારીઓને અદા કરવાનું સૌથી આગળનું સ્થાન હોય તો તમારે માટે પૂર્ણ તટસ્થપણે વર્તવું મુશ્કેલ બને છે. એટલા જ માટે ડોક્ટરો પોતાની પત્ની કે બાળકો પર પોતે ઓપરેશન કરશે નહિ. ધારો કે એક પરિણિત સાધુ ચાલીસ બાળકોનું અનાથાશ્રમ સંભાળે છે. એક સુખી ગૃહસ્થ આવે છે એને સરસ કપડાં, થોડાક પૈસા અને મીઠાઈ ભેટ તરીકે આપે છે. પરિણિત સાધુનાં પોતાનાં પણ બાળકો છે. તે પોતે ખૂબ સામાન્ય સ્થિતિમાં રહે છે. કુદરતી રીતે, પિતા પ્રથમ પોતાનાં બાળકોને કંઈક વધુ સારું આપવાનું પ્રથમ વિચારે, પણ સાધુઓએ બધી વ્યક્તિગત સીમિતતાઓ અને સંબંધોથી પર હોવું જોઈએ. તેઓ જ્યાં સુધી પોતે રહેતા હોય તે યોગ-સંસ્થા કે સંપ્રદાય તરફની આસક્તિથી પણ મુક્ત ન હોય ત્યાં સુધી તેઓ સાચા ત્યાગી ગણાય નહીં અને છતાં તેમને ગૃહસ્થી થવું હોય તો તેઓ પૂરેપૂરા મુક્ત હોય છે.

કેટલીક વખતે લોકો પોતાનું વિદ્યાર્થી જીવન પૂરું કર્યા પછી ગૃહસ્થી બનવાનું વિચારતા નથી. તેમને લગ્ન અને બાળકોમાં રસ હોતો નથી. તેમને લાગે છે કે, કેટલાક સમય પહેલાં તેમણે તેનો પૂરેપૂરો અનુભવ લઈ લીધો છે અને પ્રકૃતિથી જ તેમને તેનું કોઈ આકર્ષણ હોતું નથી. એવું નથી કે તેઓ તેને બળપૂર્વક દૂર કરે છે, પણ ખરેખર તો તે વસ્તુ જ તેમને છોડી દે છે. પછી તેમને વિચાર થાય છે : 'લગ્ન કરીને મારે શું કામ છે ? તેમાં મને ગમે તેવું કંઈ જ નથી. મને તે બાબતમાં સહેજ પણ રસ નથી.' આવું હોય ત્યારે તેઓ સીધું સંન્યાસી જીવન અપનાવી શકે છે. તેઓ આ વસ્તુઓનો ત્યાગ કરે છે એવું નથી કારણ કે જો તેઓ પ્રયત્ન કરે તો આ વસ્તુઓ તો પાછળથી તેમને પકડવા માટે રાહ જોઈને બેઠેલી જ હોય છે.

આ છટકબારી છે. જો તમે કોઈ વસ્તુથી દૂર ભાગતા હો અથવા તેને દૂર ધકેલતા હો તો તે વસ્તુ કહેશે : 'અરે, તું મને ધક્કો મારે છે. ઠીક છે, હું બારણા આગળ જ છું. જ્યારે તું થોડોક નિર્બળ પડીશ કે હું દોડી આવીને તને પકડી લઈશ.' સાચો ત્યાગ

કુદરતી હોય છે. તમે બધી કામનાઓને છોડી દો તેને બદલે તમારી બધી કામનાઓ તમને છોડી જાય છે. દાખલા તરીકે, જ્યારે ફળ કાચું, લીલું હોય છે ત્યારે તે વૃક્ષને લાગેલું હોય છે. જો તેને તમે તોડવાનો પ્રયત્ન કરો તો તેને સહેલાઈથી તોડી શકાતું નથી. આ બતાવે છે કે, તે પાકું થયું નથી - તેને હજી વૃક્ષને વળગી રહેવાની ઈચ્છા છે. હવે ધારો કે તમે તે ફળ જેવા છો જ્યાં તમે કાચા-લીલા હો ત્યાં સુધી જીવનરૂપી વૃક્ષને વળગી રહેવાની તમને ઈચ્છા હોય છે. તમે કૂદીને બહાર નીકળી શકતા નથી. કોઈ બીજું તમને જીવનવૃક્ષથી દૂર ન કરે તે માટે તમે સજાગ રહો છો, છતાં સંજોગોવશાત તમારે જુદા પડવું પડે તો તમને ઈજા થાય છે. જો કોઈને તમે તમને તોડવાની રજા આપો તો પણ તમે કાચા હોવાથી ખાવા માટે યોગ્ય હોતા નથી, પછી તો તમને કૃત્રિમ રીતે પકવવામાં આવે છે અને પરિણામે તમારી કુદરતી સુવાસ ઘણીખરી નષ્ટ થાય છે.

ઝાડને વળગ્યા રહો, ઝાડમાંથી મળતા બધા પોષણને સ્વીકારો. કારણ કે જીવન-વૃક્ષ તમને બધા પ્રકારના અનુભવોને આપવા માટે હોય છે. જ્યારે તમને જરૂરી દરેક વસ્તુ મળી રહે અને જ્યારે તમે ખરેખર તૈયાર થયા હો ત્યારે તમે કહેશો : 'હું હવે પકવ થઈ ગયો છું એટલે હવે અહીં વળગી રહેવાની મારે શું જરૂર છે ?' તમે આવું વિચારો તે પહેલાં તમે પડી જાઓ છો. વૃક્ષ કહે છે : 'હવે તું પૂર્ણ રીતે પકવ થઈ ગયું છે. હવે મને વળગી રહેવાની જરૂર નથી. નીચે પડ !' તું વૃક્ષ પરથી છૂટું પડે તે પહેલાં વૃક્ષ જ તને છોડી દે છે. પછી તમે જીવન-વૃક્ષમાંથી છૂટા પડી જાઓ છો.

આ જ સાચો ત્યાગ છે. આવી વ્યક્તિ ફરી સંસારમાં પ્રવેશે તો પણ તેને કંઈ જ ગભરાવાનું હોતું નથી, પણ જો તમે અકાલપક્વ હો અથવા છટકવાની વૃત્તિ ધરાવતા હશો તો તમે જીવનથી સતત ગભરાતા રહેશો અને ચિંતા રહેશે કે 'હું અકાળે જતું રહેલું હોવાથી તે વૃક્ષ ફરીથી મને પાછું લેવાનું કરશે તો નહીં ?'

પ્રસંગોપાત્ જ લોકો સંન્યાસ લેવા માટે આવે તેમને હું આવકારું છું. તેઓ પોતાની શાંતિમાં ખલેલ કરતી દરેક વસ્તુનો ત્યાગ કરવા માટે આવતા હોય છે. તેઓ તે શાંતિને પ્રથમ પ્રાપ્ત કરે છે, પછી તેને દૃઢ કરે છે અને પછી લોકોને તે શાંતિ કેવી રીતે મળી શકે તેનું તેમને જ્ઞાન આપી તેમની સેવા કરે છે. જો તેમને પૂર્ણ મુક્તિ જોઈતી હોય તો તેમણે ફક્ત પોતાના અવગુણોની સાથે સદ્ગુણોનો પણ ત્યાગ કરવો જોઈએ. જો તેમનો આવો સ્વભાવ હશે તો મુક્તિ આપોઆપ આવશે. હવેથી ફક્ત એટલું જ યાદ રાખવાનું રહેશે કે, તેમણે પોતાની જાત માટે કંઈ પણ ન કરવું. તેઓ બધા પ્રકારના સ્વાર્થ, બધા જ વ્યક્તિગત હિતસંબંધોનો ત્યાગ કરે છે. મનને નિષ્કામતા માટે તૈયાર કરવા માટે તેઓ આ રીતોનો ઉપયોગ કરે છે. ધ્યાન, જપ, ઈન્દ્રિયનિગ્રહ, સાત્ત્વિક ખોરાક, આસન, પ્રાણાયામ, નિઃસ્વાર્થ સેવા, પ્રભુ ભજન, સ્વાધ્યાય અને મનન. એકવાર તેઓને શાંતિ, પવિત્રતા અને સ્વસ્થતા અને વિશ્રાંત સ્થિતિ પ્રાપ્ત થાય કે તરત જ તેઓ અહંમાંથી પૂર્ણપણે મુક્ત બની જાય છે. તેઓ પૂર્ણપણે સમર્પિત, બીજાને માટે ખાતા, શ્વાસ લેતા અને જીવતા હોય છે, તેમનું અસ્તિત્વ બીજાને માટે હોય છે. તેઓ પૂર્ણ ત્યાગના ઉદાહરણ રૂપે છે.

ઘણીવાર ત્યાગ કોઈ પ્રકારની યોજના વગર જ થઈ જાય છે. મારા બાલ્યાવસ્થાથી મને લાગતું હતું કે, મારા જીવનને કોઈ અદૃશ્ય શક્તિ માર્ગદર્શન આપી રહી છે. આજે પણ મને એમ જ લાગે છે, લોકો ઘણીવાર મને પૂછે છે : ‘તમે આધ્યાત્મિક ક્ષેત્રમાં કેવી રીતે આવ્યા ? તમે સ્વામી કેવી રીતે બન્યા ?’ આ તો ‘આ દુનિયામાં કેવી રીતે આવ્યા ?’ જેવું પૂછવાનું થયું. હું આમાંથી હું અત્યારે છું તે માટે કે કાલે હું કેવો થઈશ, કશા માટે પ્રશંસાને પાત્ર બની શકું નહીં, કારણ કે મેં તે માટે સભાનપણે વિચાર્યું ન હતું.

બાલ્યાવસ્થાથી મારી માતા મને કહેતાં કે તેમના આધ્યાત્મિક આચરણને લીધે મારો જન્મ થયો હતો. તેને કારણે હું દુન્યવી પ્રવૃત્તિઓ - ભણવું અને ધંધો

કરવો-માંથી બદલાઈને આધ્યાત્મિક ક્ષેત્રમાં આવ્યો અને સંન્યાસી બન્યો. સંન્યાસ લેતાં પહેલાં મારાં માતાએ શોકાતુર બની મને પૂછ્યું : ‘તારે શા માટે અમને છોડી દેવાં પડે ? તું અહીં જ અમારી સાથે રહીને તારે જે કંઈ કરવું હોય તે કેમ ન કરી શકે ?’

‘માતાજી. મારે તેમજ કરવું હતું, પણ તમે બધું બગાડી નાખ્યું.’

‘મેં. કેવી રીતે ?’

‘તમારે કદાચ આવું જ બાળક જોઈતું હતું, નહિતર તમે મંત્રદીક્ષા લઈને સંન્યાસીઓ પાસેથી તેમના જેવા પુત્રની માગણી ન કરી હોત.’

અમારું ઘર કોઈ પણ વટેમાર્ગુ, આધ્યાત્મિક જિજ્ઞાસુ માટે ખુલ્લા સ્થાન જેવું હતું. ખરું કહું તો હું અહીં છું તેનું શ્રેય મારા માતા-પિતાને જાય છે. મારા પિતાની હંમેશાં એવી ઈચ્છા રહેતી કે દરેક ક્ષેત્રના મહાન પુરુષો તેમના ઘેર આવે અને રહે. હંમેશાં અમારા ઘરની કોઈ ને કોઈ મુલાકાત લેતું, પછી તે જ્યોતિષી હોય, ફિલસૂફ હોય, કવિ હોય કે સ્વામી હોય. અમે બાળકો તેમની પાસેથી શીખતાં.

જો તમારા કુટુંબમાં એક કે બે મોટા ભાઈ કે મોટી બહેન હોય તો તમે સરળતાથી કહી શકો છો : ‘તેઓ મારી સંભાળ લેતાં રહેશે.’ સદ્ભાગ્યે મારે એક મોટા ભાઈ હતા અને મેં મારાં માતા-પિતાને કહ્યું : ‘મોટા ભાઈ બધાની સંભાળ રાખશે.’ લાંબા સમય પછી મારા પિતાશ્રીએ મને લાંબો પત્ર લખ્યો અને તેમાં જણાવ્યું : ‘મેં હમણાં એક પ્રવચન સાંભળ્યું. તેમાં એક પિતાને બે પુત્રો હતા - એક આ દુનિયામાં હોય ત્યારે તેમની સેવા કરી સુખ આપે અને બીજો એવો જે પિતાના મરણ પછી તેમને સુખ આપે. હું ભાગ્યશાળી છું કે મારી પાસે આવા બંને પુત્ર છે. મારા મૃત્યુ પછી તું મારા આત્માને સુખ આપવાનો છે.’ મારી પાસે હજી તે પત્ર છે. તેમના પત્રના શબ્દોએ મને ખૂબ મદદ કરી છે. હું માનું છું કે, મારા પિતાશ્રીની એ મહાનતા છે કે જેને લીધે મને આ સેવાકાર્ય મળ્યું છે. જો તમારા માતાપિતાની આવી સુંદર સમજણ હોય તો તમે સાચે જ ભાગ્યશાળી બનો છો.

‘આતમની અટારીએથી...’માંથી સાભાર

આનંદકુટીરનાં સંસ્મરણો

શ્રી સ્વામી ચૈતન્યાનંદજી

(૧) મારા પ્રશ્નો

હું ૧૯૫૬ થી ૧૯૫૮ એમ બે વર્ષ આશ્રમના પત્રવ્યવહાર ખાતાના ચાર્જમાં હતો. સાંજે ૪-૦૦ થી ૬-૦૦માં હું ગુરુદેવની કુટિરમાં જતો. તેમની પાસે બેસતો અને ટાઈપ કરેલા પત્રો પર સ્વામીજીની સહી લેતો. સ્વામીજી પત્રને પૂરો વાંચી પછી જ સહી કરતા. નવા પત્રો વિષે તેમનું માર્ગદર્શન મેળવતો. મારા મનમાં ગુરુદેવને પૂછવા માટે કેટલાક પ્રશ્નો ઉદ્ભવતા પણ તેમની ભવ્ય હાજરીમાં હું કંઈ પૂછી શકતો નહીં. ગુરુદેવ ગમેતેમ પણ મારા પ્રશ્નો જાણી તેનો જવાબ આપતા.

મારા મનમાં ઘણા સમયથી એક પ્રશ્ન ઘોળાતો હતો : ‘સ્વામીજી આશ્રમને શા માટે દેવામાં રાખે છે?’ મંત્રીઓને પણ આ પ્રશ્ન ખૂબ ત્રાસદાયક લાગતો અને તેને ઉકેલી શકાય તેવો છે તેમ પણ માનતા. એકવાર સ્વામી ચિદાનંદજીએ આશ્રમના રહેવાસીઓની એક મિટિંગ ગુરુદેવના પ્રમુખસ્થાને આ પ્રશ્નની ચર્ચા માટે ગોઠવી. ચિદાનંદજીની એક જોરદાર દલીલ હતી : ‘ગૃહસ્થીઓને પણ દેવામાં રહેવાનું ગમતું નથી. તો પછી આપણે સંન્યાસીઓએ શા માટે દેવામાં રહેવું જોઈએ. આપણને જે કંઈ મળે તેટલાથી જ આપણે ચલાવી ન શકીએ કે જેથી દેવું થાય જ નહીં?’ અમને એમ હતું કે ગુરુદેવ આ વિશે કંઈક કહેશે. પણ તેઓ મૌન રહ્યા અને મિટિંગ પૂરી થઈ.

પછી અમે બીજા દિવસે મળ્યા ત્યારે આ સંબંધી મારા પ્રશ્નનો જવાબ આપતાં ગુરુદેવે કહ્યું : ‘હું જ્યારે સ્વર્ગાશ્રમમાં હતો ત્યારે ત્યાં કોઈ પ્રકારની આવક ન હતી. હું ક્ષેત્રમાં જતો અને ફક્ત રોટી અને દાળ ઉપર રહેતો. થોડાક સમય પછી જ્યારે મુલાકાતીઓ આવતા થયા ત્યારે દરરોજની આવક આશરે ચાર આના (આજના ૨૫ પૈસા) હતી. સ્વામી પરમાનંદજી તે વખતે મારું ધ્યાન રાખતા હતા તેમને

દુકાનમાંથી વસ્તુઓ લાવી કોઈ વાર ઈડલી, સંભાર, ઢોંસા, શાક બનાવવાનું કહેતો. જ્યારે આવું કંઈ બનાવતા ત્યારે પાડોશમાં રહેતા બીજા સાધુઓ સાથે વહેંચીને ખાતા અને અમારો દૈનિક ખર્ચ રૂ. ૫/- અમારી આવક કરતાં ૨૦ ગણો હતો. પછી દૈનિક આવક વધી રૂ. ૧/- થઈ અને દેવું રૂ. ૧૫/- થી રૂ. ૨૦/- જેવું થવા માંડ્યું. પછી દૈનિક આવક રૂ. ૧૦/- અને દેવું વધારી રૂ. ૨૦૦/- જેટલું થઈ ગયું. તે અરસામાં જ અમે ગંગાના આ કિનારે આવ્યા અને આનંદ કુટીર અસ્તિત્વમાં આવી. હાલ આશ્રમની માસિક આવક કેટલી હશે?’

મેં કહ્યું : ‘રૂ. ૩૦,૦૦૦ થી રૂ. ૪૦,૦૦૦’

‘અને આપણું દેવું કેટલું હશે?’

‘આશરે રૂ. ૧,૫૦,૦૦૦/-’

‘એનો અર્થ એવો થયો કે આપણી આવકના ફક્ત ચાર ગણો. શરૂઆતના સમયમાં ૨૦ ગણો થતો હતો તેનાથી ઘણો ઓછો.’

ગુરુદેવે કહ્યું : ‘તમે એમ પૂછો કે જો આવક તદ્દન અટકી જાય તો દેવું કેવી રીતે પાછું આપો?’ મારો જવાબ એવો હશે કે આપણે આપણું આશરે રૂ. ૨,૦૦,૦૦૦/- કિંમતનું પ્રિન્ટિંગ પ્રેસ વેચી મારીએ અને દેવું ભરી દઈએ. તો પણ આપણી પાસે થોડીક રકમ સિલકમાં રહે. પછી આપણે બધાએ દરરોજ અન્નક્ષેત્રમાં જવાનું અને ભિક્ષા લેવાની. આપણે શા માટે ચિંતા કરવાની? જો ઈશ્વરને આશ્રમ ચાલે તેવી ઈચ્છા ન હોય તો આપણે તેને બંધ કરી દઈશું. શું આશ્રમ ચલાવવા માટે આપણે સંન્યાસી થયા છીએ? જો ઈશ્વરની ઈચ્છા હશે તો તે આશ્રમ ચલાવવા માટે માણસો અને પૈસા આવશે, નહિતર આપણે શુદ્ધ અને સાદી આધ્યાત્મિક સાધના કરીશું.

સ્વામીજીએ એક વધુ કારણ આપ્યું : ‘જો આપણી પાસે બેંક-બેલેન્સ હશે તો આપણું મન તે ધન

સાથે સલામતી અનુભવશે અને ઈશ્વરમાં શ્રદ્ધા રાખવાનું માંડી વાળશે. બીજું, જો પુષ્કળ ધન ભેગું થશે તો આશ્રમના કાર્યકર્તાઓ, મંત્રી, ખજાનચી જેવી જગાઓ મેળવવા માટે લલચાશે, પરંતુ જો ધનની તાણ હશે તો ફક્ત નેક અને નિષ્ઠાવાળા લોકો જ આશ્રમનો ભાર ધૈર્ય, નમ્રતા, ભક્તિ અને સમર્પણથી ઉપાડશે. આમ, આ કારણોથી હું આશ્રમને દેવામાં રાખું છું. તારી શંકા નિર્મૂળ થઈ છે ?

હા, સ્વામીજી, મને પૂરો સંતોષ થયો છે.

પત્રો વાંચવામાં અને સહી કરવામાં આ ઉંમરે સ્વામીજીને ખાસી તકલીફ પડતી હોય તેમ મને લાગતું હતું. તેમણે આજ સુધીમાં શારીરિક ખૂબ કામ કર્યું છે. માનસિક રીતે જોઈએ તો સંખ્યાબંધ પુસ્તકો લખ્યાં છે. ઘણું કામ કર્યું છે. તેમણે હવે આરામ કરવો જોઈએ. રમણ મહર્ષિ પત્રો લખતા ન હતા કે સહી પણ કરતા ન હતા. છતાં આશ્રમની બધી પ્રવૃત્તિઓ સરસ રીતે ચાલતી હતી, શું એવું અહીં ન ચાલી શકે ?

આવું વિચારતો હતો સાથે સ્વામીજીના આગળ સહી માટે પત્ર ધરતો હતો. અચાનક તેમણે કહ્યું : ‘થોભી જા.’ પછી પત્રને બાજુ પર મૂકતાં મારા મૂક વિચારોનો જવાબ આપતા હોય તેમ મને કહ્યું : ‘આ મારો સ્વભાવ છે. હું કંઈ કામ કર્યા વગર શાંત રહી શકું નહીં. મારે કંઈક કરવા જોઈએ જ. બરાબર છે. તને મારો બરાબર ખ્યાલ આવ્યો ?’ હું ચકિત થઈ ગયો. મને ભય લાગ્યો : ‘જો સ્વામીજી આ રીતે મારી અંદર ચાલતા વિચારોને આ પ્રમાણે શબ્દેશબ્દ વાંચી શકે તો હું તેમનાથી કંઈ પણ કદી છુપાવી શકું ?’

એક સાંજે પત્રવ્યવહારનું કામ પૂરું થતાં સ્વામીજી વાત કરવાના મિજાજમાં હતા. મને તેમની સાધના, તેમના ઈષ્ટદેવ વગેરે વિશે જાણવાની ઈતેજારી હતી. પણ મારામાં તેમને સીધું પૂછવાની હિંમત ન હતી. તેમણે પોતે એક દિવસ કહેવા માંડ્યું : ‘બપોરના ખાણા પછી, હું મારી કુટિરના કમાડ અંદરથી બંધ કરી દઉં છું. સચ્ચિદાનંદને પણ પછી મને ખલેલ પહોંચાડવાની

કે બોલાવવાની ના પાડી દીધી છે. હું ૪-૦૦ વાગ્યા સુધી અંદર રહું છું અને આ ચાર કલાક દરમિયાન હું રમણ મહર્ષિ સમાન બનું છું, નહિ સંસાર કે નહિ આશ્રમ અને પછી જ્યારે હું બહાર આવું છું અને ઓફિસનું કામ, મુલાકાતીઓને મળવાનું તેમ જ બીજું કામ સંભાળું છું ત્યારે હું સ્વામી વિવેકાનંદ જેવું કે આશ્રમની શાખાઓ, પ્રકાશન, દીક્ષા આપવી અને એવી બીજી પ્રવૃત્તિઓ-થોડાક કલાક માટે-બની જાઉં છું. હું સવારે અને સાંજે નિયમિત લખું છું અને કેટલાક મહત્વના પત્રોનો જવાબ આપું છું. આ બાબતમાં હું શ્રી અરવિંદ જેવો છું-એકમાં ત્રણ !’

પણ ઈષ્ટ દેવતા વિષે મેં પૂછ્યું પણ નહિ અને તેનો જવાબ પણ ન મળ્યો. હું ધારું છું કે તે ભગવાન કૃષ્ણ હશે. કારણ કે, બીજી બધી વાત જવા દઈએ તો મેં તેમની કુટિરના એક ખૂણામાં ધૂપ-દીપ અને ફૂલોના હાર સાથેનો ભગવાન કૃષ્ણનો એક ફોટો જોયો હતો.

દેખીતી રીતે જ અંતિમ સત્યનો સાક્ષાત્કાર પાળનારને માટે ઈષ્ટ દેવતાની વાતનું ખાસ મહત્ત્વ રહેતું નથી. એટલા માટે જ કદાચ તેમણે તે બાબતમાં કંઈ જ નિર્દેશ કર્યો નહિ હોય. વધુમાં, તેઓશ્રી મને ‘વેદાંતી’ કહેતા એટલે મને ઈષ્ટ દેવનું ખાસ મહત્ત્વ ન હોય તેમ માની ચર્ચા ટાળી હોય.

(૨) સાવિત્રી અને નીલકંઠ નાયર

કલકત્તાથી સાવિત્રી અને નીલકંઠ નાયર બાળકો સાથે લાંબો સમય ગુરુજીની સાથે રહેવા માટે આવ્યાં હતાં. તેમને રામાશ્રમમાં ઉતારો આપવામાં આવ્યો હતો. કલકત્તામાં તેઓ દિવ્ય જીવન સંઘની શાખાનું સંચાલન કરતા હતા. આખું કુટુંબ ગુરુદેવ અને તેમના મિશનનું ભક્ત હતું. તેમના તરફથી આશ્રમમાં કોઈ પણ ભક્તો આવતા હોય તો તેમની સાથે સાવિત્રી ‘મુરુક્કુ’ (ચોખાના લોટમાં મસાલો નાખી તળેલી કડક પૂરી) બનાવીને ગુરુદેવ માટે મોકલતી. ગુરુદેવને આ વાનગી ખૂબ ભાવતી. આ વખતે પણ સાવિત્રી ગુરુદેવ માટે તે સારા પ્રમાણમાં લાવી હતી.

એક મધ્યાહ્ન પછી નીલકંઠ આચર એકદમ માંદા પડી ગયા. આશ્રમમાં ઘણા ડોક્ટરો હતા. તેમણે તથા તેમની દીકરી ડૉ. મુરલીએ ઘનિષ્ઠ તપાસ કરી જાહેર કર્યું કે ભારે હૃદયરોગનો હુમલો થયો છે અને દરદીનું ટૂંક સમયમાં અવસાન થશે. સારા થવાની કોઈ આશા ન હતી. સાવિત્રી એક હાથમાં કાગળમાં લખેલો રિપોર્ટ લઈને રડતી રડતી સ્વામીજી પાસે આવી. હું તે સમયે પત્રો પર સ્વામીજીની સહીઓ લેતો હતો.

સાવિત્રી સ્વામીજીથી થોડાક અંતરે આવી ઊભી રહી. સ્વામીજીએ તેનો દુઃખી અશ્રુપૂર્ણ ચહેરો તથા હાથમાં રિપોર્ટ જોયાં. એમ લાગ્યું કે તેમને રિપોર્ટમાં શું છે તેની ખબર પડી ગઈ હતી કારણ કે તેમણે તેને તામિલમાં પૂછ્યું, ‘શું હૃદયરોગનો હુમલો છે?’ સાવિત્રીએ તરત જ હા પાડી.

સ્વામીજી મૂક બની ગયા અને કેટલીક પળો માટે ધ્યાનસ્થ રહી પછી ભારપૂર્વક ગંભીરતાથી તામિલમાં કહ્યું : ‘ગંગાકિનારે જા. રિપોર્ટના ફાડીને કકડા કરી નાખ અને તારા શરીર પર મા ગંગાનું થોડુંક જળ છાંટ. બધું બરાબર થઈ જશે.’ જે કંઈ સ્વામીજીએ કહ્યું તે સાવિત્રીએ સાંભળ્યું પણ સ્તબ્ધ થઈને ઊભી રહી. સ્વામીજીએ ફરીથી તે જ સૂચનો આપ્યાં પણ તે તો ઊભી જ રહી. છતાં, જ્યારે સ્વામીજીએ ત્રીજી વાર વધુ ભાર મૂકીને કહ્યું કે તરત જ તે તીરની માફક નદીના કિનારા તરફ દોડી અને સ્વામીજીએ જે સૂચન આપ્યાં હતાં તે પ્રમાણે કરીને પાછી આવી. ફરીથી આદેશ આપ્યો : ‘હવે જા. બધું સારું થશે.’

અડધા કલાકમાં સમાચાર આવ્યા કે બધા ડોક્ટરોને આશ્ચર્યમાં મૂકી અગમ્ય રીતે આચરની તબિયત સુધરવા માંડી હતી. ફક્ત ત્રણ દિવસમાં દરદીએ પોતાનું સ્વાસ્થ્ય પાછું મેળવ્યું. ત્યાર પછી નીલકંઠ આચર પંદર વર્ષ સુધી હૃદયની કોઈ તકલીફ વગર જીવ્યા.

(૩) અમૃતસરના શ્રી પન્નાલાલજી

અમૃતસરના પન્નાલાલજીને ગુરુદેવ ઉદાર ભક્તોમાં રાજા કહેતા. તેમણે સ્વામીજીને પત્ર દ્વારા જણાવ્યું કે તેમના વૃદ્ધ પિતાશ્રી ખૂબ માંદા છે અને તેઓ સ્વામીજીની કૃપા અને રક્ષણ માટે પ્રાર્થના કરે

છે. સ્વામીજીની પાસે અમે ચાર-પાંચ જણ બેઠા હતા. સ્વામીજીએ કહ્યું : ‘આ અમૃતસરના કુટુંબે દસકાઓથી અમારી ઉદારતાથી છૂટે હાથે સેવા કરી છે, મને લાગે છે કે યુવાન યોગીઓ ચમત્કાર સર્જ વૃદ્ધ માણસને બચાવી લે.’ સ્વામીજી આ વાત ગંભીરતાથી કહે છે કે હળવાશથી તે બહુ સ્પષ્ટ થતું ન હતું. અમે બધા મૌન રહ્યા અને થોડી વારમાં ભૂલી ગયા. પણ ત્યાર પછી થોડા જ સમયમાં અમૃતસરથી તાર આવ્યો કે વૃદ્ધ માણસનું સ્વાસ્થ્ય સુધરતું જાય છે. પછી તેઓ સંપૂર્ણ સારા થઈ ગયા અને વર્ષો સુધી જીવ્યા.

શ્રદ્ધાળુ ભક્તો તરફથી આવા કેટલાયે બનાવો જણાવવામાં આવ્યા છે જેમાં તેમને ગુરુદેવનાં દર્શન સાથે સાથે રોગમુક્તિ પણ થઈ હોય. ગુરુજીની પાસે રહેતા અમારા જેવા આશ્રમવાસીઓ જાણતા હતા કે તેઓ આવી રોગનિવારક શક્તિ ધરાવતા હતા અને તેનો ઉપયોગ પ્રસંગોપાત યોગ્ય શિષ્યો અને ભક્તો માટે કરતા હતા. હા, તેઓ તેમના પોતાના અડધો ઝઝન રોગો માટે તેનો કદાપિ ઉપયોગ કરતા નહિ; સાથે સાથે તેઓ આવી ચમત્કારિક શક્તિ ધરાવે છે તેમ જ તેનો તેઓ ઉપયોગ કરી શકે છે તેનો પણ કદી નિર્દેશ કરતા નહિ. પણ ‘સંકલ્પના વિકાસનું ગાન’ના નીચેના કથનને ખોટું પાડી શકતો નથી.

‘હું સાજા કરી શકું લાંબા અંતરે રહેલા લાખોને આ સંકલ્પને લીધે, કરો વિકાસ સંકલ્પનો.’ સ્વામીજી અતિ સાવધાનીથી પોતાના સદ્ગુરુ કે સિદ્ધિઓની વાત ટાળતા હતા, સાથે જ પોતાની ખામીઓ દર્શાવવા તૈયાર રહેતા હતા.

મને ગુરુદેવે શિખામણ આપતાં કહ્યું : ‘બધા બહારના દેખાવમાં તારે સામાન્ય માણસ જેમ કોઈ પ્રકારના દેખાવ કે ડોળ વગર રહેવું, પણ આંતરિક રીતે તારામાં આધ્યાત્મિકતાનો જવાળામુખી પ્રગટેલો હોવો જોઈએ.’ જ્યારે મેં તેમને આમ કહેતાં સાંભળ્યા ત્યારે હું ખૂબ સારી રીતે જોઈ શક્યો કે તેઓ પોતે આ સદ્ગુણોના શ્રેષ્ઠ આદર્શરૂપ હતા.

‘A Saga of Spiritual Unfoldment’માંથી સાભાર ભાષાંતર

સિદ્ધાંત અને અભ્યાસ

શ્રી સ્વામી વેંકટેશાનંદજી

યોગ વેદાંત ફોરેસ્ટ એકેડમી (જે પહેલાં યોગવેદાંત યુનિવર્સિટી તરીકે જાણીતી હતી) એ પૂ. સ્વામી શ્રી શિવાનંદજીનું માનસ-સંતાન હતું. જ્યારે તેઓશ્રીએ આ વિચારનું પ્રસ્થાપન કર્યું ત્યારે તેમનામાં વિશિષ્ટ દૃષ્ટિ હતી, જે સિદ્ધાંત અને અભ્યાસના સંયોજનની તેમની વિશિષ્ટ લાક્ષણિકતા હતી.

ખાસ કરીને હિમાલયના આ વિસ્તારમાં તમોને ઘણા દિવ્ય દૃષ્ટિ પ્રાપ્ત આત્માઓના દર્શન થશે. (જેમાંના ઘણા સતત શાંત હશે, તથા બીજાઓ પોતાની પ્રવૃત્તિમાં રત રહેતા હશે) જેઓ કોઈ આગ્રહ વિનાના, તો કેટલીક વખત અન્યની સાથે પરામર્શ કરવા માટે શક્તિમાન હશે. કદાચ જો તમે કોઈક શક્તિપથના માધ્યમ દ્વારા તેમની સાથે રહો તો તમોને પણ એવી દિવ્ય દૃષ્ટિ પ્રાપ્ત થાય; પરંતુ એવી દૃષ્ટિથી તમે વંચિત રહો તેની પણ પૂરી શક્યતા છે. મોટા ભાગના સામાન્ય માણસોને માટે યોગના અભ્યાસ તરફ દોરતાં પહેલાં તેનો સૈદ્ધાંતિક પરિચય આપવો અનિવાર્ય છે.

યોગનો સામાન્ય દરજ્જાનો ક્રમ આ મુજબ ગણાય : પ્રથમ કર્મયોગ ત્યાર પછી ભક્તિયોગ, રાજયોગ અને છેલ્લે જ્ઞાનયોગ. રામાનુજ કરીને એક શ્રેષ્ઠ આચાર્ય થઈ ગયા. તેમની માન્યતા પ્રમાણે ભક્તિ હંમેશાં જ્ઞાન પછી જ આવે છે, કેમ કે જેને તમે જાણતા ન હો તેની પ્રત્યે પ્રેમ શી રીતે સંભવી શકે ? સાચી ભક્તિ (પરા ભક્તિ) તમે કોઈપણ વ્યક્તિ કે સિદ્ધાંતનું થોડું પણ જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરી શકો પછી જ ઉદ્ભવી શકે. હજારો લોકો સુષુપ્ત યોગી હશે, કે પછી યોગનો અભ્યાસ કરવા ઈચ્છુક હશે. આવા લોકોને સિદ્ધાંતની ઝાંખી કરાવવામાં આવે તો પણ તેઓ આ રસ્તે પદાર્પણ કરી શકે પરંતુ ધ્યેય કે સિદ્ધાંતની બૌદ્ધિક સમજણ વિનાના પણ લક્ષ્યે પહોંચેલા ગુફાવાસીઓ દ્વારા તેમની ઉપેક્ષા કરવામાં આવે છે.

શ્રી કૃષ્ણે ભગવદ્ ગીતામાં આ સૂચન કર્યું છે. ચતુર્વિધા ભજન્તે માંમ્ જનાઃ સુકૃતિનોઽર્જુન । આર્તો જિજ્ઞાસુર્થાર્થી જ્ઞાની ચ ભરતર્ષમ ॥ ૭-૧૬ ॥ અર્થાત્ : હે અર્જુન ! ચાર પ્રકારના સત્કર્મીઓ મને ભજે છે. આર્ત, જિજ્ઞાસુ, ધનની ઈચ્છાવાળો તથા જ્ઞાની.

બધા પ્રકારના લોકો આધ્યાત્મિક માર્ગનું અનુસરણ કરવા માટે છે. આવા લોકોમાં જિજ્ઞાસુઓ છે, જેમને જાણવાની ઈચ્છા છે તેઓને જો એમ કહેવામાં આવે કે તમને ઉપર કદા તેવા શાંત યોગી થવું જોઈએ તો કાં તો તેઓ તદ્દન બદલાઈ જશે કે તેમનો સમય ગુમાવશે, અથવા તેઓ પૂરા ગુરુદેવ જેવા બની ગયા હોવાની ધારણા કરશે, જે વધુ જોખમી છે. માત્ર ટટ્ટાર અને હલનચલન વિના બેસી રહેવાથી જ તમો જ્ઞાની વ્યક્તિ બની જતા નથી. ગુરુદેવ પોતે આવા લોકોની સરખામણી ગંગાના પથ્થરો સાથે કરી મજાક કરતા. પથ્થરો પણ ત્યાં હજારો વર્ષથી હલન-ચલન કર્યા વિના પડ્યા છે, તો શું તેમને પણ જ્ઞાની ગણવા ?

બે પ્રસંગો યાદ આવે છે; ઈ.સ. ૧૯૪૬માં જ્યારે ગંગાના કિનારાનો વિકાસ થયો નહોતો (અથવા તો તે બગાડવામાં આવ્યો નહોતો - તમારા મત મુજબ તેનો આધાર છે) ત્યારે ત્યાં પગથિયાં નહોતાં. પોસ્ટ ઓફિસના પરિસરમાં એક મોટો લાંબો વરંડો હતો. એ દિવસોમાં આ સ્થળ જ અમારું રસોડું, ભોજનકક્ષ, સત્સંગ સ્થળ અને ઓફિસ, સર્વસ્વ હતું. ગુરુદેવ ત્યાં દરરોજ પ્રાતઃ ૪-૧૫ થી ૬-૦૦ વાગ્યા સુધી ચિંતનના વર્ગોનું સંચાલન કરતા. બરોબર ગંગાના કિનારા પર જ વહેલી સવારે ઘુઘવાટા કરતો પવન વાય છે. છતાં પણ તેઓશ્રી મોટા કદનો લાંબો ઓવરકોટ પહેરી, માથા પર પાઘડીની માફક શાલ વીંટાળી તેમની કુટિરમાંથી બરોબર પ્રાતઃકાળે ૪-૦૦ વાગ્યે અચૂક

બહાર આવી જતા. એ જીવનમુક્ત સંત ને તેમની કુટિરમાંથી બહાર નીકળતા જોવા એ પણ એક જાગ્રત કરતું પ્રેરક દૃશ્ય હતું. તેઓ ચિંતન વર્ગ માટે નિયમિત અને સમયપાલનના આગ્રહી હતા.

આંધ્રપ્રદેશના એક મુલાકાતી આ વર્ગમાં હાજરી આપવાના ઉત્સાહી નહોતા. પરંતુ એક મોટા ખડક પર લોખંડના સળિયાની માફક સવારે ૪-૦૦ વાગ્યાથી અક્કડ બેસી રહેતા. એક દિવસ ચિંતનનો વર્ગ પૂરો થયા પછી ગુરુદેવ પાસેના સિમેન્ટના બાંકડા પર બેઠા હતા અને આશરે અર્ધો કલાક માટે અમો થોડી ચર્ચા કરી રહ્યા હતા તે દરમ્યાન તે મુલાકાતી તેમનું ચિંતન પૂરું કરી આગળના દરવાજેથી દાખલ થયા. ગુરુદેવે તેમની સામે પોતાની એક આંખ બંધ કરીને જોયું (સામાન્ય રીતે જ્યારે તેઓ ખૂબ રસપ્રદ વાત કહેવાના હોય ત્યારે તેઓ આ રીતે એક આંખ બંધ કરી દેતા) થોડો સમય પૂ. ગુરુદેવે તેમને થોડા પ્રશ્નો પૂછ્યા, અને તેમને માલૂમ પડ્યું કે એ ગૃહસ્થ દરરોજ સવારે ૪થી ૭ દરમ્યાન ચિંતન કરતા હતા. ગુરુદેવ તેની પ્રશંસા કરતા હોય તેમ લાગ્યું પરંતુ અચાનક આખું દૃશ્ય બદલાઈ ગયું અને તેઓ મોટેથી બોલ્યા, ‘એમની સામે તો જુઓ ! નિંદ્રાવશ અને સુસ્ત ! (તે ગૃહસ્થને) તમો શું કરો છો ? પથ્થર પર બેસીને ઊંઘો છો ? તમને ચિંતન શું છે તેની ખબર છે ? સમાધિનો અર્થ જાણો છો ? જો તમે આ રીતથી અનંતનો સ્પર્શ કરશો તો તમોને શું શક્તિ કે સામર્થ્ય મળશે તેનું જ્ઞાન છે ? તમો એમ કહો છો કે તમો ત્રણ કલાકથી ઊંડા ચિંતન અને સમાધિનો આનંદ લઈ રહ્યા છો, પરંતુ જ્યારે તમે તેમાંથી બહાર આવો છો ત્યારે નિંદ્રાવશ અને સુસ્ત દેખાઓ છો. જાવ, તમારું મોં ધોઈ આવો !’ એ વખતે ત્યાં પાણી પુરવઠાની કોઈ સગવડ નહોતી. અમે ગંગામાંથી પાણી ખેંચી હારબંધ સાંકળ રચી નીચેના રસોડાની ટાંકીમાં પાણી એકઠું કરતા. ગુરુદેવે એ ગૃહસ્થને કહ્યું ‘જાવ, આ લોકોની સાથે જોડાઈને ટાંકી ભરો, ત્યારે તમોને સમાધિ શું છે એની જાણ થશે’ આમ,

સમાધિ એ માત્ર જડવત્ બેસી રહેવું એવું નથી. જો આ ક્રિયાને સમાધિ ગણીએ તો ગંગા કિનારા પરના તમામ પથ્થરોએ સમાધિ પ્રાપ્ત કરી લીધી ગણાય. બીજો પ્રસંગ મારો પોતાનો અનુભવ છે. ૧૯૪૮ના વર્ષમાં હું એક દિવસ. દિવસમાં ૩-૪ કલાકના અંતરે ઘણી વખત નીચે ગંગાના કિનારા પર ગયેલો. મેં ત્યાં એક વૃદ્ધ નીચે અર્ધી મીંચેલી આંખે બેઠેલા એક નગ્ન સન્યાસી જોયા, મને એવું લાગ્યું કે એક સમયે દસ કલાક કરતાં વધુ વખત ચિંતન કરી શકનાર કોઈ મહાયોગી હોવા જોઈએ. એક વખત રાત્રીના જે મંદિરમાં તેઓ અતિથિ તરીકે રહેતા હતા ત્યાં કંઈક ગરબડ થઈ. બીજા દિવસે તો તેઓ ત્યાંથી ચાલ્યા ગયા હતા. તપાસ કરતાં મંદિરના પૂજારીએ જણાવ્યું કે તે કોઈ સાચા પવિત્ર સાધુ નહોતા પરંતુ ખરાબ ચારિત્ર્યવાળા હતા અને ઘણી વખત હાલ્યા ચાલ્યા વિના બેસી રહેવાની ક્ષમતા કોઈ ડ્રગ લેવાને લીધે જ તેમને પ્રાપ્ત થયેલી.

જ્યારે તમે કોઈ પણ વ્યક્તિને લાંબો વખત સ્થિર આસનમાં બેઠેલા જુઓ અને તેની નકલ કરવાની કોશિશ કરવા છતાં તેમ ન કરી શકો ત્યારે કાં તો તમે એ માટેનો પ્રયાસ છોડી દો અથવા એવો દંભ કરો કે તમે પણ એ અવસ્થા સિદ્ધ કરી લીધી છે અથવા તો તેનો ટૂંકો રસ્તો શોધી લો. કોઈ તમારી પાસે આવે અને કહે કે તમે તમારો સમય બરબાદ કરી રહ્યા છો, આ ડ્રગ એક ઘૂંટ લ્યો અને તમે મહાસમાધિમાં ગરકાવ થઈ જશો. ત્યારે તમે એવું વિચારવા માંડો કે તેમના ગુરુ પણ કદાચ આમ જ કરતા હશે. આવી ભ્રમણા વિભિન્ન પ્રકારના સ્વેચ્છાચાર તરફ દોરી જાય છે. તેથી તમે આવા કહેવાતા જ્ઞાની ગુફાવાસીઓની નકલ કરો ત્યારે તેમના જેવા બની શકો, પરંતુ તમારે આમ કરવું જોઈએ નહીં. તમે કદાચ તમસમાં સરકી શકો, જે ઘણું સરળ છે. આથી પ્રત્યેક જિજ્ઞાસુ વ્યક્તિને બીજા વધારાના જ્ઞાનની આવશ્યકતા છે.

કોઈ પણ મૌની જીવનમુક્ત સંત માટે યોગ્ય

અધિકારી (લાયકાતવાળા તથા પીઠ મુમુક્ષુ) પર તેની શક્તિઓનું પ્રવાહન કરવાનું શક્ય છે. અધિકારી ઘણી જ અગત્યની ચીજ છે. કોઈ પણ શિષ્ય જે અંદરથી પૂર્ણ વિકસિત હોય (શુકદેવજીની માફક) તેને માત્ર સાધારણ એકાગ્રતાની જરૂર છે અને તેને જ્ઞાન પ્રાપ્ત થાય છે. પરંતુ બીજા હજારો લોકો જેઓ એટલા વિકસિત થયેલા હોતા નથી અને જેમને હજી વધુ સૈદ્ધાંતિક જ્ઞાનની મદદની જરૂર છે તેમનું શું ? આ જરૂરિયાતનો ખ્યાલ કરીને જ ગુરુદેવે કહ્યું કે ‘યોગ વેદાંત ફોરેસ્ટ એકેડેમી’ એ સિદ્ધાંત અને આપણા એ બંનેનું જ્ઞાન પ્રદાન કરવું જોઈએ.

મૌની જીવનમુક્તને કદાચ વિશેષ સૈદ્ધાંતિક પૂર્વભૂમિકા ન હોય એવું બને. જો તમે બનારસ અથવા એવા બીજા સ્થળોએ જાઓ તો તમને એવા લોકો મળશે, જેઓ આદર્શો વિશે વ્યાખ્યાન આપી શકે, પરંતુ તેમના પોતાના જીવનમાં આ આદર્શોથી ઘણા વિમુખ હોય. ગુરુદેવને આવા લોકો માટે ખાસ માનની લાગણી નહોતી, સિવાય કે તેઓ તેમને માટે પણ (પ્રત્યેક વ્યક્તિને જે રીતે આદર આપતા) તેવું વર્તન રાખતા. નીચેનો પ્રસંગ આનું ઉદાહરણ છે. અત્યારે જ્યાં પોસ્ટ ઓફિસ છે ત્યાં એ વખતે અમારું કાર્યાલય હતું. ગુરુદેવની સાથે અમારામાંથી ત્રણ જણા ત્યાં બેસતા. એ સમયે કામનો ખાસ બોજો નહોતો અને તેથી પુષ્કળ નિરાંત મળતી. તેમ જ ગુરુદેવ અમારે માટે ઘણો બધો સમય ફાળવી શકતા હતા. એક દિવસ વહેલી સવારે એક તત્ત્વજ્ઞાનમાં પીએચ.ડી. થયેલા ગૃહસ્થ કાર્યાલયમાં આવ્યા. ગુરુદેવે તેમને આવકાર આપ્યો. તેઓ બેઠા અને ગુરુદેવને કહ્યું ‘સ્વામીજી મારો એક પ્રશ્ન છે, નિર્વિકલ્પ સમાધિ અને સવિકલ્પ સમાધિ વચ્ચે શું ભેદ છે તે મને કહો.’ અમારે માટે પણ આ જાણવા માટેની તક હતી. અમે કદી અમારી જાણ માટે આવા પ્રશ્ન કરવાની હિંમત કરી ન શકીએ તેથી અમે સહુએ પોતપોતાનું કાર્ય અટકાવી ગુરુદેવનો જવાબ સાંભળવા પર ધ્યાન કેન્દ્રિત કર્યું. આ એક

અતિ મૂલ્યવાન પ્રશ્ન હતો. ગુરુદેવે તેમનાં ચશ્માં ચઢાવ્યાં અને તે ગૃહસ્થ તરફ જોઈને પૂછ્યું ‘તમે નાસ્તો લીધો ? તમે થોડી ચા કે કોફી લેશો ?’ તેમણે જવાબ આપ્યો, ‘સ્વામીજી, હું ચા લઈશ’ પછી ચા, ફળ અને પુસ્તકો આવ્યા. તેમણે થોડી ઈંડલી અને ચા આનંદથી લીધાં તે દરમ્યાન તેમનાં પત્ની ત્યાં આવ્યાં. તેણે ઓફિસમાં પગ મૂક્યો અને એક અછડતી નજર નાખી અને બોલ્યાં ‘હું કેટલા સમયથી તમારી રાહ જોઉં છું ? ચાલો, આપણે જઈએ.’ અને તે ગૃહસ્થ શાંતિથી ઊભા થઈ બોલ્યા ‘હું રજા લઈશ’ તેઓના ગયા પછી પૂ. સ્વામીજીનું હસવું અટકે નહીં. ખરેખર એ એક સુંદર મુક્ત હાસ્ય હતું. તેઓ હસતાં હસતાં જ કહે, ‘તેમને સવિકલ્પ સમાધિ અંગે જાણવું છે ! પોતાની પત્નીથી એક જ દષ્ટિ પડી ત્યાં તો જતા રહ્યા.’ એવા પ્રકારના મનુષ્યો તમને અન્યત્ર જોવા મળશે. એવા પંડિતો, જેમને અગાધ જ્ઞાન હોય અને જેઓ શ્રીમદ્ ભગવદ્ગીતાના અર્ધા શ્લોક પર કલાકો સુધી એકધારું સંભાષણ કરી તમને ચકિત કરી મૂકે !! કેટલું વિલક્ષણ !! ગુરુદેવને તેઓના પ્રત્યે પ્રીતિ હતી, અને તેઓની બુદ્ધિશક્તિની પ્રશંસા કરતા - બસ, આટલું જ.

એક અન્ય પ્રસંગ પણ એટલો જ આનંદપ્રદ છે. ગુરુદેવની અખિલ ભારત યાત્રા દરમ્યાન વારાણસીમાં તેઓને થોડા વિદ્વાન પંડિતો મળ્યા. ગુરુદેવ તેમનું અભિવાદન કરતા આગળ આવી રહ્યા હતા ત્યારે તેમાંના એક વિદ્વાને સંસ્કૃતમાં એક પ્રશ્ન પૂછ્યો. ગુરુદેવ તેમની તરફ ફર્યા અને તેમને પૂછ્યું ‘કા વા અને વાઉઝ એટ્રેલેલેઝ’ વિષે સ્પષ્ટતા કરો. આ બે વાક્યો ફ્રેન્ચ ભાષામાં હતા, જે ગુરુદેવ શીખેલા. પેલા પંડિત મોં વકાસીને જોઈ રહ્યા. તેમને ગુરુદેવના આ જવાબ વિષે કાંઈ સમજ પડી નહીં. (તાત્પર્ય : ભાષાનો ઉદ્દેશ એક-બીજાની સાથે વિચાર-વિનિમય અને વાતચીત કરવાનો છે, એ દેખાડવાની વસ્તુ નથી.)

આમ, તમારે એક બીજાની સાથે વિનિમય

કેમ કરવો તે પણ જાણવું જોઈએ. વિનિમય કરવો જોઈએ. સિદ્ધાંત અને આચરણ એક બીજાની સાથે સુસંગતિપૂર્વક રહેવાં જોઈએ. એક વ્યક્તિ બીજાની દુશ્મન નથી, પરંતુ મિત્ર છે, અને એક વ્યક્તિ બીજા વિના નકામી છે. મેં અગાઉ નિર્દેશ કરેલ ભયસ્થાનો ઉપરાંત એક બીજું પણ જોખમ છે. પૂ. ગુરુદેવે ખુદ અમોને કહેલું કે જ્યારે તેઓશ્રી હૃષીકેશ આવ્યા ત્યારે તેમની જરૂરિયાત માત્ર એક વૃક્ષ નીચે બેસી શાંતિપૂર્વક ઈશ્વરના નામ-જાપ કરવા પૂરતી જ હતી. તેઓશ્રીને કીર્તન અત્યંત પ્રિય હતું. એવો એક પણ કાર્યક્રમ નહોતો જેની શરૂઆતમાં સંકીર્તન ન થતું હોય. દરેક પ્રસંગમાં ઈશ્વરના ગુણગાન ગાવાં અનિવાર્ય હતાં. ચાહે કોઈ બીમાર હોય, મરણ પથારી પર હોય કે મૃત્યુ પામેલ હોય અથવા કોઈ જન્મ થયો હોય કે લગ્ન હોય, કે પછી કોઈ મકાનના બાંધકામનો શિલાન્યાસ હોય તેઓશ્રી હંમેશાં ‘હરે રામ’નું સંકીર્તન ગાતા, તેઓશ્રીના એક વરિષ્ઠ અંતેવાસી પૂ. સ્વામીજી પરમાનંદજી પરના ઘણા સમય પહેલાંના એક પત્રમાં તેઓશ્રીએ ત્યાં સુધી કહ્યું હતું કે આપણે સમગ્ર ભારતનું એકમાત્ર સંકીર્તન દ્વારા પરિવર્તન કરવું જોઈએ. આ આદર્શ પ્રમાણે જ્યારે પૂ. ગુરુદેવ સ્વર્ગાશ્રમમાં રહેતા હતા ત્યારે દિવ્ય-જીવન સંઘની સ્થાપના થયા પહેલાં પણ તેઓશ્રીએ આવી સંકીર્તન પરિષદના આયોજન અને વ્યવસ્થા માટે થોડા સંકીર્તન મંડળીઓ પણ સ્થાપી હતી. પરંતુ થોડા જ સમયમાં તેઓશ્રીને જાણવા મળ્યું કે આનું એક જાતના ભાવાવેશમાં અવમૂલ્યન થતું જાય છે. લોકો માત્ર નાચતા અને કૂદકા મારતા અને તેને તન્મયતાનું નામ આપતા. તન્મયતાની પ્રાપ્તિ સંકીર્તન દ્વારા થઈ શકે એ વિશે કોઈ શંકા નથી, પરંતુ બધા લોકો માટે આ શક્ય નથી.

ટૂંક સમયમાં જ ત્યાં સત્તાની લડાઈ થઈ. તેથી એકાદ બે વર્ષમાં જ પૂ. ગુરુદેવે તેમનો વિચાર બદલી નાખ્યો. તેમણે કહ્યું ‘એક માત્ર સંકીર્તન પર્યાપ્ત નથી. તે મનોવિકાર તરફ દોરી જાય

છે. તેની સાથે થોડું જ્ઞાન અને સમજણ પણ આવશ્યક છે. કીર્તન એટલે પ્રભુના નામનાં ગુણગાન ગાવાં, નહીં કે સંગીત સ્પર્ધા કરવી. ભાવના જ અગત્યની છે, અને તેથી સહુ કોઈએ ભાવનાને જાણતાં અને સમજતાં શીખવું જોઈએ.’ વર્ષો જતાં તેઓએ એક સંયોજનની પદ્ધતિ વિકસાવી. અભ્યાસ અતિ મૂલ્યવાન છે, પરંતુ સમજણ વિનાનો નહીં.

જ્યારે તમોને આ સૈદ્ધાંતિક સમજણ પ્રાપ્ત થાય ત્યારે તે તમોને અને અન્યને પણ મદદકર્તા બનવી જોઈએ. અહીં તમારાથી બની શકે તેટલું શીખો, અને બહાર જઈને બીજાની સાથે તેને વહેંચો. એમ સમજીને નહીં કે તમને જ આ સૈદ્ધાંતિક અને અભ્યાસની સમજણ મળી ગઈ છે પરંતુ તે અન્યને આપો અને ઈશ્વરના ચરણે પ્રાર્થના રૂપે સમર્પિત કરો. પૂ. ગુરુદેવ આ વાત પર ખાસ ભાર મૂકીને કહેતા, ‘તમારી પાસે યોગ અને વેદાંત સહિત જ્ઞાન હોય તેના અન્યને પણ ભાગીદાર બનાવો. આ રીતથી તમારું શરમાળુપણું દૂર થશે અને તમારા પોતાના આદર્શો અને જ્ઞાન વધુ સ્પષ્ટ થશે. નહિતર તમે જ એક મહાન અને માત્ર પ્રસંશક છો અને તમે અત્યંત જ્ઞાની છો અને બધું જ જાણો છો અને જ્યારે તમે તમારું મન ખોલો અને થોડા લોકો તમારી હાંસી ઉડાવે ત્યારે જ તમોને ભાન થશે કે તમે એટલા હોશિયાર નથી, તેથી જ વિશેષ શીખવાનું છે.’

પૂ. ગુરુદેવે આ યોગ વેદાંત એકેડેમીમાં અમોને યોગ વેદાંતના સિદ્ધાંત અને અભ્યાસ-આચરણનું પ્રશિક્ષણ આપવાની શરૂઆત કરી. માત્ર સિદ્ધાંત કે માત્ર અભ્યાસ નહીં, પરંતુ આ બંનેનું સંમિશ્રણ, કે જેથી એ જ્ઞાનનો દૂર સુધી સફળ ફેલાવો થઈ શકે. આમ જે લોકો તમારી પાસે કુતૂહલ-વશ થઈ આવે, તેઓ સમય જતાં સાચા જ્ઞાની થઈ શકે, કેમ કે તેઓએ શું મેળવ્યું છે તેની તેમને સમજ પ્રાપ્ત થાય અને સાચા માર્ગ અને ધ્યેયની જાણ થાય. ‘શિવાનંદ યોગ’માંથી સાભાર

હિમાલયમાં મા આનંદમયીનો આશ્રમ

શ્રી ભાણદેવ

ઘોલા છિના

અમે આદિબદ્રીમાં છીએ અને દિવાબહેન અલમોડામાં છે. તેઓ અમને સલાહ આપે છે કે તમે આવો ત્યારે રસ્તામાં ઘોલા છિના આવશે. ઘોલા છિનાથી ત્રણ કિ.મી. દૂર એક પહાડની ટોચ પર મા આનંદમયીનો આશ્રમ છે. બહુ સુંદર સ્થાન છે. ખૂબ એકાંત અને પવિત્ર સ્થાન છે.

તે જ દિવસે સવારે આદિબદ્રીથી નીકળીને કોટિબ્રામરીદેવી અને બૈજનાથ મહાદેવનાં દર્શન કરીને અમે સાંજે બાગેશ્વર પહોંચ્યા. બીજે દિવસે પાતાલ-ભુવનેશ્વરનાં દર્શન કરીને પાછા ફર્યા અને રાત્રિનિવાસ વેરીનાગમાં કર્યો. હિમશિખરોનાં દર્શન કરવા માટે વેરીનાગ આદર્શ સ્થાન છે. વહેલી સવારે હિમગિરિમાળાનાં દર્શન કરીને અમે નીકળ્યા. બપોર થતાં પહેલાં ઘોલા છિના પહોંચી ગયા.

‘ઘોલા’ શબ્દ તો ‘ધવલ’ શબ્દ પરથી બન્યો છે. ધવલ અર્થાત્ ઘોલા એટલે ધોળું કે સફેદ તે તો બરાબર, પણ આ ‘છિના’ શું છે ? છિના આ વિસ્તારની પહાડી ભાષાનો શબ્દ છે. બે પહાડની વચ્ચે થોડો નીચો ભાગ હોય છે, જ્યાંથી રસ્તો પસાર થઈ શકે છે. તેવા સ્થાનને ‘છિના’ કહેવામાં આવે છે. આ ઘોલા છિનામાં પણ આવી રીતે બે પહાડની વચ્ચેના નીચા ભાગમાંથી રસ્તો પસાર થાય છે.

ઘોલા છિના પહોંચતાં જ રસ્તા પર જ એક શાળાનાં દર્શન થયાં. શાળાનું નામ છે -

‘શ્રી મા આનંદમયી વિદ્યાલય’

વિદ્યાલયના ગણવેશમાં સજ્જ થયેલાં બાલક-બાલિકાઓ ઝડપથી શાળા તરફ ગતિ કરી રહ્યાં છે. તે બાળકોને જ અમે પૂછ્યું :

‘આનંદમયી માનો આશ્રમ ક્યાં છે ?’

બેત્રણ બાલિકાઓ ઉત્સાહભરે આગળ આવી અને બોલી :

‘જુઓ, આ સામે દેખાય છે, તે પગદંડી આશ્રમ

સુધી જાય છે.’

અમારે આ પહાડી પગદંડીના માર્ગે અહીંથી ત્રણ કિ.મી. ચાલવાનું છે. અમે તૈયાર થયા અને પગપાળા યાત્રાનો પ્રારંભ થયો.

પ્રારંભમાં રસ્તો પહોળો છે, મોટર ચાલી શકે તેટલો પહોળો છે, પરંતુ રસ્તો બનાવેલો હોવા છતાં એટલો ઊભડખાબડ છે કે મોટર ક્યાંક વચ્ચે જ રહી જાય. તેના કરતાં તો ચાલવું જ સારું. ભગવાને આપેલા બે પગ જેવું કાર્યક્ષમ સાધન હજુ બીજું શોધાયું નથી. અમે તો આ બે પગને આધારે ચાલવા માંડ્યા. પહોળો રસ્તો પૂરો થયો એટલે એક સાંકડી પહાડી પગદંડીનો પ્રારંભ થયો. ચઢાઈ તો છે, પરંતુ સાવ સૌમ્ય ચઢાઈ - ચડવાનું ગમે તેવી ચઢાઈ. રસ્તાની બંને બાજુ વૃક્ષો તો છે, પણ સાવ પાંખાં. બંને બાજુ મોટા કદનાં પણ પાંખાં વૃક્ષો છે. આંખને ગમે તેવી વાત તો એ છે કે આ આખા પહાડ પર લગભગ સર્વત્ર ઘાસ ઊગી નીકળેલું છે. ચોમાસાના અંતિમ દિવસો છે. ધરતી સાવ લીલુડી ધરતી બની ગઈ. વચ્ચેવચ્ચે ક્યાંક આપ-મેળે ઊગીને ખીલેલાં પુષ્પોનાં ઝુંડ નજરે ચડે છે. પહાડનો આકાર એવો છે કે જાણે ખૂબ વિશાળ કાયબાની પીઠ પર ચડતા હોઈએ તેમ લાગે છે. અચાનક જ ગીચ ઝાડી આવી. બાપ રે ! પગદંડીની બંને બાજુ ખૂબ મોટા કદના ઘેઘૂર બિદુઆ ઊગી નીકળેલા છે. ઊગી નીકળેલા જ નથી, અડાબીડ જામ્યા છે. એમ જ કહો ને કે ફાટીને ધુમાડે જ ગયા છે !

અમે સૌ સાથી-મિત્રોને સાવધાન કરી દીધા.

‘જુઓ, આ બિદુઆ છે. શરીરને તેનો સ્પર્શ ન થઈ જાય તેની કાળજી રાખજો, નહિ તો કાળી બળતરા થશે.’

બિદુઆની ડાળીઓ અને ખાસ તો તેનાં પાન શરીરના કોઈ અંગને સ્પર્શ ન કરે તે માટે એકબીજાને મદદ પણ કરીએ છીએ. આમ, અથડાતા કુટાતા, વચ્ચે

વચ્ચે સિસકારા મારતા અમે આગળ ચાલ્યા.

સાવ ધીમો-ધીમો ઝરમરિયો વરસાદ વરસી રહ્યો છે. આ વરસાદનાં અમીઠાંટણાંએ અમારી બિહુઆની વેદનાને ધોઈ નાંખી, વેદનાનું શમન કર્યું. અમે તો બસ આગળ ને આગળ ચાલતા જ રહ્યા.

આખરે આશ્રમનાં મકાનો દેખાયાં. અહીં ઝાડપાન બહુ નથી. સર્વત્ર લીલુંછમ ઘાસ ઊગી નીકળ્યું છે. કાયબાની ઢાલ જેવા આકારનું એક મોટું મેદાન છે. સામાન્ય રીતે પહાડની ટોચ પર જગ્યા સાવ થોડી, સાવ સાંકડી હોય છે. પણ આ પહાડની ટોચ તેમાં અપવાદરૂપ છે. અહીં તો પહાડને મથાળે એક વિશાળ ખુલ્લી જગ્યા છે. બાજુમાં બીજા ઊંચા પહાડો છે, પરંતુ અહીં તો એક વિશાળ પહાડને મથાળે એક વિશાળ મોટું થોડા-થોડા ઢાળવાળું મેદાન છે. ઢાળનો આકાર પણ કેવો ? જાણે કાયબાની પીઠના ઢાળ જેવો ! હિમાલયમાં આટલી ઊંચાઈ પર આટલી મોટી ખુલ્લી જગ્યા અને વિશેષ વાત તો એ છે કે અહીં વૃક્ષો પણ નથી. જાણે ભુગ્યાલ જ જોઈ લો. ઝાડપાન વિનાના થોડા-થોડા ઢાળવાળા ઘાસના મેદાનને હિમાલયના લોકો ભુગ્યાલ કહે છે. આ પણ આવું એક ભુગ્યાલ છે.

આશ્રમમાં પહોંચ્યા. જોઈને મન પ્રસન્ન થઈ ગયું. આશ્રમ કૂર્મપીઠાકાર જમીન પર વસેલો છે. બહુ મોટી વાત. આશ્રમમાં કોઈ કળાતું નથી. પ્રગાઢ નીરવ શાંતિ જ અનુભવાય છે. નાની-નાની સુંદર કુટિયાઓ છે. કોઈ માનવીનો પદસંચાર કે વાણીસંચાર પણ કળાતો નથી. આશ્રમમાં કોઈ છે કે નહિ ? હશે તો ખરા જ, પણ બૂમાબૂમ કરીને કોઈને બોલાવવાની પદ્ધતિ અહીં આશ્રમના પરિસરમાં શોભે નહિ. અમે શાંત રહ્યા. કોઈ મોજાં વિનાના શાંત સરોવરના પ્રશાંત જળમાં પથ્થર ફેંકીને પાણીની શાંતિને હણી નાખવી તે અપરાધ છે. આટલા નીરવ, શાંત વાતાવરણમાં મોટેથી બોલવું તે પણ અપરાધ છે. બૂમાબૂમ કરવાનો તો પ્રશ્ન જ ઉપસ્થિત થતો નથી.

આશ્રમ-પરિસરના સૌથી ઊંચા સ્થાન પર, સૌની વચ્ચે એક થોડી મોટી કુટિયા છે. કુટિયા ખુલ્લી જ છે. અમે દબાતે પગલે અને બંધ જીભે અંદર પ્રવેશ કર્યો.

અરે, આ તો શ્રીમાનું મંદિર છે. મુખ્ય દ્વારની સામે જ એક આસન પર શ્રીમાની ચિત્રમૂર્તિ પધરાવેલ છે. ચારે બાજુની દીવાલો પર પૂ. માનાં અનેક ચિત્રો ગોઠવેલાં છે. પૂ. માની ચિત્રમૂર્તિની સામે એક પ્રજ્વલિત દીપ અને ધૂપ છે. આખા ઓરડામાં ગાલીયા પાથરેલા છે. અમે ગાલીયા પર બેઠા. ચારે બાજુની મોટી બારીઓમાંથી વિશાળ, ઉતુંગ અને લીલાછમ પહાડોનાં દર્શન થાય છે.

કેવા સુંદર સ્થાને આશ્રમ બન્યો છે ! કેવું સુંદર વાતાવરણ છે ! કેવું એકાંત અને કેટલી શાંતિ ! આ સ્થાનની પસંદગી કોણે કરી ? અહીં આશ્રમ બન્યો કેવી રીતે ? અહીં આશ્રમ બનાવવાનું આયોજન કોણે કર્યું અને તેનો અમલ કોણે અને કેવી રીતે કર્યો ?

જેઓ શ્રીમા આનંદમયી અને તેમના અગમ્ય ‘ખ્યાલ’ને કાંઈક અંશે જાણે છે, તેઓ જ આ આશ્રમના પ્રારંભના સ્વરૂપને સમજી શકે. શ્રીમાનું જીવન બૌદ્ધિક કે મનોમય ભૂમિકાનું જીવન ન હતું. શ્રીમા બૌદ્ધિક આયોજન પ્રમાણે કે માનસિક ગણતરી કરીને જીવનપાયન કરતાં ન હતાં. તેઓ ચેતનાની ઉચ્ચતર ભૂમિકા પર અવસ્થિત હતાં અને તેમના જીવનના નિર્ણયો ત્યાંથી આવતા હતા.

શ્રીમા પોતાના ‘ખ્યાલ’ પ્રમાણે જીવતાં હતાં, પોતાના કે અન્યના મનોમય આયોજન પ્રમાણે નહિ. શ્રીમાનો આ ‘ખ્યાલ’ શું છે ? જો શ્રીમાના આ ‘ખ્યાલ’ને સમજી શકાય તો આ આશ્રમના પ્રારંભના સ્વરૂપને સમજી શકાય. શબ્દકોશમાં ખ્યાલ કે ખ્યાલનો જે અર્થ છે, તેવો અર્થ માના આ ‘ખ્યાલ’નો નથી, બિલકુલ નથી.

એક વાર પૂ. માના એક ભક્તે પૂ. માને પ્રશ્ન પૂછ્યો :

‘મા, ખ્યાલ શું છે ?’

પૂ. માએ હાથ ઊંચ્યો કરીને ઉત્તર આપ્યો :

‘ખ્યાલ ઉપરથી આવે છે.’

આનો અર્થ સ્પષ્ટ છે. પૂ. માના ખ્યાલની પાછળનું પ્રેરક બળ સર્વશક્તિમાન પરમાત્માની સંકલ્પશક્તિ જ છે. જ્યારે વ્યક્તિના ચિત્તમાં પોતાની

કોઈ અંગત ઈચ્છા ન હોય અને વ્યક્તિની ચેતના પરમાત્માને સર્વથા સમર્પિત હોય ત્યારે તેની ચેતનામાં ભાગવત સંકલ્પ અવતરિત થાય છે.

પૂ. મા પોતાની અંગત અહંકારી ચેતનામાં જીવતાં ન હતાં. તેમની ચેતના મહાયૈતન્ય સાથે તદાકાર બની ગઈ હતી. પૂ. માની ચેતનામાં કોઈ અંગત અહંકારી સંકલ્પ કે એષણાને સ્થાન ન હતું, તેથી તેમની ચેતનામાં ભાગવત સંકલ્પ કાર્ય કરી રહ્યો હતો, અવતરિત થતો હતો. જેમ પોલી બંસરીને પોતાનો કોઈ નાદ હોતો નથી, બંસીવાદકની ફૂંક પ્રમાણે બંસીમાંથી નાદ નીકળે છે. પૂ. મા પોલી બંસરી બની ગયાં હતાં. તેમાંથી પરમાત્માની ફૂંક પ્રમાણે નાદ નીકળતો હતો. પૂ. માની ચેતનામાં પરમાત્માનો સંકલ્પ પ્રગટતો હતો. પોતાની ચેતનામાં અવતરિત થતા આ ભાગવત સંકલ્પને પૂ. મા ‘ખયાલ’ એવું નામ આપતાં હતાં.

ઘૌલા છિનાની બાજુના પહાડ પર પૂ. માનો આ રમણીય આશ્રમ બન્યો તેની પાછળ પૂ. માનો આ ખયાલ અર્થાત્ ભાગવત સંકલ્પ જ કારણભૂત બનેલ છે.

એક વાર, ઈ.સ. ૧૮૩૭માં પૂ. મા પોતાના ભક્ત પરિવાર સાથે કેલાસની યાત્રા માટે નીકળ્યાં. યાત્રાના ક્રમમાં તેમણે અહીં ઘૌલા છિનામાં એક રાત્રિ માટે નિવાસ કર્યો. આ વખતે એક વાર પૂ. મા અચાનક જ પહાડ પર ચાલવા માંડ્યાં. તે વખતે તો અત્યારે છે તેવી પગદંડી પણ ન હતી. જેવી-તેવી જંગલી પગદંડી હતી. પણ પૂ. મા સલામતીના નિયમ પ્રમાણે જીવતાં નથી, તેઓ તો દિવ્ય ખયાલ (ભાગવત સંકલ્પ) પ્રમાણે જીવે છે અને આ ખયાલ જ્યાં દોરી જાય ત્યાં જાય છે. થોડા ભક્તો પૂ. માની પાછળ-પાછળ ચાલ્યા, પરંતુ માને કોઈ રોકી ન શકે, કોઈ કશું કહી પણ ન શકે. સૌ કોઈ પૂ. માના ખયાલને અને તેમના ખયાલને અનુસરનારા જીવનને જાણતા હતા. પૂ. મા તો કોઈના તરફ ધ્યાન આપ્યા વિના બસ માત્ર ઉપર ને ઉપર ચાલતાં રહ્યાં. આખરે મા પહાડને મથાળે, અત્યારે જ્યાં આશ્રમ છે ત્યાં પહોંચ્યાં.

પહાડના માલધારી લોકો પોતાનાં પશુઓને

ચરાવવા માટે અહીં આવે. તે વખતે ક્યારેક અહીં રાત્રિનિવાસ પણ કરે. તેમણે રાત્રિનિવાસ માટે અહીં એક જેવી-તેવી ઝૂંપડી બાંધી હતી. પૂ. મા માલધારી લોકોની આ ઝૂંપડીમાં આવીને બેસી ગયાં. બસ, આ જ ક્ષણથી અહીં આશ્રમનો પ્રારંભ થઈ ગયો. ખાતમુહૂર્ત ગણો તો તેમ અને ઉદ્ઘાટન ગણો તો તેમ. શબ્દ ગમે તે વાપરો, નામ ગમે તે આપો, પરંતુ વસ્તુતઃ પૂ. મા આ સ્થાને થોડી વાર પણ બેઠાં તે જ આશ્રમનો યથાર્થ પ્રારંભ ગણાય. અહીં આ મકાનો દેખાય છે તે તો વર્ષો પછી બન્યાં. અહીં કોઈક રહેવા આવ્યા, તે પણ વર્ષો પછી બન્યું. પણ આશ્રમનો યથાર્થ પ્રારંભ તો આજે જ- આ ક્ષણે જ થયો, જ્યારે પૂ. માએ અહીં પગલાં કર્યાં.

શ્રીમા આનંદમયી આવીને માત્ર બેઠાં. કોઈને કહ્યું પણ નહિ કે આશ્રમ બનાવવો છે. કોઈ આયોજન પણ નથી. અરે, આશ્રમનું અહીં વિધિસર ઉદ્ઘાટન પણ થયું નથી અને છતાં આશ્રમ બની ગયો છે. પછી તો મા ભક્તો સાથે પહાડ ઊતરીને નીચે ગયાં. કેલાસની યાત્રા સંપન્ન થઈ. ઘૌલા છિના તો વિસારે પડી ગયું. માનવના મનમાંથી વિસારે પડી જાય, પણ મહાયૈતન્યની ચેતનામાં કશું જ વિસારે પડતું નથી.

થોડા વખત પછી પૂ. મા અલમોડા આવ્યાં. અલમોડાથી પુનઃ એક વાર આ ઘૌલા છિનાના પહાડના મથાળે આવ્યાં અને અહીં ત્રણ દિવસ રહ્યાં. પોતાના મનોમય આયોજન પ્રમાણે નહિ, પોતાના ખયાલ પ્રમાણે.

સમય તો વીતતો ચાલ્યો. એક વાર ખયાલ પ્રમાણે પૂ. માએ પોતાના એક સંન્યાસી શિષ્ય વિજયાનંદજીને કહ્યું :

‘જાઓ ! ઘૌલા છિનાના તે પહાડને મથાળે જઈને રહો. હું બોલાવું નહિ, ત્યાં સુધી પાછા આવશો નહિ.’

સંન્યાસી મહારાજ તો માની આજ્ઞા મસ્તકે ચડાવીને ગયા. તે પહાડ પર તો રહેવા માટે કશું જ નથી અને આશ્રમ બનાવવાની કોઈ ભૌતિક સામગ્રી પણ નથી. પણ છે પૂ. માની આજ્ઞાનો સધિયારો અને

પૂ. માના ખયાલનો આધાર.

સંન્યાસી બેઠા - પહાડને મથાળે. ભજનમાં તલ્લીન બની ગયા. તેમનું ભજન વધતું ગયું અને સાથેસાથે આશ્રમનું બહિરંગ સ્વરૂપ પણ વિકસતું ચાલ્યું.

પૂ. માની આજ્ઞા પ્રમાણે સંન્યાસી મહારાજ અહીં આ પહાડ પર પૂરાં સાત વર્ષ રહ્યા. પછી પણ પૂ. માએ બોલાવ્યા ત્યારે તેમની પાસે પાછા ગયા. ત્યાર પછી માના પરિવારના બીજા એક સંન્યાસી મહારાજ નિર્ગુણાનંદજી અહીં રહે છે. પછી તો આશ્રમમાં રહેણાકની કુટિયાઓ બની, રસોડું બન્યું અને પૂ. માનું મંદિર પણ બન્યું છે.

‘ખયાલ’ના માર્ગદર્શન પ્રમાણે, ‘ખયાલ’થી દોરવાઈને પૂ. મા અહીં આવ્યાં અને જુઓ, અદ્ભુત સુંદર સ્થાને અદ્ભુત પવિત્ર અધ્યાત્મકેન્દ્ર બની ગયું.

આ આશ્રમ પૂ. માના અન્ય આશ્રમો કરતાં ઘણો જુદો છે. આ આશ્રમ તો વિશુદ્ધ સાધનાસ્થલી જ છે.

પૂ. માના પરિવારના કોઈ સાધક એકાંતમાં રહીને સાધના કરવા ઈચ્છે તો તેઓ અહીં આવીને સાધના કરવા માટે રહી શકે તેવી વ્યવસ્થા છે.

અમે ગયા ત્યારે આશ્રમના સંન્યાસી મહારાજ બહાર ગયા હતા. પરંતુ અલમોડાના શ્રીમા આનંદમયી આશ્રમના એક બ્રહ્મચારી અહીં રહે છે. બીજા બેત્રણ સેવકો છે. અમે મંદિરની બહાર આવ્યા. જે બ્રહ્મચારી અહીં આવ્યા તેમની મુલાકાત મંદિરના પ્રાંગણમાં જ થઈ. તેમને સાથે રાખીને, તેમની સાથે વાતો કરતાં-કરતાં અમે આશ્રમ પરિસરમાં એક આંટો માર્યો.

ફરી અમે મંદિર પાસે આવ્યા. વરસાદ ચાલુ થયો છે, વધવા માંડ્યો છે અને પછી તો ખૂબ વધી ગયો. બ્રહ્મચારી મહારાજની દોરવણી પ્રમાણે અમે સૌ ફરીથી પૂ. માના મંદિરમાં ગયા. સૌ પોતપોતાને અનુકૂળ પડે તેવું સ્થાન શોધીને ગાલીયા પર બેઠા.

મંદિરમાં પૂ. મા બિરાજમાન છે. પૂ. માની ચિત્રમૂર્તિ સામે તે જ રીતે દીપ પ્રજ્વલી રહ્યો છે. ધૂપની ધૂમ્રસેરો ઊર્ધ્વગામી છે. મંદિરનું વાતાવરણ મધમધતું છે. મંદિરનું વાતાવરણ માત્ર પવિત્ર જ નથી, પરંતુ

પારગામી પવિત્ર છે. વાતાવરણનાં અધ્યાત્મ-સ્પંદનો એટલાં ગહન અને તીવ્ર છે કે બધા અનાયાસે જ અંતર્મુખ બની ગયા. કોઈ કશું જ બોલતા નથી. કોઈ બોલે તો અવિનય ગણાય તેવી ગહન અને નીરવ શાંતિ પથરાઈ ગઈ છે. અહીં કોણ બોલે ? અને બોલે તો શું બોલે ?

ખબર પણ ન પડે તેમ આપમેળે જ બંને આંખો બંધ થઈ ગઈ. એવા સ્થાનમાં, એવા સમયે, એવા વાતાવરણમાં બેઠા છીએ કે અંતઃચેતનામાં સહજ રીતે જ ડૂબકી લાગી ગઈ. હવે આ વરસાદ કૃપાવર્ષા જેવો પ્રતીત થાય છે. હવે શ્રીમા અહીં જ ઉપસ્થિત થયાં છે. હવે આ પહાડો અંદર આવી ગયા છે. હવે બધા નાદ ઓમ્કારનાં જ સ્વરૂપો બની ગયા છે... ને એમ બધું તદાકાર બની ગયું છે. ક્યારે... કેવી રીતે... તે ખબર નથી, પણ આંખ ખૂલી ત્યારે યાદ આવ્યું કે આપણે તો ધૌલા છિનાના શ્રી આનંદમયી આશ્રમના મંદિરમાં બેઠા છીએ !

તમે જે ક્ષણે જ્યાં છો, જે પરિસ્થિતિમાં છો તે સર્વથા બરાબર છે. જે છે તે બરાબર નથી, પૂરતું નથી, માટે કશુંક નવું, કશુંક વિશેષ પામવાની દોડ - એ જ સંસાર છે. જે છે તે સ્વયંપર્યાપ્ત છે. કશું જ પામવાનું નથી, ક્યાંય જવાનું નથી. એ જ સંન્યાસ છે. આપણે જે બનવા ઈચ્છીએ છીએ તે જ તો આપણે છીએ. બીજું શું બનવું છે ? આપણે જ્યાં પહોંચવા ઈચ્છીએ છીએ ત્યાં જ તો આપણે છીએ. બીજે ક્યાં પહોંચવાનું છે ? માત્ર ઊભા રહીને જોવાનું છે. ઊભા રહીને જોઈ લેવાની કળા - તે જ તો ધ્યાન છે, તે જ તો સમાધિ છે.

વરસાદ કાંઈક ઘટી રહ્યો છે. કોઈકે કહ્યું : ‘વરસાદ ઓછો થયો છે. આપણે નીકળીશું ? નીકળતાં બહુ મોડું થશે તો અલમોડા સમયસર નહિ પહોંચાય.’

અમે ધીમે પગલે પહાડ ઊતરવાનો પ્રારંભ કર્યો. મોટર-માર્ગ પર પહોંચ્યા. શ્રી આનંદમયી માના આશ્રમમાં ચડેલો નશો હજુ ચાલુ છે. અમારી યાત્રા અલમોડા તરફ આગળ વધી.

‘હિમગિરિ વિહરણ’માંથી સાભાર

મનાયે શ્લોક - મનોબોધ

- શ્રી સ્વામી અધ્યાત્માનંદજી

શ્રી કબીરદાસજીનું એક સુપ્રસિદ્ધ પદ છે :
મૈં ગુલામ મૈં ગુલામ મૈં ગુલામ તેરા,
તૂ સાહેબ, તૂ સાહેબ, તૂ સાહેબ મેરા;
પછી કહ્યું છે,

રૂપ નહીં રંગ નહીં નહીં વર્ણ નહીં કાયા,
નિર્ગુણ રૂપ નિર્વિકાર મેરા રઘુરાયા ।
એક રોટી, દો લંગોટી તેરે દ્વાર પાઉં;
કામ ક્રોધ છોડ ચલે હરિગુણ ગાઉં ।
મહેરબાન મહેરબાન ! મહેર કરો તેરી;
દાસ કબીર શરણ પડા નઝર દેખ તેરી ॥

કબીર કહે છે ! તેને તેના પ્રભુશ્રી રામનાં
રૂપ, રંગ, વર્ણ, કાયાની પરવા છે જ નહીં. ભલેને
તે નિર્ગુણ, નિરાકાર રહ્યો તે મારો છે. શ્રી
સદ્ગુરુદેવ સ્વામી શિવાનંદજી મહારાજ સદૈવ
કહેતા, I am thine ! Thou art mine ! Thy
will be done. હે નાથ ! હું તારો છું. તું મારો

મના પ્રાર્થના તૂજલા એક આહે
રઘૂરાજ થકીત હોઉંનિ પાહે ।
અવજ્ઞા કદા હો યદર્થો ન કીજે
મના સજ્જના રાઘવીં વસ્તિ કીજે ॥ ૩૮ ॥

પ્રાર્થના હૃદય કરે છે, પ્રાર્થવામાં આવ્યું છે
મન ને ! મન ચંચળ છે. તેની સ્થિરતા માટે તેને
પ્રાર્થવું જરૂરી છે. હૃદય સરળ છે. હ-દ-ય; હ
હરતિ, દ દદાતિ અને ય યાતિ નેતિ, અશુદ્ધ રક્તનું
હરણ કરે છે. શુદ્ધ રક્ત આપે છે; પોતાની પાસે
કંઈ જ રાખતું નથી. આ સરળતા, સહજતા,
નિષ્કપટતા, નિષ્પાપતા એટલે જ હૃદય. આપણે
ક્યારેક કોઈને 'કપટી હૃદય' એવું કહીએ છીએ,
પરંતુ હૃદય કદીયે કપટી નથી હોતું. કપટ મનમાં
જ હોય છે. હૃદય તો દૃશ્યમાન છે - સર્વત્ર ગોચર
છે, તેને પામી શકાય છે, તેને સાધી શકાય છે.
મનનું તેવું નથી. તે અગોચર છે. અલભ્ય છે.
અસાધ્ય છે. સંત રામદાસજી કહે છે, હા ! મના

છે. બધું તારી જ ઈચ્છા પ્રમાણે થાઓ. તેથી જ
સંતોએ ગાયું છે...

રામ ના બિસાર બંદે રામ ના બિસાર રે,
ખાલી આના, ખાલી જાના, ધન યૌવનના નહિ ઠિકાના,
ઈસમેં ન હૈ કુઈ સાર બંદે, રામ ના બિસાર રે...
યહ દુનિયા દો દિનકા મેલા, ના તૂ કિસીકા, ના કોઈ તેરા,
જીવન હૈ દિન ચાર બંદે, રામ ના બિસાર રે...
જગમેં ફૂલ ખિલે હૈં રંગીલે, સુંદર પ્યારે ઔર રસીલે,
મત કરના કોઈ પ્યાર બંદે, રામ ના બિસાર રે...
ભૂલે રાહી સૂનતે જાના, ઝૂઠે જગમેં ના ભરમાના,
તેરી હૈ મંઝિલ પાસ બંદે, રામ ના બિસાર રે...

શ્રી સંત રામદાસજી પણ હવે પછીના બોધના
પાંચ ચરણમાં આ જ વાત કહેવા માગે છે, 'હે મન !
સદા શ્રીરામમાં જ રહેજે. શ્રીરામનું જ શરણ ગ્રહણ
કરજે. મના સજ્જના રાઘવીં વસ્તિ કીજે, શ્રી રામની
જ, શ્રી રાઘવની જ એકનિષ્ઠામાં રહેજે.'

તને મન છે પ્રાર્થના મારી એક,
રઘુરાય આશ્ચર્ય દૃષ્ટિથી પેખ;
અવજ્ઞા કદી આની તો ના જ કીજે
મન પ્રજ રે રામમાં વસ્તી કીજે ॥ ૩૮ ॥

! લોખંડાયા યણા ! આ મન તો લોઢાના યણા
ચાવવા જેવું છે. ગીતાએ કહ્યું, તે જ આપણા બંધન
અને મોક્ષનું કારણ છે. માટે જ મનને મનાવવાનું
છે. મન કે જીતે જીત અને મન કે હારે હાર.

મનને જેટલી ઈચ્છા કે તૃષ્ણા વધારે તેટલી
જ મનની દુર્ગતિ વધારે. બાકી સંતોએ તો કહ્યું જ
છે; 'ચાહ ગઈ, ચિંતા મિટી, મનુવા બે-પરવાહ;
જિનકો કહ્યુ નહીં ચાહિએ; વહ શાહન કે શાહ.
એને સરળ અંગ્રેજીમાં આમ કહી શકાય... MORE
HOPE... MORE PAIN, NO HOPE... NO
PAIN પણ MORE PEACE. મનની વૃત્તિ.'
'રામ બિના કહ્યુ જાનત નાહી, ગુરુકૃપાંજન પાયો
મેરે ભાઈ, જાગત રામ હીં સોવત રામ હીં, સુપને

મેં દેખ્યો રાજા રામ હીં' એવી થાય તો ત્યારે મનનું પોતાનું વ્યક્તિગત અસ્તિત્વ રહેશે જ નહીં અને જ્યારે મીઠાની પૂતળી દરિયાનું તળિયું શોધવા જાય ત્યારે પાછી ફરે જ નહીં, તેવી રીતે મન જ્યારે આત્માના અગાધ ઊંડાણમાં, શ્રીરામના શરણમાં, ચરણમાં, ચિંતનમાં, મનનમાં ઓતપ્રોત થઈ જાય, પછી કંઈ પણ શેષ રહેશે નહીં.

શરીરનું પંચીકરણ સંભવ છે. આત્માનું નહીં. આત્મા પરબ્રહ્મ છે. શ્રીરામ સત્ત્વ શુદ્ધ, બુદ્ધ, અજર, અમર, અવિનાશી આત્મસ્વરૂપ છે, તે બંનેને એક જ જાણવાં. કિં તત્ત્વ અવશિષ્યતે ? ક્યું તત્ત્વ જીર્ણ થાય છે ? શરીર થાય છે. માટે શ્રીરામ પરમબ્રહ્મ કે આત્માનું અનુસંધાન રાખવું. ક્ષીણ કર્મેન્દ્રિયો અને જ્ઞાનેન્દ્રિયો થાય છે. તેઓ વિષયભોગમાં આવૃત્ત છે. તેથી પંચ કર્મેન્દ્રિય, પંચ જ્ઞાનેન્દ્રિય અને પંચતન્માત્રા (શબ્દ, સ્પર્શ, રૂપ, રસ, ગંધ) ક્ષીણ થાય છે. જ્યારે મન બુદ્ધિ ચિત્ત અહંકારનાં અંતઃકરણ ચતુષ્ટયનો લય શ્રીરામમાં એકવાર થઈ ગયો પછી દૂધમાં સાકર ભળી ગયા જેવું છે. માટે જ શ્રી રામદાસજી આજીજી કરીને, મનને પ્રાર્થના કરીને કહે છે, હે

જયા વર્ણિતી વેદશાસ્ત્રે પુરાણે
જયાયેનિ યોગે સમાધાન બાણે ।
તયા લાગિ હે સર્વ ચાંચલ્ય દીજે
મના સજજના રાઘવીં વસ્તિ કીજે ॥ ૩૯ ॥

જેને વેદશાસ્ત્રો અને પુરાણો વર્ણવે છે; જેનો યોગ થતાં સર્વ સમાધાન પમાય છે, તે શ્રીરામને તારું ચાંચલ્ય સમર્પી મોકળો થા અને શ્રીરામમાં નિષ્ઠા કરી નિશ્ચળ થા.

મહાદેવ દેવોના દેવ અને મહાદેવ જ છે. પરંતુ તેમને માટે પણ સંતોએ ગાયું છે કે 'મહાદેવ સતત જપત એક રામ નામ' શ્રી ભોળાનાથ શંભુ શ્રીરામનામનો જપ કરે છે. સંત રામદાસજી કહે છે કે જેનું વર્ણન કરતાં વેદશાસ્ત્રો થાકતાં નથી, તેમ શ્રીરામનો મહિમા પણ અપરંપાર છે, કવિઓએ આ મહિમાનો યશ ગાયો છે;

મન ! શ્રીરામની અવજ્ઞા કદી કરતું નહીં.

પ્રજ્ઞાતિ યદા કામાન્ સર્વાન્ પાર્થ મનોગતાન્
આત્મનિ એવ આત્મના તુષ્ટઃ... (ગીતા ૨-૫૫) સંપૂર્ણ કામનાઓને નિર્મૂળ કરી નાખીને, આત્મામાં જ અવસ્થિત થવું... 'યતો વાયો નિવર્તન્તે અપ્રાપ્ય મનસા' સહ જ્યાં વાણી મૌન ધારણ કરી લે છે. લુપ્ત થઈ જાય છે, તેવી સ્થિતિ એકવાર શ્રીરામની શરણાગતિ પ્રાપ્ત થયા પછી મનની થાય છે.

ખરેખર તો શ્રીરામદર્શન માટે અંતઃકરણ ચતુષ્ટય મન, બુદ્ધિ, ચિત્ત કે અહંકારની આવશ્યકતા છે જ નહીં. ન જરા, ન શોક, ન સુકૃતં, ન દુષ્કૃતં તત્ર-યત્ર આત્મા વિદ્યતે । ન સ્પૃશ્યતિ ન મૃત્યોઃ । ન તત્ર જરયા બિભ્રેતિ - તત્ર કો મોહઃ કઃ શોકઃ ? સાધન ધામ મોક્ષ કર દ્વારા, મનને શ્રીરામને ખૂંટે બાંધવાની જ આ બધી સાધના છે.

શ્રીરામ વ્યવહારનો વિષય નથી. દીપક જોવા માટે બીજો દીપક નહીં પરંતુ નેત્રોની આવશ્યકતા છે, તેવું જ શ્રીરામને પ્રાપ્ત કરવા શ્રીરામ નહીં, પરંતુ મનને શ્રીરામમય કરવાની આવશ્યકતા છે. છતાં શ્રીરામદર્શન શ્રીરામ કૃપા વગર પણ સંભવ નથી જ માટે શ્રીરામદાસજી કહે છે,

સ્તવે જેહને વેદ શાસ્ત્રો પુરાણો
સમાધાન થાતું થતાં યોગ જેનો;
સદા તેમને સર્વ ચાંચલ્ય દીજે
મન પ્રજ્ઞ રે રામમાં વસ્તી કીજે ॥ ૩૯ ॥

વેદ રટત, બ્રહ્મ રટત,
શેષ રટત શંભુ રટત
નાદર શુક વ્યાસ રટત
પાવત નહીં પાર જાકો,... વેદ રટત.
કુંતી કે કુંવર રટત,
દ્રૌપદી કે સુત રટત
નાદર શુક વ્યાસ રટત
પાવત નહીં પાર જાકો... વેદ રટત.

અહીં વેદપુરાણોનાં શ્રીરામ મહિમા ગાયન અતિરિક્ત મનની ચંચળતાનું નિવારણ કરવાની પ્રમુખ વાત કહી છે. જે એક માત્ર પ્રભુ સ્મરણ

સિવાય શક્ય નથી. નામ ઈશ્વરના કોઈ પણ સ્વરૂપનું કેમ ન હોય પ્રભુ સ્મરણ તો કરવું જ પડશે. ગીતા ગાયક કહે છે, 'મમ માયા દુરત્યયા' અન્યથા મારી માયા દુષ્કર છે. મનની ચંચળતા એ પ્રભુની માયા જ છે. અર્જુને મનની અવસ્થાનું વર્ણન કરતાં કહ્યું 'પ્રમાથી બલવત્ દૃઢમ્' મન જક્કી છે, જીદી છે. આ મનને નાથવાનું એકમાત્ર સાધન હરિનામ સ્મરણ છે. જેટલું પ્રભુનું નામ અંદર જશે, તેટલું જ ક્રમશઃ રાગદ્વેષ અને તેવા બીજાં કાષાય તત્ત્વો કામ, ક્રોધ આદિ ષડરિપુઓથી

મના પાવિજે સર્વહી સૂખ જેથે
અતિ આદરે કેવિજે લક્ષ તેથે
વિવેકે કુંડી કલ્પના પાલટી જે
મના સજ્જના રાઘવી વસ્તિ કીજે ॥ ૪૦ ॥

ભગવાન ભાષ્યકાર શ્રી આદિ શંકરાચાર્યજીએ તેમની વૈરાગ્ય ડિઝિમમા કહ્યું છે,

'જન્મ દુઃખં જરા દુઃખં જાયા દુઃખં પુનઃ પુનઃ ।
સંસાર સાગરં દુઃખં તસ્માત્ જાગ્રત જાગ્રત ॥'

જન્મ દુઃખદાયક છે. વૃદ્ધાવસ્થા પણ દુઃખદાયક છે; સ્ત્રીનો જન્મ પણ દુઃખથી જ ભરેલો છે; અરે આ સંસાર પોતે જ દુઃખનો દરિયો છે; માટે સાવધાન થઈને જાગ્રત થાઓ. અહીં જાગ્રત થવા માટે એટલા માટે કહ્યું કે આપણા જીવનના લક્ષ્ય સંબંધી આપણે ભાગ્યે જ ચોક્કસ કે સ્પષ્ટ છીએ. આહાર, નિદ્રા, ભય અને મૈથુનના ચતુર્મુખ આટાપાટાઓ વચ્ચે જ વિંટળાયેલા રહીએ છીએ, ત્યાં જીવન શું અને લક્ષ્ય શું ? રામદાસજી પણ

બહુ હિંડતાં સૌખ્ય હોણાર નાહીં
શિણાવે પરિ નાતુડે હીત કાંહી ।
વિચારે વરે અંતરા બોધવી જે
મના સજ્જના રાઘવી વસ્તિ કીજે ॥ ૪૧ ॥

બહૂતાંપરી હેંચિ આતાં ધરાવેં
રઘુનાયકા આપુલોંસે કરાવેં ।
દિનાનાથ હેં તોડરી બ્રીદ ગાજે
મના સજ્જના રાઘવી વસ્તિ કીજે ॥ ૪૨ ॥

મુક્તિ પામશો. આ અસદ્વૃત્તિઓનાં નિર્મૂલન અને ઉન્મૂલન સિવાય મનનું સ્થૈર્ય અસંભવ છે. માટે જ સંત રામદાસજી મહારાજ કહે છે કે શ્રીરામમાં નિષ્ઠા કરીને નિશ્ચળ થા.

આગળ ઉપર જે વાત કહી છે, તે થોડી વધુ ગંભીર છે. અહીં કહેવામાં આવ્યું, 'હે મન ! સર્વ સુખ જ્યાં અખંડ મળે છે, તે શ્રીરામના સ્વરૂપમાં તું આદરપૂર્વક લક્ષ રાખીને રહેજે - ત્યાં એકાગ્ર નિશ્ચળ થઈને રહેજે. વિવેકથી કૂડી-ખોટી કલ્પના ફેરવી નાખજે.'

મન પ્રાપ્તિ સર્વે થતી સુખની જ્યાં,
અતિ આદરે રાખીએ લક્ષને ત્યાં;
વિવેકે કૂડી કલ્પના ફેરવી જે,
મન પ્રજ્ઞ રે રામમાં વસ્તી કીજે ॥ ૪૦ ॥

સાવધાન કરે છે; કહે છે, વિવેકનો ત્યાગ કરતો નહીં. મિથ્યાત્વમાં રાચતો નહીં; આ જગત તો એક દીર્ઘ સપનું છે. મૃગજળ સમાન સુખની પાછળ આંધળી દોડનો કોઈ અર્થ નથી. શ્રીમત્ ભાગવતજી પણ સાક્ષી પૂરીને કહે છે કે

હરેનામિ હરેનામિ હરેનામિવ કેવલમ્ ।

કલૌ નાસ્ત્યેવ નાસ્ત્યેવ નાસ્ત્યેવ ગતિરન્યથા ॥

આ વાતને નારદ કલિસંતોષહરણ ઉપનિષદમાં પણ કહેવામાં આવેલ છે કે કલિયુગમાં કેવલ નામસ્મરણ જ એક અખંડ સુખનું સાધન છે. તુલસીજી પણ કહે છે, 'કલિયુગ કેવલ નામ આધારા.' માટે હે મન ! શ્રીરામની શરણાગતિ સ્વીકાર. આગળ કહ્યું છે;

બહુ હીંડતાં સૌખ્ય પામે ન ભાઈ
સીડાયાં છતાં હિત થાતું ન કાંઈ;
વિચારે રૂડો અંતરે બોધ દીજે,
મન પ્રજ્ઞ રે રામમાં વસ્તી કીજે ॥ ૪૧ ॥

બધામાં હવે સાર આ તું ધરી લે,
રઘુનાથને નિજના શા કરી લે;
દીનાનાથના પાદમાં બ્રીદ ગાજે,
મન પ્રજ્ઞ રે રામમાં વસ્તી કીજે ॥ ૪૨ ॥

હે મન ! દેશદેશાંતર પર્યટન કરતાં છતાં સુખ થનાર નથી. અનેક પ્રયત્ન કરતાં છતાં કોઈ પણ જાતનું સ્વહિત સધાતું નથી - વાસ્તવિક સ્વસુખ મળતું જ નથી. વિચારથી અંતરે - ચિત્તને રૂડો-સુખરૂપ બોધ આપ અને હે સમજુ મન ! શ્રીરામમાં નિષ્ઠા કર. (૪૧)

વધારે કેટલું કહેવું ? બધામાં સાર આટલો જ છે કે તું ગમે તે પ્રકારે શ્રીરામને પોતાના કરી લે. દીનપરિપાલકનું તેમનું બિરુદ છે અને તે તેમના પાદના (શ્રીચરણના-પગના) તોડામાં ગરજે છે; માટે તું બધું છોડી દઈ એમના સ્વરૂપમાં તન્મય બની જા.

આ છેલ્લી પાંચેય ઓળી (શ્લોકો-પદો)માં નિષ્ઠા શબ્દનું પુનરાવર્તન કરવામાં આવ્યું છે. ભાર પણ દેવામાં આવ્યો છે. આ નિષ્ઠા શબ્દને થોડો જાણવો અને સમજવો જોઈએ. નિષ્ઠા અર્થાત્ Loyalty. પૂરેપૂરી ન્યોચ્છાવરની ભાવના સંપૂર્ણ સમર્પણની ભાવના. તેને એક મંત્રના શબ્દાર્થમાં સમજી શકાશે. વેદોમાં મેઘાસૂક્ત છે, તેનો એક મંત્ર છે, 'ૐ મેઘાં મે ઈન્દ્રો દદાતુ । મેઘાં દેવી સરસ્વતી । મેઘાં મે અશ્વિનાવુભાવાધતાં પુષ્કરઞ્જા ॥' હે ઈન્દ્ર અમને મેઘા (સદ્બુદ્ધિ) આપો. હે સરસ્વતી અમોને સદ્બુદ્ધિ-મેઘા આપો. હે અશ્વિનીકુમારો તમો કદીયે ન કરમાય તેવાં તાજાં સુગંધી પુષ્પોની માળા પહેરીને ઊભા છો, અમોને મેઘા આપો.' અહીં ઈન્દ્ર દેવેન્દ્ર છે, સરસ્વતી તો વિદ્યાનાં દેવતા છે; બંને પાસે મેઘા માગવી ઉચિત છે. આ અશ્વિનીકુમાર વળી વચ્ચે ક્યાંથી આવ્યા ?

અત્રે આ નિષ્ઠા શબ્દ સમજવા માટે સુંદર કથાનક છે. આ બંને કુમારો તેમની નાની બાલ્યકાળની વયમાં પ્રજાપતિ પાસે ગયા હતા અને અમૃતવિદ્યાની માગણી કરી હતી. પ્રજાપતિએ કહ્યું, 'આ તો બ્રહ્મવિદ્યા છે. તમારી ઉંમર હજુ નાની છે. જો હું આ વિદ્યાનું સંપાદન તમોને કરીશ તો તમારાં માથાં ફૂટી જશે. (જેમ એકસો પાવરના બલ્બમાં હાઈપાવર એકાએક થાય તો તૂટી જાય, તેવી જ રીતે વિદ્યાત્રણની ક્ષમતા

પૂર્વે વિદ્યાર્જન સંભવ નથી) પરંતુ આ બંને દેવકુમારોની વિદ્યાઉપાર્જનમાં જબરી નિષ્ઠા હતી. તેમણે કહ્યું, 'બસ ! આટલી જ વાત ! તો એક કામ કરો. અમારાં માથાં પહેલાંથી જ કાપીને સાચવી રાખો. ત્યાં ઘોડાનાં માથાં મૂકીને વિદ્યા આપો. વિદ્યા તો મળી જશે. ઘોડાનાં માથાં તૂટી જશે. પછી અમારાં માથાં ફરીથી જોડી દેજો.'

પ્રજાપતિ આ બંને દેવકુમારોની વિદ્યાઉપાર્જનની નિષ્ઠા જોઈને ખૂબ જ પ્રસન્ન થયા. તેમણે તેમની સૂચના પ્રમાણે અમૃતવિદ્યાનું દાન કર્યું. ત્યારથી તેઓ બંને અશ્વિનીકુમારો કહેવાયા. ભવિષ્યમાં તેઓ દેવતાઓના ચિકિત્સકો થયા.

અહીં આ નિષ્ઠા શબ્દ સ્પષ્ટપણે સમજી શકાય છે. નિષ્ઠા એટલે મનથી સંપૂર્ણ સમર્પણ ભાવના. તેમાં લેશમાત્રેય છૂટછાટ નહીં. 'બસ સોંપ દિયા ઈસ જીવનકા સબ ભાર તુમ્હારે હાથોં મેં, હૈ જીત તુમ્હારે હાથોં મેં ઔર હાર તુમ્હારે હાથોં મેં.' આ પ્રભુ પ્રત્યેની નિષ્ઠા છે. કબીરદાસજીની નિષ્ઠા કેવી છે, તેઓ કહે છે, 'કબીર કુત્તા રામ કા' તું મને કંઈ આપે કે નહીં, હું તને જોઈ ને પૂંછડી હલાવું. વફાદારીનું અપ્રતિમ સ્વરૂપ એટલે નિષ્ઠાનું પ્રત્યક્ષ દર્શન.

અહીં આ બધી જ ઓળીમાં શ્રીરામ પ્રત્યે સંપૂર્ણ નિષ્ઠા રાખવા અને તેના જ શ્રીચરણોમાં જીવન સમર્પિત કરવા શ્રીરામદાસજીનો આદેશ છે.

શ્રીરામદાસજી કહે છે કે દેશદેશાંતર ગમે તેટલા ફરીએ, પરંતુ અંતે તો ધરતીનો છેડો ધર. તેવું જ આપણું હિત શ્રીરામભજન સિવાય બીજે ક્યાંય નથી. શ્રીરામ જ દીનાનાથ છે. દીનબંધુ છે. માતાપિતા છે. બંધુ સખા છે. શ્રીરામ જ જગન્નાથ છે. શ્રીરામમાં જ આપણું હિત છે. આપણું કલ્યાણ છે. માટે મિથ્યાત્વ છોડ. શ્રીરામમાં ચિત્તને જોડ, જાગત રામ હી, સોવત રામ હી, સપને મેં દેખ્યો રાજા રામ હી, ગુરુકૃપાંજન પાયો મેરે ભાઈ રામ બિના કહુ જાનત નાહી, આવી નિષ્ઠા થાય ત્યાં જ જીવનની ધન્યતા એ જ આત્મબોધ છે. મનોબોધ છે. ૐ શાંતિ.

હિન્દુ ધર્મ - સનાતન ધર્મ

- શ્રી અરવિંદ

હિન્દુ ધર્મનાં ઘટકતત્વો

સર્વોચ્ચ આધ્યાત્મિકતા ખરેખર મુક્ત અને વિશાળ વાતાવરણમાં ગતિ કરતી હોય છે જે ધાર્મિક સ્વરૂપ અને સિદ્ધાંત દ્વારા નિયંત્રિત થયેલી ખોજની પેલી નિમ્ન ભૂમિકા કરતાં ઘણી ઊંચી હોય છે; તે તેમની મર્યાદાઓને સહેલાઈથી સહી લેતી નથી, અને જ્યારે તે તેમને સ્વીકારે છે ત્યારે પણ તેમનું અતિક્રમણ કરતી હોય છે; તે એક એવી અનુભૂતિમાં રહે છે જેને બાહ્ય વિધિઓને વળગી રહેનારું ધાર્મિક મન સમજી શકતું નથી. પરંતુ મનુષ્ય તે સર્વોચ્ચ આંતરિક ઊંચાઈએ તત્કાળ પહોંચી જતો નથી, અને જો તેની પાસેથી તેની તાત્કાલિક માગણી કરવામાં આવે તો તે ત્યાં કદી પણ ન પહોંચે. શરૂઆતમાં તેને આરોહણ માટે નીચેના ટેકાઓ અને ભૂમિકાઓની જરૂર પડે છે : જ્યારે તે પોતાની અંદર આત્માનું મંદિર યજ્ઞતો હોય ત્યારે તે સિદ્ધાંત, પૂજા, પ્રતિમા, નિશાની, સ્વરૂપ, પ્રતીક કોઈક ઈચ્છાતૃપ્તિ અને મિશ્રણવાળા અર્ધપ્રાકૃતિક હેતુના કોઈ માંચડાની માગણી કરે છે જેના પર તે ઊભો રહી શકે. જ્યારે મંદિર બંધાઈ રહે ત્યારે જ ટેકા ખસેડી નાખી શકાય છે, માંચડો અદૃશ્ય થઈ શકે છે. જે અત્યારે હિન્દુ ધર્મના નામે ઓળખાય છે તે ધાર્મિક સંસ્કૃતિએ આ હેતુ પરિપૂર્ણ કર્યો હતો એટલું જ નહીં પરંતુ તે પોતાનો હેતુ જાણતી હતી, જે બીજા કેટલાક માન્યતાપ્રધાન ધર્મોમાં જોવામાં આવતું નથી...

ભારતીય ધર્મે માનવજીવન સમક્ષ ચાર આવશ્યકતાઓ રજૂ કરી છે. પ્રથમ તો તેણે મન ઉપર એવી માન્યતા સંસ્કારિત કરી કે એક સર્વોચ્ચ ચેતના અથવા અસ્તિત્વની અવસ્થા છે જે વૈશ્વિક તથા વિશ્વાતીત છે, જેમાંથી બધું આવે

છે, તેને જાણ્યા વિના જેમાં બધું જીવે છે અને ગતિ કરે છે અને જેને વિશે બધાએ એક દિવસ સભાન થવાનું છે, જે પૂર્ણ છે, શાશ્વત છે તથા અનંત છે તેના તરફ પાછા જવાનું છે. બીજું, જ્યાં સુધી મનુષ્ય આ વધુ મહાન અસ્તિત્વના સત્યમાં સભાનપણે વિકસવા માટે પ્રયત્ન કરવા સજ્જ ન થાય ત્યાં સુધી વિકાસ અને અનુભવ દ્વારા વ્યક્તિગત જીવન પોતાને તૈયાર કરે એ જરૂરી છે એ વસ્તુ ઉપર ભારતીય ધર્મે ભાર મૂક્યો છે. ત્રીજું, તેણે તેને મજબૂત પાયાવાળો, સારી પેઠે ખેડાયેલો, બહુ શાખાઓવાળો અને સદાય વિશાળતર થતો જતો જ્ઞાનનો તથા આધ્યાત્મિક કે ધાર્મિક સાધનાનો માર્ગ આપ્યો. છેલ્લે, જેઓ હજુ આ ઉચ્ચતર પગથિયાં માટે તૈયાર ન હોય તેમને તેણે વ્યક્તિગત અને સામૂહિક જીવનનું એક તંત્ર ગોઠવી આપ્યું, વ્યક્તિગત અને સામાજિક શિસ્ત અને વ્યવહારનું, માનસિક અને નૈતિક અને પ્રાણગત વિકાસનું એક માળખું ગોઠવી આપ્યું, જેના દ્વારા તેમનામાંનો દરેક તેની પોતાની મર્યાદાઓમાં અને તેના પોતાના સ્વભાવ મુજબ એવી રીતે ગતિ કરે જેથી કરીને છેવટે તે પેલા વધુ મહાન અસ્તિત્વ માટે તૈયાર થાય. આમાંના પહેલાં ત્રણ તત્ત્વો કોઈ પણ ધર્મ માટે સૌથી વધુ આવશ્યક છે, પરંતુ હિન્દુ ધર્મે છેલ્લાને પણ ખૂબ જ મહત્ત્વ આપ્યું છે; તેણે જીવનના કોઈપણ અંશને ધાર્મિક અને આધ્યાત્મિક જીવનની બહારની અને બિનધાર્મિક વસ્તુ તરીકે છોડી દીધો નથી. આમ છતાં ભારતની ધાર્મિક પરંપરા, અજ્ઞાની ટીકાકાર નિરર્થક કલ્પે છે તેમ, માત્ર કોઈ ધાર્મિક-સામાજિક વ્યવસ્થાનું સ્વરૂપ નથી. હિન્દુ ધર્મ સામાજિકતા

તરફ ફંટાય તે ક્ષણે સામાજિક સ્વરૂપનું મહત્ત્વ ભલેને ગમે તેટલું વધારે હોય, રૂઢિચુસ્ત ધાર્મિક માનસ ભલેને ગમે તેટલી હઠપૂર્વક બધા જ નિશ્ચિત અથવા કઠોર પરિવર્તનનો વિરોધ કરે, તેમ છતાં હિન્દુધર્મનું હાર્દ આધ્યાત્મિક સાધના છે, નહીં કે સામાજિક શિસ્ત... હિન્દુધર્મના આ ચારેય ઘટક તત્ત્વોમાં વિવિધ પંથો, શાખાઓ, સમાજો અને જાતિઓ વચ્ચે નાનામોટા મતભેદો છે; પરંતુ તેમ છતાં આંતરતત્ત્વની, મૂળભૂત પ્રકાર અને સ્વરૂપની અને આધ્યાત્મિક સ્વભાવની એક સર્વ સામાન્ય એકતા પણ છે જે આ વ્યાપક પરિવર્તનશીલતામાં સાથે જોડાયેલા રહેવાની શક્તિનું અને એકતાના દૃઢ વલણનું નિર્માણ કરે છે.

ભારતીય ધર્મનું હાર્દ

સર્વ ભારતીય ધર્મનો મૂળભૂત વિચાર એક જ છે જે સર્વોચ્ચ માનવ ચિંતનમાં બધે જ સર્વ સાધારણ છે. જે કંઈ છે તે બધાનું પરમ સત્ય છે. આપણે અહીં જેમનો સંપર્ક કરીએ છીએ તે માનસિક અને ભૌતિક દેખાવોની પેલે પારનું દિવ્ય સત અથવા એક અસ્તિત્વ મન, પ્રાણ અને શરીરની પેલે પાર એક આંતર તત્ત્વ, આત્મા છે જે સાન્ત અને અનન્ત સર્વને પોતાનામાં સમાવિષ્ટ કરે છે, જે કંઈ સાપેક્ષ છે તે બધાનું અતિક્રમણ કરે છે, એક પરમ નિરપેક્ષ તત્ત્વ છે, જે કંઈ અનિત્ય છે તેનું સર્જન અને તેને ધારણ કરે છે, એક અને શાશ્વત છે. એક વિશ્વાતીત, વૈશ્વિક, અનાદિ અને અનન્ત દિવ્યતા અથવા દિવ્ય સત-ચિત્-આનંદ અને શક્તિ સર્વ વસ્તુઓનું આદિ છે અને તેમને ધારણ કરે છે અને તેમનામાં નિવાસ કરે છે. વ્યક્તિગત આત્મા, પ્રકૃતિ, જીવન તો માત્ર આ સ્વવાકેફ શાશ્વતતા અને આ સભાન શાશ્વત તત્ત્વનો આવિર્ભાવ અથવા આંશિક દેખાવમાત્ર છે. પરંતુ ભારતીય માનસે અસ્તિત્વના સત્યને માત્ર દાર્શનિક તર્કરૂપે, બ્રહ્મવિદ્યાના સિદ્ધાંતરૂપે, બુદ્ધિએ ચિંતવેલા એક અમૂર્ત તત્ત્વરૂપે જ ગ્રહ્યું ન હતું. તે ચિંતકે તેના અધ્યયનમાં વાગોળવાનો, પરન્તુ તે સિવાય

જીવન સાથે તેને કોઈ અર્થપૂર્ણ સંબંધ ન હોય તેવો, એક વિચારમાત્ર ન હતો. મનુષ્યના જગત અને પ્રકૃતિ સાથેના વ્યવહારોમાં જેને ઉપેક્ષી શકાય તેવું આ માત્ર આધ્યાત્મિક ઉદાત્તીકરણ ન હતું. આ એક જીવન આધ્યાત્મિક સત્ય, એક અસ્તિત્વ, એક શક્તિ, એક ઉપસ્થિતિ હતી જેને બધા જ તેમની ક્ષમતાની માત્રા મુજબ શોધી શકે અને જેને જીવનમાં અને જીવનથી પર હજાર માર્ગોએ પામી શકાય. આ સત્યને જીવવાનું હતું અને તેને વિચાર અને જીવન અને કર્મનું ધ્યેય સુદ્ધાં બનાવવાનું હતું. બધાં જ રૂપોની પાછળ રહેલા કશાક કે કોઈક સર્વોચ્ચને આ માન્યતા (recognition) અને તેની આ ખોજ ભારતીય ધર્મની એકમાત્ર સાર્વજનીન શ્રદ્ધા છે, અને જો તેણે હજાર સ્વરૂપો ધારણ કર્યાં છે તો નિશ્ચિતપણે તેનું કારણ એ કે તે એટલી બધી જીવંત હતી. કેવળ અનંત જ સાન્તના અસ્તિત્વને યોગ્ય ઠરાવે છે અને સાન્તનું પોતાનું સંપૂર્ણપણે અલગ મૂલ્ય કે સ્વતંત્ર અસ્તિત્વ હોતું નથી. જીવન, જો તે માયા ન હોય તો, ભગવાનની લીલા છે, અનંતના ઐશ્વર્યનો આવિર્ભાવ છે. અથવા તો તે એક સાધન છે કે જેનાથી આત્મા અનંત રૂપો અને અનેક જન્મોમાંથી પસાર થઈ પ્રકૃતિમાં વિકાસ પામતો પામતો આ વિશ્વાતીત સત્ની અને અનંત અસ્તિત્વની પ્રેમ અને જ્ઞાન અને શ્રદ્ધા અને પૂજા અને કર્મોમાં ઈશ્વરાભિમુખ ઈચ્છાશક્તિ દ્વારા, નજીક જઈ શકે, તેને સ્પર્શી શકે, સંવેદી શકે અને પોતાને તેની સાથે જોડી દઈ શકે. આ આત્મા અથવા આ જાતે જ અસ્તિત્વ ધરાવતું સત્ એકમાત્ર પરમ વાસ્તવિકતા છે, અને તે સિવાયની બધી વસ્તુઓ ક્યાં તો માત્ર આભાસો છે અથવા તો તેના પરના અવલંબન દ્વારા સત્ય છે. આથી ફલિત એમ થાય છે કે આત્મ- સાક્ષાત્કાર અને ભગવત્સાક્ષાત્કાર જીવંત અને વિચારશીલ મનુષ્યનું મહાન પ્રયોજન છે. સમગ્ર જીવન અને વિચાર છેવટે તો આત્મસાક્ષાત્કાર અને ભગવત્સાક્ષાત્કાર

તરફ વિકાસ સાધવાનું સાધન છે.

ભારતીય ધર્મે ક્યારેય પણ પરમ સત્ય વિશે બૌદ્ધિક અથવા બ્રહ્મવિદ્યાકીય વિચારોને સૌથી વધુ મહત્વની એકમાત્ર વસ્તુ ગણી નથી. તે સત્યની કોઈપણ વિચાર કે કોઈપણ સ્વરૂપને લઈને ખોજ કરવી, આંતરિક અનુભવ દ્વારા તેને પ્રાપ્ત કરવું, ચેતનામાં તેને જીવવું - આને તેણે એકમાત્ર જરૂરી વસ્તુ ગણી છે. એક શાખા અથવા સંપ્રદાય એમ વિચારે કે મનુષ્યનો સાચો સ્વ વિશ્વાત્મા અથવા પરમ આત્મા સાથે અવિભાજ્ય રીતે એક છે. બીજો સંપ્રદાય એમ વિચારે કે મનુષ્ય તત્ત્વતઃ ભગવાન સાથે એક છે, પરંતુ પ્રકૃતિમાં તેનાથી ભિન્ન છે. ત્રીજો એમ વિચારે કે ભગવાન, પ્રકૃતિ અને મનુષ્યમાં રહેલો વ્યક્તિગત આત્મા સત્ની શાશ્વત કાળ માટે ભિન્ન ત્રણ શક્તિઓ છે. પરંતુ બધા માટે આત્માનું સત્ય એક સરખી શક્તિથી અસ્તિત્વ ધરાવતું હતું; કેમ કે ભારતીય દ્વૈતવાદી માટે પણ ભગવાન પરમ આત્મા અને વાસ્તવિકતા છે કે જેમાં અને જેના દ્વારા પ્રકૃતિ અને મનુષ્ય જીવે છે, ગતિ કરે છે અને તેમનું અસ્તિત્વ ધરાવે છે, અને જો તમે વસ્તુઓના તેના દર્શનમાંથી ભગવાનને કાઢી નાખો તો તેને માટે પ્રકૃતિ અને મનુષ્ય તેમનો બધો અર્થ અને મહત્તા ગુમાવી દેશે. ભગવાન, વિશ્વ પ્રકૃતિ (પછી તે માયા, પ્રકૃતિ કે શક્તિ કહેવાતી હોય) અને જીવન્ત વ્યક્તિઓમાં રહેલો જીવાત્મા એ ત્રણ એવાં સત્યો છે કે જેમને ભારતના પુષ્કળ ધાર્મિક સંપ્રદાયો અને પરસ્પર વિરોધાતાં ધાર્મિક દર્શનો-બધાંએ સાર્વત્રિક રીતે સ્વીકાર્યાં છે. એવો પણ સાર્વત્રિક સ્વીકાર થયો છે કે મનુષ્યમાં અંદર રહેલા આધ્યાત્મિક સ્વની, તેની અંદરના દિવ્ય આત્માની શોધ અને ભગવાન અથવા પરમ આત્મા અથવા શાશ્વત બ્રહ્મ સાથેનો તેનો કોઈ પ્રકારનો જીવન્ત અને જોડાણ સાધી આપતો સંપર્ક અથવા સંપૂર્ણ ઐક્ય આધ્યાત્મિક પૂર્ણતાની શરત છે.

ભગવાનનો બિનવૈયક્તિક નિર્ગુણ અને અનંત તત્ત્વરૂપે વિચાર અને અનુભવ કરવો કે તેમને વિશ્વાત્મીત અને વૈશ્વિક અને શાશ્વત વ્યક્તિ માની તેમની પાસે જવું અને તેમને જાણવા તેનો વિકલ્પ આપણી સમક્ષ ખુલ્લો છે. પરંતુ આપણો તેમને પહોંચવાનો માર્ગ ગમે તે હોય, આધ્યાત્મિક અનુભવનું એક મહત્ત્વનું સત્ય એ છે કે તેઓ હૃદયમાં છે અને સમગ્ર વિશ્વના કેન્દ્રમાં છે અને સમગ્ર વિશ્વ તેમની અંદર છે અને તેમને શોધી કાઢવા એ મહાન આત્મશોધ છે. ધાર્મિક માન્યતાઓના ભેદો ભારતીય માનસ માટે આત્માને અને ભગવાનને સર્વમાં જોવાના વિભિન્ન માર્ગોથી વિશેષ કંઈ જ નથી. આત્મસાક્ષાત્કાર એ એકમાત્ર જરૂરી વસ્તુ છે; અંદરના આત્મા પ્રત્યે ખુલ્લા થવું, અનંતમાં રહેવું, શાશ્વતને શોધવા અને પામવા, ભગવાન સાથે ઐક્યમાં રહેવું - ધર્મનાં આ સર્વસાધારણ વિચાર અને ધ્યેય છે, આ આધ્યાત્મિક મુક્તિનો અર્થ છે, આ એવું જીવન્ત સત્ય છે જે પરિપૂર્ણતા બક્ષે છે અને છુટકારો આપે છે. સર્વોચ્ચ આધ્યાત્મિક સત્ય અને સર્વોચ્ચ આધ્યાત્મિક ધ્યેયનું આ અનુસરણ ભારતીય ધર્મને જોડી રાખતી કડી છે, અને તેનાં હજાર રૂપો પાછળ તેનો એકમાત્ર સર્વસાધારણ અર્ક છે.

... આ સૌથી વધુ મહાન અને સૌથી વધુ વિસ્તૃત આધ્યાત્મિક સત્યને ભારતમાં સૌથી વધુ હિંમતભરી વિશાળતાથી જોવામાં આવ્યું છે, અનુપમ તીવ્રતાથી સંવેદવામાં અને અભિવ્યક્ત કરવામાં આવ્યું છે, બધી જ શક્ય બાજુએથી તેના પ્રત્યે ગતિ કરવામાં આવી છે, એટલું જ નહીં પરંતુ તેને સભાનતાપૂર્વક જીવનનો ભવ્ય, ઊર્ધ્વગતિ કરાવનારો વિચાર બનાવવામાં આવ્યો હતો, તે સર્વ ચિંતનનું હાર્દ હતું, સમગ્ર ધર્મનો પાયો હતું, માનવ જીવનનો પ્રચ્છન્ન અર્થ અને ઘોષિત અંતિમ ધ્યેય હતું.

‘હિન્દુ ધર્મ એટલે શું’માંથી સાભાર

સિદ્ધિ વિશે-૩

શ્રી યોગેશ્વરજી

સિદ્ધિની વાતોને કેટલાક માણસો અતિશયોક્તિમાં ખપાવે છે, તો કોઈ તેને ટાઢા પહોરનાં ગપ્પાં માને છે. કેટલાય માણસો તેને જાદુગરી કે મદારીના ખેલ કહીને ઉડાવી દે છે. સાધારણ માણસો જ નહિ, પણ સારા ને મોટા મનાતા વિદ્વાનોમાં પણ આવી વૃત્તિ દેખાઈ આવે છે. બધી જ વાતોને તર્કની કસોટીએ કસીને માનનારા વિદ્વાનોમાં આ વૃત્તિ વધારે દેખાય છે. પણ સિદ્ધિની કસોટી તર્ક દ્વારા પણ સહેજે થઈ શકે છે એ વાત તેમના ધ્યાન બહાર જ રહી જાય છે. સિદ્ધિની વાતો કાંઈ ટાઢા પહોરનાં ગપ્પાં નથી, તેમ તે જાદુગરી કે મદારીના ખેલ પણ નથી. જે માણસો તેને ઉડાવી દેવાનો પ્રયાસ કરે છે તે પોતાના અજ્ઞાનનું જ પ્રદર્શન કરે છે. અલબત્ત, હાથચાલાકી કે બીજા સારાનરસા પ્રયોગોથી કેટલાક લોકો સિદ્ધિનું પ્રદર્શન કરવા પ્રયાસ કરે છે, ચૌટેયકલે કે બજારે તેના ખેલ કરીને ધન ને મોટપ મેળવે છે. પણ લૌકિક તૃષ્ણાથી ભરેલા, સાત્ત્વિકતા ને સંયમથી રહિત એવા જાદુગરો કરતાં સાચા સિદ્ધિ-પ્રાપ્ત યોગીપુરુષોનું સ્થાન નિરાળું જ છે. તેવા યોગીને ને તેની શક્તિને પેલી જાદુગરીવિદ્યા સાથે સરખાવીને ઉપેક્ષાની નજરે જોવાનું કામ બરાબર નથી. હાથચાલાકીના ખેલ તો તદ્દન સાધારણ કોટિના છે. સત્ત્વગુણપ્રાપ્ત યોગીને સમાધિના પરિપાકરૂપે, જ્ઞાનીને શુદ્ધ સંકલ્પના ફળરૂપે, ને ભક્તને ભગવાનની કૃપારૂપે, સિદ્ધિ કે લોકોત્તર શક્તિની પ્રાપ્તિ થાય છે. આ સાધનાના સહજ સ્વાભાવિક વિકાસનો એક નિયમ છે. તે ઉપેક્ષણીય નથી, પણ વંદનીય અને આવકારદાયક ને બની શકે તો અનુકરણીય છે. સાચા સિદ્ધિપ્રાપ્ત યોગી જાહેરમાં ધન, કીર્તિ, સ્વાર્થ કે લૌકિક હેતુની કામનાથી શક્તિનું પ્રદર્શન કદી પણ કરતા નથી. કોઈ અધિકારીને માટે કોઈ વાર તે પોતાની

શક્તિનો ઉપયોગ કરે છે, ને બીજાના હિત માટે ઉપયોગ કરે છે, એ યાદ રાખવા જેવું છે. એવો સિદ્ધિપ્રાપ્ત પુરુષ જો લોકહિતની ભાવનાથી પ્રેરાય ને જાહેર રીતે દેશ ને દુનિયાનાં સેવાક્ષેત્રોમાં પડે તો માનવજાતિનું ખૂબ મંગલ કરી શકે એમાં સંદેહ નથી. લોકોના ભૌતિક કે દુન્યવી જીવનને મદદરૂપ થઈને તેમના નૈતિક અને આત્મિક જીવનને પણ વેગ આપી શકે. નૈતિક ને આત્મિક શક્તિની રીતે અપૂર્ણ ને નિર્બળ લોકસેવકો કરતાં તેની સેવા વધારે સંગીન ને નક્કર તથા નિઃસ્વાર્થ હોય. આ ઉપરાંત, માનવહૃદયનું ને માનવ તથા સમાજ ને સંસારના ભાવિનું જ્ઞાન ધરાવવાની તેવા પુરુષમાં શક્તિ હોવાથી, માનવ, સમાજ ને સંસારને યોગ્ય દોરવણી આપવામાં પણ તે મદદ કરી શકે. તેના જીવન દ્વારા માનવને આત્મિક વિકાસને ઉત્તમોત્તમ પ્રેરણા પણ મળી રહે. તેનું જીવન આત્મ-વિકાસને ઈચ્છનારા માનવને માટે ધ્રુવપદસમું બની શકે ને સૌને પ્રેરણા આપી શકે. તેવા મહાપુરુષની નાનીમોટી પ્રવૃત્તિથી સંસારમાં વધારે ને વધારે પ્રેમ, મધુરતા ને સુખશાંતિનો ફેલાવો થાય ને પરમાત્માનો પ્રકાશ બધે પથરાઈ શકે. સાચો સિદ્ધિપ્રાપ્ત પુરુષ સંસારને આમ અનેક રીતે ઉપયોગી થઈ શકે છે. ભારતમાં એવા કેટલાક સિદ્ધ પુરુષો થઈ ગયા છે જેમણે વત્તાઓછા પ્રમાણમાં માનવ અને માનવસમાજને સહાય પહોંચાડી છે. તે પ્રમાણે કોઈ પણ સમર્થ પુરુષ બીજાને સહાય કરી શકે છે. તેવા પુરુષથી કોઈ સંજોગોમાં ને કોઈ પણ પ્રાણીને નુકસાન તો નહિ જ થાય.

કેટલાક માણસો કહે છે કે ઈશ્વરની સૃષ્ટિમાં લોકોત્તર શક્તિ કે સિદ્ધિ ક્યાં નથી? સર્જન સમગ્ર એક અજાયબી કે ચમત્કાર જ છે. તારા, ચંદ્ર ને સૂર્ય, ઋતુના જુદા જુદા રંગ, પંખીની પાંખ, ઈન્દ્રધનુ, સાગર ને પર્વત, બધું ચમત્કાર નહિ તો શું છે ?

વાત સાચી છે. ઈશ્વરની દુનિયા એક અજાયબ ઘર જેવી છે. આખી દુનિયાની વાત જવા દઈએ ને ફક્ત માનવશરીરની વાત કરીએ તો પણ સમજી શકાય છે કે માનવશરીર સ્વયં એક મોટામાં મોટી અજાયબી છે; માનવશરીર બીજાં શરીરો કરતાં ઘણી રીતે ઉત્તમ છે : બીજાં શરીરો કરતાં માનવશરીર કેટલીય રીતે ચમત્કારી છે. ચોરાશીના ચક્રમાંથી મુક્તિ મેળવીને આ જ શરીર દ્વારા માનવ સુખશાંતિ ને મુક્તિ મેળવી શકે છે, ને બીજાને મુક્ત ને સુખી થવાનો માર્ગ બતાવે છે, તે ચમત્કાર પણ નાનો છે ? શરીર ને તેની અંદરનો આત્મા એક અલૌકિક સિદ્ધિ કે ચમત્કાર છે. ને શરીર, મન તે આત્માની શક્તિનો વિરાટ વિકાસ-જે માનવને દેવ કે ઈશ્વરપદે સ્થાપી દે છે, તે જીવનની તેથી પણ મોટી સિદ્ધિ છે. વિજ્ઞાને જેમ બહારની દુનિયાની મદદથી રેડિયો, તાર ને ટેલિવિઝન જેવી સિદ્ધિ મેળવી છે, તે તેને માટે આપણે તેનું ગૌરવ કરીએ છીએ, તેમ જ તે સિદ્ધિ દ્વારા લાભ પણ ઉઠાવીએ છીએ, તેમ યોગી ને ભક્તપુરુષો અંદરની દુનિયા ને ઈશ્વરી શક્તિની મદદથી આપણને અજાયબીમાં નાખી દે તેવી છતાં તદ્દન યથાર્થ એવી દૂરદર્શન, દૂરશ્રવણ, ભવિષ્યદર્શન ને ત્યાંથી માંડીને ઈચ્છા પ્રમાણે સ્વરૂપ ધારણ કરવાની, અદૃશ્ય થઈ જવાની ને બીજી અનેક શક્તિઓ આત્મિક વિકાસના ફળરૂપે પ્રાપ્ત કરે છે. આ શક્તિની પાસે વિજ્ઞાન તો હજી બાળક છે. છતાં વિજ્ઞાનની મદદથી આપણે આ શક્તિનું રહસ્ય સમજી શકીએ છીએ. આ યોગસિદ્ધિની યથાર્થતા સમજવામાં વિજ્ઞાન આપણને કૈંક અંશે મદદ કરે છે. આજથી કેટલાંક વરસો પહેલાં વિજ્ઞાનની આ બધી શોધો વિશે કોઈએ આપણને વાત કરી હોત તો તો આપણે તેને હસી કાઢત. વિજ્ઞાનનાં રહસ્યોની ખબર ન હોય તેવા માણસોને માટે આવું જ બને. તેવી રીતે આત્મિક જગતનાં રહસ્યોથી અજાણ એવા માણસોને પણ અષ્ટ સિદ્ધિની વાતો સાંભળીને નવાઈ લાગે, પણ તેમાં નવાઈ પામવા જેવું કશું નથી. સાધારણ માણસનું જીવન આજે વિચિત્રરૂપે વહી

રહ્યું છે. જીવનમાં ગમે તેમ કરીને રોટી, ઘર, આરામ, ભોગ ને ધનને માટે જ તો પ્રયાસ કરે છે. આ વસ્તુની પ્રાપ્તિ જ એ તેમને માટે મોટામાં મોટી સિદ્ધિ છે. માણસને માટે સત્ય ને પ્રામાણિકતા કે નિષ્કપટતા જેવી નૈતિક સિદ્ધિ જ દુર્લભ થઈ ગઈ છે, તો પછી નીતિમય જીવન દ્વારા ઈશ્વરપ્રાપ્તિ કરવાની ને જુદી જુદી શક્તિ મેળવવાની સિદ્ધિનો તો તેને ખ્યાલ જ ક્યાંથી આવે ? ખ્યાલ આવે તો તેમાં વિશ્વાસ ક્યાંથી થાય, ને તે મેળવવાની તૈયારી તો તે ક્યાંથી જ કરે ? ગમે-તેમ, પણ સાધના દ્વારા જુદી જુદી શક્તિ કે સિદ્ધિનો આવિષ્કાર ભારતના આધ્યાત્મિક વિકાસની ઓછી અજાયબી નથી. ઈશ્વરની દુનિયા તો અજબ છે જ; પરંતુ માનવ પણ પોતાની શક્તિને કેળવીને ઈશ્વરની જ કૃપાથી શક્તિની જે દુનિયા સરજે છે તે પણ ઓછી અજબ નથી. માનવનો આ લોકોત્તર વિકાસ જોઈને આપણું હૃદય આનંદથી ઊભરાઈ જાય છે ને ગૌરવ અનુભવે છે. આ વિકાસનો વિચાર કરતાં આપણને ખાતરી થાય છે કે માનવ માનવમાંથી દેવ ને છેવટે ઈશ્વરતુલ્ય થઈ શકે છે એમ કહેવામાં આવે છે તે ખોટું નથી.

કેટલાક માણસો સારી પેઠે જાણીતી થયેલી બુદ્ધ ને એક યોગીની પેલી પ્રાચીન વાત કહે છે. તે વાતમાં એમ આવે છે કે બુદ્ધની પાસે એક મહાન યોગી આવ્યા. તેમણે બાર વરસ સુધી ભયંકર તપશ્ચર્યા કરી હતી. બુદ્ધે તેમને પૂછ્યું કે આટલી લાંબી તપશ્ચર્યાથી તમે શું મેળવ્યું ? યોગીએ કહ્યું કે ‘પાણી પર થઈને સહીસલામત રીતે ચાલ્યા જવાની શક્તિ.’ બુદ્ધે કહ્યું, ‘બસ ? આવી ભારે તપશ્ચર્યા કરીને આ જ વસ્તુ મેળવી ? નાવિકને કૈંક આપવાથી તે સહેજે પાણી પાર કરી શકે છે. તેમાં તપનું શું કામ ?’ આ વાત શ્રી રામકૃષ્ણ પરમહંસના ઉપદેશમાં પણ આવે છે. બુદ્ધને ને રામકૃષ્ણદેવને સિદ્ધિ પ્રત્યે કેવો અણગમો હતો તે બતાવવા મોટા ભાગના માણસો આ વાત રજૂ કરે છે. પણ મારા નમ્ર અભિપ્રાય પ્રમાણે વાતને એ રીતે રજૂ કરવામાં ગેરસમજ થાય છે. બુદ્ધે પાણી

પર ચાલવાની શક્તિનો અનાદર નથી કર્યો, પણ બાર બાર વરસના કઠોર તપ પછી માણસ પાણી પર ચાલવાની જ શક્તિ પ્રાપ્ત કરે અને આત્મિક વિકાસની બીજી જરૂરી વસ્તુ પ્રત્યે ઉદાસીન રહે તે બરાબર નથી તે બતાવવા જ તેમણે પોતાના શબ્દોનો પ્રયોગ કર્યો છે - જો તે શબ્દો ખરેખર તેમના હોય તો. કેમ કે મોટા માણસોને નામે કેટલીક વાર કેટલીય વાતો સમય જતાં રૂઢ બની જાય છે. નાવિકને થોડાઘણા પૈસા આપવાથી માણસને તે પાણીની પાર લઈ જાય છે એ સાચું છે. પરંતુ નાવ કે નાવિકની મદદ વિના, કેવળ આત્મશક્તિના બળથી માણસ પૃથ્વી પર ચાલતો હોય તેમ જો પાણી પર ચાલી શકે તો તે તેની વિશેષ શક્તિની નિશાની હોઈ, આ રીતે હસી કાઢવા જેવી વાત નથી જ. વિમાનમાં બેસીને માણસ ઊડી શકે છે એ તો સાચું જ છે. પણ કોઈ માણસ પોતાની શક્તિથી કોઈ પણ પ્રકારના બાહ્ય સાધનની સહાય વિના, આકાશમાં કે પૃથ્વીની પર ઊડતો હોય તેમ પસાર થવાની શક્તિ મેળવે તો તે શું હસી કાઢવા જેવી કે ઉપેક્ષા કરવા જેવી વાત મનાશે ? સિદ્ધિની ઉપર કહી તેવી વાતો માણસને સાવધ કરવા માટે છે. અધકચરા સાધકો ફક્ત સિદ્ધિઓના મોહમાં પડીને

જીવનના મુખ્ય ને મૂળ ધ્યેય ઈશ્વરપ્રાપ્તિ કે આત્મદર્શનને ભૂલી જાય નહિ તે માટે આવી વાતો પ્રચલિત બની છે. આવી કથાઓ દ્વારા એ સંદેશ મળે છે કે માણસે મુખ્ય ધ્યાન નીતિમય જીવન અને સાત્ત્વિક સ્વભાવના ઘડતર પર આપવું જોઈએ. માનવતાની મૂર્તિ બનવાનો તેણે પ્રયાસ કરવો જોઈએ. ને મન તથા ઈન્દ્રિયના સંયમ પર તેમ જ અહંભાવ, મમતા તથા કામક્રોધાદિ દૂષણોથી પર થવાના પુરુષાર્થ પર તેણે મુખ્ય ધ્યાન આપવું જોઈએ. આનો અર્થ એમ નથી કે આથી પણ અનેરો જે વિકાસ છે તે સિદ્ધિ કે વિશેષ શક્તિના વિકાસની માણસે અવગણના કે ઉપેક્ષા કરવી ને હાંસી ઉડાવવી. કોઈ પણ સમજુ માણસ તેમ ન કરી શકે. માણસના વિકાસનાં બધાં જ યંત્રો અભિનંદનીય છે. માણસ તેને માટે ગૌરવનો અધિકારી છે. કોઈ પણ પ્રકારની આત્મિક સિદ્ધિ માટે પણ આપણે તેને માન આપીશું. ફક્ત તે સિદ્ધિ સારાં સાધનો દ્વારા મળી હોય, બીજાને લાભકારક થતી હોય ને નુક્સાનકારક તો કદાપિ ન થતી હોય, તથા માણસના જીવનના પૂર્ણ વિકાસમાં નડતરરૂપ ન થતી હોય, તે જ જોવાનું છે.

‘સાધના’માંથી સાભાર

પરમ વાણી

- એઈલીન કેડી

પ્રાર્થના વગરનું જીવન રિક્ત અને અર્થશૂન્ય છે, કારણ કે પ્રાર્થના એ તમારા ઉચ્ચતર અંશ સાથેનો એ સંવાદ છે જે તમારી સમક્ષ આ ભવ્યોજજવલ જીવનની સભરતા છતી કરે છે, અને એ જ તમારો સાચો વારસો છે. તમારી પ્રાર્થના અત્યંત વિધેયાત્મક અને રચનાત્મક થવા દો, અને તમે કશા માટે હજુ પ્રાર્થના પણ કરો, તે પહેલાં તે મળનાર વસ્તુ માટે આભાર માનો. તમે પ્રાર્થના કરતાં હો ત્યારે, સકળ જીવનમાં રહેલી એકતાનો અનુભવ કરો જ્યાં કોઈ જુદાઈ નથી, કારણ કે સઘળું એક જ છે. પ્રાર્થના સહુને સાંકળે છે, તે બધાંને ભેગાં લાવે છે અને પૂર્ણ

એક્ય સર્જે છે. મારી સાથે વાત કરો અને મને સાંભળો. મારી પાસે આ કે તે યાચવામાં સમય ન બગાડો, કારણ કે એ કાંઈ સાચી પ્રાર્થના નથી. યાચના કરવી એટલે પૃથક્તા સર્જવી અને હું તો આખોય વખત તમે એકત્વ સર્જતાં રહો એમ ઈચ્છું છું. આપણે એક છીએ. હું તમારી અંદર છું. મારે માટે તમારે બહાર શોધ કરવાની નથી. તમે મને ઓળખો એની રાહ જોતો હું તો હંમેશ અહીં જ છું. હું તમારામાં ને તમે મારામાં, આપણી એ એકાત્મતાને હવે પિછાણો.

‘ઉઘડતાં દ્વાર અંતરનાં’
અનુ. ઈશા કુન્દનિકા

બ્રહ્મનું સ્વરૂપ

- શ્રી શ્રી મા આનંદમયી

[તા. ૧૬-૧૨-૧૯૩૫ સોમવાર. થોડીવાર પછી શ્રી શ્રી મા આનંદમયી નામ-ઘરમાંથી ઊઠી ખુલ્લામાં આવી બેઠાં.]

તે વખતે ઘણાં સ્ત્રી-પુરુષો માનાં દર્શન કરવા આવેલાં હતાં. એમાં મેં નગેનબાબુ (શ્રી નાગેન્દ્રનાથ દત્ત તેઓ ઈસ્ટ બેંગાલ ટાઈમ્સના સંપાદક હતા)ને જોયા.

નગેનબાબુએ માને કહ્યું : ‘મા બ્રહ્મનું સ્વરૂપ શું ? અને તેના ગુણ શું ? શાસ્ત્રમાં તેમને સચ્ચિદાનંદ કહે છે તે જ શું તેના ગુણ છે ?’

માએ કહ્યું : ‘બ્રહ્મના સ્વરૂપનું કે સ્વભાવનું વર્ણન થઈ જ શકે તેમ નથી, કારણ કે સ્વભાવની વાત કરવા જતાં એમાં અભાવ આવી જાય છે. શબ્દોમાં બ્રહ્મને પૂરવા જતાં તે ખંડિત થઈ જાય છે. છતાં કંઈક ખ્યાલ આપવા માટે તેને સચ્ચિદાનંદ કહેવામાં આવે છે. બ્રહ્મ છે માટે તે સત્ કહેવાય છે, બ્રહ્મ જ્ઞાનસ્વરૂપ છે માટે તે ચિત્ કહેવાય છે. આ સત્ અને ચિત્ હોય એટલે જ આનંદ ! સત્ય વસ્તુ જાણીએ એટલે જ આનંદ, તેથી તેને સચ્ચિદાનંદ કહે છે. પરંતુ સ્વરૂપતઃ બ્રહ્મ આનંદ અને નિરાનંદથી પર છે.’

નગેનબાબુએ કહ્યું : ‘બ્રહ્મને કોઈ આનંદ કહે છે, કોઈ જ્યોતિ કહે છે, કોઈ રૂપ કહે છે, એ વિષે તમારો શો મત છે ? આમાં ખરું સત્ય શું છે ?’

માએ કહ્યું : ‘હું કહીશ એટલે શું તમે એ સમજી લેવાના ? તમે હા કહો તો હું એ તમને કહું.’

આ સાંભળી નગેનબાબુ જરી વિમાસણમાં પડી ગયા.

માએ કહ્યું : ‘મેં ઘણી વાર કહ્યું છે કે બધાની આગળ હું મારું બધું પ્રગટ કરી શકતી નથી. જેનો જેવો આધાર, તે પ્રમાણે એ મારી પાસેથી ઉત્તર પામે છે. હું એક યંત્ર છું. એ યંત્ર પર જેવો આઘાત થશે તેવો ધ્વનિ નીકળશે. હું પણ કહું છું કે તમે લોકો મારી પાસેથી ખરું સત્ય બહાર કઢાવી લો ને ! તમે પણ સાંભળો અને હું પણ સાંભળું !’

નગેનબાબુએ કહ્યું : ‘વેદમાં બ્રહ્મને સચ્ચિદાનંદ

કહે છે. તમે બ્રહ્મને એથી ઉપર બેસાડીને કોઈ નવું જ્ઞાન તો પ્રગટ કરી રહ્યાં નથી ને ? આ જ શું તમારો સંદેશ છે ?’

માએ કહ્યું : ‘હું નવું કંઈ જ કહેતી નથી. શાસ્ત્ર જે કહે છે તે બરાબર જ કહે છે. પરંતુ શાસ્ત્રે શું બધું કહી નાખ્યું છે ? શાસ્ત્ર તો કેવું છે ?’

શાસ્ત્ર અગાશીની નિસરણી જેવું !

‘શાસ્ત્ર તો અગાશીએ પહોંચવાની નિસરણી જેવું છે. શાસ્ત્ર માત્ર આ નિસરણીનાં પગથિયાંનું જ વર્ણન કરે છે. અગાશીએ ચડ્યા પછી જે પ્રત્યક્ષ થાય છે તેનું વર્ણન શાસ્ત્રમાં નથી, કારણ કે જે એક વખત અગાશીએ ચડી ગયો એ તો પોતે જ બધું જુએ છે, એટલે એ જે જુએ છે તેનું વર્ણન કરવાની જરૂર નથી. ત્યાં પહોંચવાના રસ્તાનું જ વર્ણન કરવાની જરૂર છે. શાસ્ત્રમાં પણ આમ જ છે. તેથી શાસ્ત્ર બ્રહ્મને સચ્ચિદાનંદ કહે છે. બ્રહ્મ સચ્ચિદાનંદ તો છે જ, સાથે સાથે તે એનાથી પર પણ છે. તમે પૂછેલું કે દેવદેવીઓની જે મૂર્તિઓ જોવામાં આવે છે તે સાચી કે ખોટી ? હું કહું છું કે બધીયે સાચી અને બધીયે ખોટી ! એય બધાં નિસરણીનાં પગથિયાં છે. એ બધાં જીવની જુદી જુદી અવસ્થા અને જુદા જુદા ભાવનાં સૂચક છે. જે વખતે જે ભાવ હોય તે ભાવમાં, તે અવસ્થામાં તે સત્ય. પછીથી તે ભાવ થકી ઊંચે ચડવાનું થાય ત્યારે એ ભાવનો લય થાય છે. સમૂળગો લય થઈ જાય છે એવું નથી. તો પણ કોઈ કોઈની બાબતમાં એનું અસ્તિત્વ રહેતું નથી. જેમ કે, નીચેનું પગથિયું વટાવી ઉપલા પગથિયે ચડીએ એટલે નીચેના પગથિયાનો એકદમ લોપ થતો નથી, પરંતુ જે ઊપલા પગથિયે ચડી ગયો છે તેને માટે તો એ નીચેનું પગથિયું હવે ન હોવા જેવું જ છે. આ બધા ભાવોનું પણ આવું જ છે. આપણે જ્યારે ભાવના સામ્રાજ્યમાં હોઈએ છીએ ત્યારે બધાં દેવ-દેવીઓ આપણી આગળ હોય છે. પરંતુ આ ભાવનું સામ્રાજ્ય છોડી આપણે જ્યારે સત્યના

સામ્રાજ્યમાં જઈએ છીએ ત્યારે ભાવનો આપણામાં લય થાય છે અને આપણી પાસે એ મિથ્યા થઈ જાય છે. પરંતુ આપણી પાસે તે મિથ્યા થયું એટલે બધાનીય પાસે એ મિથ્યા થઈ ગયું એવું નથી. એની હયાતી રહે જ છે. આ અર્થમાં દેવદેવીઓ સત્ય છે. તેથી બ્રહ્મ એક સાથે ખંડ અને અખંડ છે. ખંડ પણ એ છે અને અખંડ પણ એ છે. ખંડમાં એ પૂર્ણભાવે છે અને અખંડમાંયે એ પૂર્ણભાવે છે. જેમ મારી એક આંગળીને તમે અડો તો પણ મને સ્પર્શ કર્યો કહેવાય અને મારી સાડીને સ્પર્શ કરો તો પણ તમે મને સ્પર્શ કર્યો કહેવાય. છતાં હું આંગળી નથી કે હું સાડી નથી. મારો અંશ જેમ હું છું તેમ મારો સમગ્ર પણ હું છું. એક હોવા છતાં એ અનેક છે અને અનેક હોવા છતાં એ એક છે. આ જ એની લીલા છે. ધૂળની એક રજકણમાં જે ભાવે તે પૂર્ણ છે, તે જ ભાવે તે મનુષ્યમાં પણ પૂર્ણ છે અને વળી અખંડમાંયે એ ભાવે પૂર્ણ છે. તેમ છતાં બીજા જીવોમાં અને મનુષ્યમાં ફેર એટલો છે કે માણસમાં એક વિશેષ

શક્તિ છે, જે શક્તિ દ્વારા એ પૂર્ણતા પ્રાપ્ત કરી શકે છે. મનુષ્ય શબ્દથી હું એ કહેવા માગું છું કે જેના મનમાં હોંશ પેદા થઈ છે એ જ મનુષ્ય છે. જેના મનમાં આવી હોંશ જાગી નથી અને જે વિષય-વાસનામાં ડૂબેલો છે એને મનુષ્ય કહેવાય નહીં, એ બ્રહ્મપ્રાપ્તિનો અધિકારી પણ નથી. બીજા જીવજંતુમાં આ શક્તિ નથી જ એવું તો ન કહેવાય. પણ તેમની અંદર આ શક્તિ પ્રગટ નથી અથવા તો કોક જ વાર પ્રગટ થાય છે. તમે જાણો છો કે ભગવાન મત્સ્યરૂપે, કૂર્મરૂપે, વરાહરૂપે પ્રગટ થયા હતા. એનો અર્થ શો ? એનો અર્થ એ કે મત્સ્ય, કૂર્મ વગેરે જીવજંતુની અંદર પણ ભગવાન પૂર્ણ ભાવે છે અને એમની અંદર પોતાને પ્રગટ કરીને તેમણે આ જ સત્ય પ્રગટ કર્યું છે. અવતારવાદનું આ જ રહસ્ય છે. તેથી કહું છું કે ખંડમાં પણ એ છે, અખંડમાં પણ એ છે અને એ એકસાથે ખંડ અને અખંડ બને છે.’

‘શ્રી શ્રી મા આનંદમયી’માંથી સાભાર

વિચાર વલોહું

આભૂષણો સોનામાં સમાય કે સોનું આભૂષણોમાં સમાય ?

જો બંનેનું સ્વરૂપ સોનું જ છે, તો પછી સોનું અને આભૂષણમાં શો ફરક પડે ?

સાગરમાં રહેલાં તરંગો, અને સાગર, બંનેનું સ્વરૂપ પાણી જ છે. તરંગની પાસે, નીચે, આજુબાજુ સર્વત્ર પાણી તો છે ! પાણી સિવાય ત્યાં બીજું શું છે ? તો હવે વિચાર કરો કે સામે દેખાતા દૃશ્યજગતની સત્તા અને સ્ફૂર્તિ, ચેતના, ક્યાંથી આવી ? તમે છો તો જગત છે. ઊંઘમાં જગત નથી. જગતને સ્ફૂર્તિ આપનાર તમે છો. તમારા સિવાય બીજું કશું નથી. જગતનો કર્તા, ધર્તા, હર્તા ઈશ્વર છે. તમે ઈશ્વરથી જુદા નથી.

મીરાંની માફક ઈશ્વરમાં સમાવું હોય તો ઈશ્વર સાથે જોડાઓ. જગતરૂપી રાણા સાથે જોડાવાથી તો ફસાશો અને અનેક દુન્યવી સમસ્યાઓથી ઘેરાશો. કારણ કે જગત ઈશ્વરની વિભૂતિ હોઈ, તે મોહિત કરે એવી છે. આ મોહ, લોભ, ક્રોધ, આવેશ ઈર્ષા, સાચા સ્વરૂપના અજ્ઞાનને કારણે છે. એ તમને ઈશ્વરથી દૂર

જ લઈ જશે.

આપણું સંપૂર્ણ જીવન રોજબરોજ શામાં વીતે છે, તેનો વિચાર કરો. ઈચ્છાઓ, આગ્રહો, અપેક્ષાઓ, આ તો જોઈએ જ, આના વગર તો ન જ ચાલે, વગેરેમાં જ દિવસો વીતે છે ને ! આત્મા, ઈશ્વર કે પરમાત્માની વાતો હસી નથી કાઢતા ? એનું જીવનમાં કેટલું મહત્વ અપાય છે, તેનો વિચાર કરો. જેના કારણે તો ધ્યાસોચ્છવાસ ચાલી રહ્યા છે, હૃદય ધબકી રહ્યું છે, પાચન થઈ રહ્યું છે, સ્ફૂર્તિ મળી રહી છે, તેના તરફ તો ધ્યાન જ નથી ને ?

પોતાની જાતને પૂછો તો ખરા કે, મનમાં જે ‘હું હું’ કરે છે, તે કોણ છે ? આ હુંપણાની સભાનતા તો મને દેહથી મર્યાદિત બનાવી રહી છે ? એવી મર્યાદિતપણા કે પરાધીનપણામાંથી છૂટવાનો છે કોઈ ઉપાય ? પોતાના અહંકારની ભાવનાને, કર્તાભિક્તાપણાને કેવી રીતે હઠાવશો ?

માટે વિચાર કરો... ઝૂં

- ડૉ. કલાબેન પટેલ

યોગ એ જ જીવન

- શ્રી સ્વામી અધ્યાત્માનંદજી

[ન્યૂયોર્ક (અમેરિકા)થી 'ગુજરાત ટાઈમ્સ' નામનું સાપ્તાહિક પ્રગટ થાય છે તેના મેગેઝિન વિભાગ સપ્તક્રમાં પૂ.સ્વામીજી લિખિત 'યોગ એ જ જીવન'ની લેખશ્રેણી પ્રગટ થાય છે. તેમાંથી નીચેનો લેખ આપણે 'દિવ્ય જીવન'માં સાત્ત્વાર લઈએ છીએ. -સંપાદક]

શ્વસનતંત્ર

આપણે આ પૂર્વે પણ વાત કરેલી છે કે આપણે સાધારણ રીતે એક મિનિટમાં બાર શ્વાસ લઈએ છીએ. અહીં આ સાથેના ચાર્ટમાં તેને વિગતવાર દર્શાવવાની કોશિશ કરી છે. આ બધી વાતનું લક્ષ્ય એક જ કે જેટલા ઊંડા શ્વાસ લેવાય તેટલી ફેફસાંના નાનામાં નાના પ્રકોષમાં વધુમાં વધુ પ્રાણવાયુની પ્રાપ્તિ થાય. અલ્વોલાઈ (alveoli)ને જેટલી વધુ પ્રાણશક્તિ પ્રાપ્ત થશે, તેટલું શરીર વધુ નીરોગી અને કાર્યક્ષમતામાં વધુ ઉઘાડ. આપણે જ્યારે શ્વાસ લઈએ છીએ ત્યારે સ્કેલેટલ મસલ્સ (skeletal muscles)માં ઘણું જ વ્યવસ્થિત પરિવર્તન થોરેક્ષ (Thorex)ની ક્ષમતા કે કેપેસિટીમાં આવતું હોય છે. તેને આપણે નીચે પ્રમાણે વધુ વિગતથી સમજી શકીએ.

પૂરક

સાધારણ શ્વસનપ્રક્રિયા સમયે - (Inspiration

ફેફસાંઓની ક્ષમતા અને વિસ્તાર

શ્વસનતંત્રનું - પૂરક આરક્ષિત સંકલન		(પૂરક) શ્વસન- ક્ષમતા: ૩,૬૦૦ મિ.લિ.	અધિકતમ ક્ષમતા: ૪,૮૦૦ મિ.લિ.	ફેફસાંની સંપૂર્ણ શ્વસન- ક્ષમતા ૬,૦૦૦ મિ.લિ.
સંભવિત ઊંડાણ સુધી શ્વસન પૂરક ક્ષમતા ૩,૮૦૦ મિ.લિ. વધુ હવા પણ લઈ શકાય				
આરામના સમયે ૫૦૦ અંદર શાંત મિ.લિ. અવસ્થામાં હવા શ્વસન સંચાર	આશરે ૫૦૦ અંદર મિ.લિ. હવા બહાર સંચાર	વધુમાં વધુ વિસ્તૃતીકરણ	(રેચક) ઉચ્છવાસ ક્ષમતા) ૧,૭૦૦ મિ.લિ.	
વધુમાં વધુ ઊંડાણ સુધી શ્વસન-રેચક ક્ષમતા: ૧,૨૦૦ મિ.લિ. વધુ હવા બહાર કાઢી શકાય	શ્વસનતંત્રનું રેચક આરક્ષિત સંકલન			
પરંતુ ફેફસાં પૂરેપૂરાં ખાલી ન જ કરી શકાય	વધેલા જથ્થાનું સંકલન ૧,૨૦૦ મિ.લિ.		કાર્યરત વધેલા જથ્થાનું એકીકરણ-લગભગ ફેફસાંમાં પૂરેપૂરી પૂરક ક્ષમતા ૨,૪૦૦ મિ.લિ.	

External intercostal) અંત:સત્ત્વની બાહ્યાવસ્થામાં :

○ મસલ્સ સારી રીતે કાર્યનિરત થાય છે. પહેલી પાંસળી જોડાયેલી (Fixed) છે, તેથી બાકીની પાંસળીઓ (RIBS) અને સ્ત્રીની છાતીનાં હાડકાં (STERNUM) ઉપરની તરફ અને સાથે સાથે બહારની તરફ ગતિ કરે છે.

○ છાતીની પહોળાઈ એક બાજુથી બીજી બાજુ પહોળી થાય છે અને આગળથી પાછળ સુધીનું ઊંડાણ છે તેમાં પણ વધારો થાય છે.

○ ડાયાફ્રામ (Diaphragm)નું સંકોચન થાય છે. તે નીચે પણ આવે છે. છાતીની લંબાઈ વધે છે. થોરેક્ષ (Thorex)ની ક્ષમતામાં વધારો થાય છે.

○ પ્લુરાલ (Pleural) ફેફસાંના આવરણની સપાટી કે જે નેગેટિવ છે જ તે વધુ નેગેટિવ બને છે. બેથી ૭ m.m.hg. (દા.ત. સક્શનપૂલ, જે વધતું હોય છે તે ફેફસાંના ટિસ્યુમાંથી જ વધે છે.)

○ ફેફસાંના ઈલાસ્ટિક (Elastic) ટિસ્યુમાં વધુ ખેંચ આવે છે.

○ થોરોસિક કેવિટી (Thoracic Cavity) ભરાવા માટે પહોળી થાય છે.

○ અલ્વોલાઈ (Alveoli) ફેફસાંના સૌથી નાના છેડાના ભાગનું દબાણ હવે 1.5 m.m.hg. (દા.ત. બાહ્ય હવાના દબાણ કરતાં) ઓછું થઈ જાય છે.

○ દબાણના ભેદને કારણે અલ્વોલાઈમાં બાહ્ય વાતાવરણમાંથી હવા અંદર ખેંચાઈ આવે છે.

રેચક

રેચકની અવસ્થામાં અંત:સત્ત્વની બાહ્યાવસ્થામાં મસલ્સ શિથિલ (Relax) થાય છે.

○ પાંસળીઓ (RIBS) અને સ્ત્રીની છાતીનાં હાડકાં (STERNUM) નીચે અને અંદરની તરફ ગતિ કરે છે. છાતી સાંકડી થાય છે. સંકોચન પામે છે. ડાયાફ્રામ શિથિલ (Relax) થાય છે અને ઊંચું આવે છે - છાતીની લંબાઈ સાંકડી થાય છે. થોરેક્ષ (Thorex)ની ક્ષમતા ઓછી થાય છે.

પ્લુરાલ (Pleural)ની સપાટીનું દબાણ ઓછું થાય છે. તે નેગેટિવ છે, છથી બે m.m. hg. (દા.ત. ફેફસાંના ટિસ્યુમાં ખેંચાણ ઓછું થાય છે. ફેફસાંના ઇલાસ્ટિક (Elastic) ટિસ્યુમાં સંકોચન થાય છે. અલ્વોલાઈ (Alveoli)ની હવાનું દબાણ હવે +૧.૫ m.m.hg. થાય છે. (દા.ત. બાહ્ય વાતાવરણના દબાણ કરતાં આ વધુ છે.) દબાણના ભેદને કારણે અલ્વોલાઈમાંથી હવા બહાર ફેંકાય છે.

પૂરકની સ્થિતિમાં ગતિમાન શ્વસન પરિસ્થિતિમાં નાકના મસલ્સ અને ગોળ ગ્લોટિસનું સંકોચન થાય છે, જેથી ફેફસાંમાં હવાનો પ્રવેશ થાય છે. વર્ટેબ્રલ કોલમના વિકાસ સાથે પૂરક વધુ પ્રબળ બને છે. ગળાના મસલ્સનું સંકોચન-પહેલી પાંસળીની ગતિ કરે છે - તે ઉપર જાય છે. (સ્ટરનમ્ ઉપરની તરફ અને આગળની તરફ ધકેલાય છે.)

જ્યારે રેચકની સ્થિતિમાં અંતઃસત્વની અંદરની અવસ્થામાં સંકોચન થાય છે. રિબ્સ-પાંસળીઓ નીચેની તરફ વધુ કાર્યનિત થાય છે. પેટના મસલ્સનું સંકોચન થાય છે. ડાયાફ્રામને વધુ સકારાત્મક બળે ઉપર જવા ધકેલે છે.

ઉજજયી પ્રાણાયામના અભ્યાસમાં સુગમતાથી જેટલો લઈ શકાય તેટલો શ્વાસ લીધો. પછી જમણું નસકોરું બંધ કરીને ડાબા નસકોરાથી શ્વાસ બહાર કાઢ્યો અથવા તો બંને નસકોરાંથી રેચક ક્રિયા કરી. શ્વાસ લેતી વખતે છાતી ફૂલાવી. શ્વાસનળી આંશિક બંધ હોવાથી ગળામાંથી એક વિશેષ અવાજ નીકળ્યો.

કપાલભાતિ ક્રિયા

હવે આપણે કપાલભાતિની વાત કરીએ. અહીં શ્વાસ ચૂપચાપ, ખૂબ જ શાંતિથી લેવાનો અને પછી એકદમ બહાર કાઢવાનો. શ્વાસ લઈએ ત્યારે ફેફસાંનાં પ્રત્યેક પ્રકોષ પૂરેપૂરાં ભરાય છે; જ્યારે શ્વાસ છોડીએ ત્યારે તે પ્રત્યેક પ્રકોષ અંશતઃ ખાલી થતાં હોય છે. આપણે ચર્ચા કરી તેમ ગતિમાન શ્વસન પરિસ્થિતિમાં વર્ટેબ્રલ કોલમના વિકાસ સાથે પૂરક વધુ પ્રબળ બને છે, ડાયાફ્રામ વધુ સકારાત્મક બળે ઉપર જાય છે. શ્વસનક્ષમતા વધે છે. આમ થવાથી - નિયમિત કપાલભાતિનો અભ્યાસ કરવાથી શ્વાસનળી - બ્રોન્કિયલ અને ફેફસાંના કવર કે આવરણ (Pleural) અને નાનામાં નાના પ્રકોષ (Alveoli)માં શ્વાસ-પ્રસ્ફવાસની પૂરતી અને પ્રમાણસર અવરજવર થવાથી ત્યાં ગંદકી જમા થતી નથી.

આપણે ભારતમાં આપણાં ઘરોમાં દરરોજ બે વાર

ઝાડુ અને એક વાર પોતું કરતાં જ હોઈએ છીએ. એકાંતરે બે દિવસે ઝાપટ-ઝૂપટ કરતાં હોઈએ છીએ. આવું જ પરદેશમાં પણ એકાંતરે બે દિવસ વેક્યુમ ક્લીનર લઈને બધી સફાઈ કરવી જ પડતી હોય છે. ફ્લોરિડા અને ટેક્સાસમાં તો મોટા ભાગના લોકોને ત્યાં સ્વીમિંગ પૂલ છે. આ પૂલનાં તળિયામાં કંઈ ન જામી જાય, ચીકાશ ન બાઝે માટે ત્યાં પણ એક ક્લિનર કાયમી રૂપે મૂકેલું જ હોય છે, જે સ્વીમિંગ પૂલના તળિયે આટાપાટા રમ્યા જ કરે છે. તેવી જ રીતે નાકની સફાઈ માટે કપાલભાતિનો અભ્યાસ નાકના ફણા, બ્રોન્કિયલની અંદરની સપાટી, ફેફસાંના આવરણની સપાટી અને પ્રત્યેક નાનાંમોટાં પ્રકોષોને સંપૂર્ણતઃ સ્વચ્છતા પ્રદાન કરે છે. તે અભ્યાસના કારણે ફેફસાંમાં કોઈ પણ પ્રકારની એલર્જી થતી નથી અને શ્વાસસંબંધી તમામ પ્રકારના રોગોની સામે પ્રતિકાર કરવાની ક્ષમતા ઉત્પન્ન થાય છે.

આપણે આજે જે ફેફસાંઓની ક્ષમતા અને વિસ્તાર તથા શ્વસનની કાર્યપદ્ધતિ સંબંધી વિગતવાર વૈજ્ઞાનિક પૃથક્કરણ કર્યું છે, તેનો હેતુ જ એ છે કે આ ઉજજયી અને કપાલભાતિ તથા ભસ્ત્રિકા ઇત્યાદિ શ્વસન પ્રક્રિયાઓ દ્વારા આપણે આપણાં ફેફસાંની કાર્યક્ષમતામાં ધરબમ વધારો કરી શકીએ.

અહીં એક વાત સ્પષ્ટ કરવાની કે ભારત તો કૃષિપ્રધાન દેશ છે, તેથી ધૂળ, માટી, ઢેફાં અને ધુમાડાથી સૌ ટેવાયેલા છે. અમેરિકામાં એવું નથી. લોકોને વિવિધ ફેગરન્સ (સુગંધ)વાળી અગરબત્તીઓ, સ્પ્રે, યુડીકોલન્સ સિવાય ખાણીપીણીની ચીજોની સુગંધથી પણ એલર્જી થતી હોય છે અને હવે તો અમેરિકામાં પણ ત્રણ સીઝન જ છે ને ? એક તો વિન્ટર, બીજી ફોલ અને ત્રીજી કન્સ્ટ્રક્શન. આખાય અમેરિકાને જોડતા વિશાળકાય રાજમાર્ગો ફીવેઝ અને તેની એક્ઝિટોનું મરમ્મત કામ મોટા ભાગે ચાલતું જ રહે છે.

કાર ભલેને બંધ હોય, એરકંડિશન હોય છતાં ધૂળ, ધુમાડા, ઢેફાં અને માટીની સમસ્યા રહેવાની જ. એવું નથી કે આપણે ત્યાં મેડિકલ સારવાર નથી, કે દવાઓ અને ઇન્જેક્શન કે ઇનહેલરો નથી, પરંતુ જો નિયમિતપણે પ્રાણાયામનો થોડો પણ અભ્યાસ કરી શકાય તો આ શ્વસનપ્રક્રિયાની વિવિધ સમસ્યાનું સમાધાન બહાર નહિ શોધવું પડે. માટે જ શ્રીકૃષ્ણ કહે છે, 'સ્વલ્પમપ્યસ્ય ધર્મસ્ય ત્રાયતે મહતો ભયાત્.' થોડું પણ ધર્મનું પાલન કરો તો મહાન ભયથી મુક્ત થશો. ૐ શાંતિ.

શિવાનંદ વચનામૃત

- ગુરુદેવ શ્રી સ્વામી શિવાનંદજી

સેવા

પડેલાને ઉઠાવવો, તેને રસ્તો બતાવવો, જે મારી પાસે છે તે બીજાઓ સાથે વહેંચવું, દીન-દુઃખીઓને સાંત્વના આપવી અને ઉત્સાહ આપવો, પાડોશીઓની આત્મભાવથી સેવા કરવી, ગાયો, પશુપક્ષીઓ, સ્ત્રીઓ અને બાળકોની રક્ષા કરવી. આ મારાં લક્ષ્ય અને આદર્શ છે. હું તમને મદદ કરીશ અને તમને માર્ગ બતાવીશ. હું આપ લોકોની સેવા માટે જ જીવી રહ્યો છું. આ શરીર સેવાને માટે જ બનેલું છે.

- સ્વામી શિવાનંદ

સેવા-ઈશ્વરીય આદેશ

આ જીવન બીજાઓની સેવા માટે જ છે. 'સેવા કરો. પ્રેમ કરો. દાન કરો. શુદ્ધ બનો, ભલા બનો. ભલું કરો. ધ્યાન કરો. આત્મસાક્ષાત્કાર કરો.' આ આધ્યાત્મિક જીવનનું સૂત્ર છે. માનવવિકાસ માટે નિઃસ્વાર્થ સેવા જ ઈશ્વરીય આદેશ છે. જે નિઃસ્વાર્થ સેવા કરે છે તેઓ બીજાની પીડાનો અનુભવ કરે છે અને પોતાની પાસે જે કંઈ હોય, તેને બીજાની સાથે મળીને વહેંચીને ઉપયોગ કરે છે. આધ્યાત્મિક વિકાસ માટે તમારે માનવતાની નિઃસ્વાર્થ સેવા કરવી પડશે. એવું માનો કે આ આખો સંસાર એક મોટો પરિવાર છે અને બધા તેના સભ્યો છે. માનવતાના પ્રેમી બનો. માનવતા જ તમારો ભગવાન છે અને માનવતાની સેવા તમારી પૂજા છે. જે બધાંને માટે કાર્ય કરે છે તે ભગવાનને પ્રિય હોય છે.

વિશ્વમાં બધી બાજુએ દુઃખ દેખાઈ રહ્યું છે. નિઃસ્વાર્થ સેવા જ જરૂરતમંદોને સાંત્વના અને શક્તિ પ્રદાન કરી શકે છે. બધામાં ઈશ્વરનો વાસ છે એવી ભાવનાથી સેવા કરો. તે તમારી સેવાનો પૂજાના રૂપમાં સ્વીકાર કરે છે. નમ્ર બનો, ઉદાર બનો. દુઃખી વ્યક્તિને આનંદ આપો. નિરાશ

વ્યક્તિનો ઉત્સાહ વધારો. પીડિત વ્યક્તિનાં આંસુ લૂછો. પ્રેમાળ વચનોથી વ્યક્તિના દુઃખને દૂર કરો. દીન અને અસહાય વ્યક્તિને આશ્રય આપો. આ બધા સેવાના પ્રકાર છે.

ભૂલા પડેલાને રસ્તો બતાવો. બીમારને માટે ડોક્ટર અને નર્સ બનો. ભવસાગર પાર કરવા માટે ઈચ્છુક વ્યક્તિ માટે નાવ અથવા સેતુ બનો. બીજાઓની નિઃસ્વાર્થ સેવા, હૃદય અને મનને દિવ્યના અવતરણ માટે યોગ્ય બનાવે છે. નિઃસ્વાર્થ સેવા એ આધ્યાત્મિક માર્ગનું પ્રથમ પગથિયું છે. સેવાના પ્રારંભિક શિક્ષણ વગર ધ્યાન અને સમાધિની સ્થિતિ પ્રાપ્ત કરી શકાતી નથી.

સેવા જીવનમાં નમક સમાન છે. સાચા જીવનનો અર્થ સેવા અને ત્યાગ છે. બીજાઓની સેવામાં જ જીવન વ્યતીત કરો. બીજાઓને ઊંચા ઉઠાવવામાં અને તેમની સેવામાં તમે જેટલી વધુ શક્તિ લગાવશો તેટલી વધુ દૈવી શક્તિ તમારામાં પ્રવાહિત થશે. સેવા જીવનનાં અંતર્તમ રહસ્યોને સ્પષ્ટ કરે છે. માનવતાની સેવા જ આત્મસાક્ષાત્કારનું રહસ્ય છે.

ઉપનિષદ-યાત્રા

શ્રી ગુણવંતભાઈ શાહ

હિંસા ટાળવામાં મનુષ્યતાની શોભા છે

ઋષિના શબ્દો : અહિંસન્ સર્વભૂતાનિ અન્યત્ર તીર્થેભ્યઃ । (છાંદોગ્ય ઉપનિષદ, અધ્યાય ૮, ખંડ ૧૫, મંત્ર ૧)
ભાવાર્થ : અહિંસા પ્રાણીઓ પ્રત્યે, તીર્થસ્થાન સ્થળે સ્થળે.

અહિંસા કલ્યાણસ્વરૂપા છે

છાંદોગ્ય ઉપનિષદનો છેલ્લો મંત્ર ગુરુને ત્યાં વિદ્યાભ્યાસ પૂરો કર્યા પછી ગૃહસ્થધર્મ સ્વીકારનારા શિષ્ય માટે મહત્વનો છે. નિયમાનુસાર ગુરુને ત્યાં રહીને એમણે સૌંપેલાં કાર્યો સાથે વેદાભ્યાસ પૂરો કર્યા બાદ આચાર્યકુળની વિદાય લેવામાં આવે છે. ઘરે પહોંચીને પોતાના કુટુંબ સાથે પવિત્ર સ્થાનમાં રહીને સ્વાધ્યાય ચાલુ રાખવાનો છે અને પોતાના પુત્રોને તથા શિષ્યોને ધર્મની સમજણ આપવાની છે. સમજણનો સાર એ કે બધી ઈન્દ્રિયોને અંતરમાં સ્થિર કરીને શાસ્ત્રાજ્ઞા પ્રમાણે અન્યત્ર પ્રાણીઓ પ્રત્યે અહિંસાનો ભાવ રાખવો અને જીવનના અંત સુધી એ જ રીતે રહેવું. આવી રીતે, જીવનાર મનુષ્ય બ્રહ્મલોકને પામે છે અને તે પાછો આવતો નથી; કદી પાછો આવતો નથી (ન ચ પુનરાવર્તતે).

ઉપનિષદોમાં ‘અહિંસા’ શબ્દ ઝટ ઝડતો નથી, પરંતુ છાંદોગ્ય ઉપનિષદમાં એ બે વાર પ્રયોજાયો છે. ઋગ્વેદના એક મંત્રમાં કહ્યું છે : ‘હિંસા ન આચરતો તે (મનુષ્ય) પૃથ્વી થકી વૃદ્ધિ પામ્યો (અહિંસ્યમાન ઉર્વિયા વિ વાવૃધે).’ શતપથ બ્રાહ્મણમાં કહ્યું છે : ‘અમારા પ્રતિ અહિંસાભાવ રાખનારો તે કલ્યાણકારક છે (અહિંસન્નઃ શિવો’તિ હિ).’ વાજસનેયિ સંહિતામાં કહ્યું છે : ‘લોકો પ્રત્યે અહિંસા જાળવનારો એ કલ્યાણસ્વરૂપ છે (શિવં પ્રજાત્યો અહિંસન્તમ્).’ છાંદોગ્ય ઉપનિષદમાં મધુવિદ્યાની સમજણ આપતી વખતે કહ્યું છે : ‘મનુષ્યમાં તપ, દાન, ઋજુતા, અહિંસા અને સત્યવચન હોય તેને યજ્ઞની દક્ષિણાઓ ગણાવી શકાય (યત્તપો દાનમાર્જવમહિંસા સત્યવચનમિતિ

તા અસ્ય દક્ષિણાઃ । ૩-૧૭-૪).’ ભગવદ્ગીતામાં દેવી સંપત્તિ તરીકે અહિંસાનો મહિમા થયો છે. ‘અહિંસા પરમો ધર્મઃ’ જેવું સૂત્ર મૂળે મહાભારતનું છે. અહિંસા સાથે કલ્યાણ (શિવમ્) જોડાયેલું છે અને કલ્યાણ સાથે તીર્થ જોડાયું છે. અહિંસા કલ્યાણસ્વરૂપા અને તીર્થસ્વરૂપા છે.

તીર્થ એટલે શું ?

‘તીર્થ’ની અર્થઝળાયાઓ અનેક છે. તીર્થ એટલે રસ્તો કે ઓવારો. તીર્થ એટલે જળાશય કે યાત્રાધામ. તીર્થ એટલે પવિત્ર માણસ, આચાર્ય કે ગુરુ. તીર્થ એટલે બોધ અથવા યોગ્ય સમય. જે પાર કરાવે તે તીર્થ ગણાય. શંકરાચાર્ય ઉપરોક્ત મંત્રનું ભાષ્ય કરતી વખતે શાસ્ત્રાજ્ઞાના વિષયને ‘તીર્થ’ ગણાવે છે. ગુરુને ત્યાંથી વેદાભ્યાસ પૂરો કરીને ગૃહસ્થાશ્રમ શરૂ કર્યા પછી એવું આચરણ કરવાનું કે જીવન અહિંસાભાવને કારણે કલ્યાણતીર્થ બની રહે. આવું જીવન મોક્ષનો માર્ગ (તીર્થ) બની રહે તેથી ઋષિ જાણે પાકું કરવા બે વાર કહે છે કે પછી બ્રહ્મલોકમાંથી પાછા ફરવાનો પ્રશ્ન જ નથી રહેતો. આપણી પરંપરામાં સંન્યાસીના નામ પાછળ ‘તીર્થ’ શબ્દ આદરપૂર્વક જોડવામાં આવે છે. એ સંન્યાસી એક એવો મહામાનવ છે કે જે લગભગ રસ્તો પાર કરી ચૂક્યો છે તેથી તીર્થસ્વરૂપ છે. એ જન્મ-મરણના ચક્રાવામાં પાછો નથી આવતો.

જૈન સાધુ શ્રી તરુણસાગરે કહ્યું હતું કે એકવીસમી સદીના પ્રથમ વર્ષને ‘અહિંસા વર્ષ’ તરીકે જાહેર કરવું જોઈએ. વાત સાચી છે. દુનિયાને ત્રાસવાદ પજવી રહ્યો છે. ઔદ્યોગિક વિકાસને નામે જમીન, હવા અને પાણીનું ઝેરીકરણ થઈ રહ્યું છે.

તાણની સમસ્યાઓ વધી પડી છે. માનવીનું મન અશાંત છે અને અશાંત મન યુદ્ધની કાચી સામગ્રી બની જાય છે. દુનિયાનાં લાખો કતલખાનામાં રોજ કરોડો પ્રાણીઓની હત્યા થતી રહે છે. સર્વત્ર હિંસાનાં આંદોલનો વ્યાપી વળે ત્યારે પરિવારના સભ્યો વચ્ચેની વાતચીતમાં પણ ઉચાટની આણ વર્તાય છે. આવી પરિસ્થિતિમાં ઋષિની વાત કદાચ વધારે પ્રસ્તુત છે. ઋષિ કહે છે : ‘અહિંસન્ સર્વભૂતાનિ’ અર્થાત્ બધાં પ્રાણીઓ પ્રત્યે અહિંસાભાવે જીવવાનું રાખો.

વાણી દ્વારા થતી હિંસા

કેવળ સ્થૂળ હિંસાની વાત નથી. હિંસા મન અને વાણીથી પણ થઈ શકે છે. અહિંસા કેવળ અહત્યામાં સમાઈ જતી નથી. ક્યારેક સાચી વાણી પણ છરીની માફક વીંધનારી હોઈ શકે છે. જેને પક્ષે સત્ય હોય તેણે પણ સાચા હોવાના અહંકારથી બચવાનું છે. વિનોબા કહે છે : ‘વાણી દ્વારા સખ્ય પણ સાધી શકાય છે અને વેર પણ બાંધી શકાય છે. વાણીનું વેર જેટલું ટકે છે તેટલું શસ્ત્રોનુંયે નથી ટકતું. એટલા વાસ્તે આખા વિશ્વ સાથે મૈત્રીની ઈચ્છા રાખનાર વિશ્વામિત્રની પ્રાર્થના છે : ‘અમૃતં મે આસન્ - મારી વાણીમાં અમૃત હો.’ મધુરતા સત્યનું અનુપાન છે અને મિતતા એનું પથ્ય છે જેને આપણે નિશ્ચિત વાણી કહીએ છીએ તે સત્ય, મિત અને મધુર હોય છે.’ આમ, સ્થૂળ અહિંસાના કેન્દ્રમાં અહત્યા રહેલી છે અને સૂક્ષ્મ અહિંસાના ગર્ભમાં સાચી છતાં મધુર વાણી રહેલી છે. દ્રૌપદીએ મયદાનવે રચેલા માયાવી મહેલમાં દુર્યોધનને જે મહેણું મારેલું તે મહાભારતના યુદ્ધ સુધી વિસ્તરેલું.

અહિંસાધર્મનો પ્રારંભ ઋષભદેવ દ્વારા થયો

માનવતા અને પશુતા વચ્ચેનો તફાવત એ જ સભ્યતા છે. ઋષભદેવ અહિંસાધર્મના પ્રથમ તીર્થંકર હતા. યજુર્વેદમાં ત્રણ તીર્થંકરોનો ઉલ્લેખ છે. ઋષભદેવ, અજિતનાથ અને અરિષ્ટનેમી. ડૉ. રાધાકૃષ્ણન્ ભાગવતપુરાણને આધારે કહે છે કે, જૈન વિચારધારાના પ્રથમ પ્રવર્તક ઋષભદેવ હતા. કહે

છે કે, એમને કૈલાસ પર્વત પર નિર્વાણ પ્રાપ્ત થયેલું. જૈન સાહિત્ય અને હિંદુ પુરાણોમાં સદીઓ જુની એક પરંપરા પ્રમાણે ઋષભદેવની પૂજા-અર્ચના રુદ્ર કે શિવ તરીકે થાય છે. શિવપુરાણમાં જૈનેશ્વર ઋષભદેવે ભવ્ય કૈલાસ પર અવતાર ધારણ કર્યો એવી મતલબનો શ્લોક પણ છે. (બાલ પાટિલ, ટા.ઓ.ઈ. ૩૦-૧૨-૧૯૮૯) બૌદ્ધ ધર્મનો પ્રારંભ બુદ્ધ દ્વારા થયો. પરંતુ જૈન પરંપરાનો પ્રારંભ મહાવીર દ્વારા નથી થયો. અહિંસાધર્મનો પ્રારંભ ઋષભદેવ દ્વારા થયો.

ટાળી શકાય તેવી સઘળી હિંસા ટાળવા મથનારો સમાજ સભ્ય સમાજ ગણાય. આજનો માણસ પોતાને ખબર ન પડે તેમ માર્કેટમિત્ર બનતો જાય છે. હવે પછીની સદીઓમાં વિકાસ પામનારી નૂતન સભ્યતા પ્રમાણે એ વૃક્ષમિત્ર, સૂર્યમિત્ર, સત્યમિત્ર, આકાશમિત્ર અને વિશ્વમિત્ર બનવો જોઈએ. જૈન ધર્મમાં અહિંસાને પરમધર્મનો દરજ્જો મળ્યો છે. જીવનમાં જાણ્યે-અજાણ્યે આપણાથી પ્રાણાતિપાત (જીવહિંસા) થયા કરે છે. પૃથ્વીકાય, આપકાય, વાયુકાય, આકાશકાય અને વનસ્પતિકાય દ્વારા પ્રાર્થનાપૂર્વક કહેવાનું કે અમારા દ્વારા તમને જે ખલેલ પહોંચી તે માટે અમને ક્ષમા આપો. પર્યુષણ પર્વ એટલે ક્ષમાપર્વ. આજકાલ ઉદ્યોગો વધ્યા તેથી પર્યાવરણ નંદવાય છે. મુક્ત વ્યાપારના નામે લિબરલાઈઝેશનનો પવન વાય છે. ક્યારેક શાંત પળોમાં પૂછવું પડશે : કોણ મુક્ત થઈ રહ્યું છે ? (Who is being liberalized ?) ‘વિકાસ’ની વ્યાખ્યા બદલવી પડશે. ભૂતાનના રાજા કહે છે કે, ગ્રોસ નેશનલ પ્રોડક્ટ (જી.એન.પી.)ને બદલે ગ્રોસ નેશનલ હેપીનેસ અંગે અને માથાદીઠ આવકને બદલે માથાદીઠ સંતોષ અંગે વિચારવું પડશે. આજે માર્કેટ અને મંદિર સામસામે આવી ગયાં છે. મંદિર એક એવું સ્થાનક છે, જ્યાં અપવિત્ર વિચારો કરવાનું અશક્ય બની જાય. અહિંસા અંગે આજે વૈશ્વિક કક્ષાએ જે ચિંતન ચાલે છે, તે જો જૈનધર્મીઓ સમજી જાય તો વિશ્વશાંતિનું નેતૃત્વ જૈનો પાસે

આવી જાય. કેવળ મંદિરમૂલક અહિંસાથી આગળ વધીને બજારમૂલક અહિંસા તરફ આગળ વધવાનું છે. અહિંસાની ખરી કસોટી દુકાનના ગલ્લા પર થતી હોય છે. દાન પણ લોહીથી ખરડાયેલું હોઈ શકે છે. કેટલાક શોષણખોર ધનવાનો પાણી ગાળી ગાળીને પીએ છે, પરંતુ લોહી ગાળ્યા વગર પીએ છે. એમના દાનથી મંદિર બંધાય ત્યારે હસવું કે રડવું ?

ગાંધીજી ગુજરાતમાં કેમ જન્મ્યા ?

બ્રાહ્મણ પરંપરામાં યજ્ઞહિંસા વધી પડી તેને ખાળવાનું કામ શ્રમણ પરંપરાએ કર્યું. અશ્વમેધ, ગોમેધ અને નરમેધની બોલબાલા વધી પડી ત્યારે મહાવીર અને બુદ્ધની વિચારક્રાંતિએ નવી દિશા બતાવી. (ડૉ. રાજેન્દ્ર નાણાવટી કહે છે કે બુદ્ધની પૂર્વે પણ નિરર્થક યજ્ઞહિંસાનો વિરોધ ઉપનિષદોમાં પણ થયો છે અને વળી ગીતામાં યજ્ઞનું નવું અર્થઘટન થયું છે.) મહાવીરની અહિંસા અને બુદ્ધની કરુણા દ્વારા ભારતીય સંસ્કૃતિને જાણે શીતળતાની વિચારદીક્ષા મળી. હિંદુઓનો એક વર્ગ શાકાહાર તરફ વળ્યો તેનો ઘણોખરો જશ જૈન પરંપરાને જાય છે. વિનોબાને કોઈએ પૂછેલું : ‘ગાંધીજી ગુજરાતમાં કેમ જન્મ્યા ?’ વિનોબાએ કહેલું કે, ‘ગુજરાત એ દુનિયાનો સૌથી વધારે શાકાહારી પ્રદેશ છે. ગાંધીજી ગુજરાતમાં ન જન્મે તો બીજે ક્યાં જન્મે ?’

ગાંધીજી કહે છે : ‘કોઈ રાષ્ટ્રની મહાનતા અને તેની પ્રગતિને માપવી હોય તો તે પ્રાણીઓ સાથે કેવો વ્યવહાર કરે છે, તેના પરથી માપી

શકાય.’ હવે બ્રાહ્મણ, જૈન, વૈષ્ણવ અને કિસાનોનાં સંતાનો પણ ફેશનને નામે માંસાહાર કરતાં થયાં છે. આપણા જીવનમાં પેસી ગયેલી નાની નાની હિંસા જ બુદ્ધને જન્મ આપતી હોય છે. અમેરિકામાં બંદૂક રમકડું બની ગઈ છે.

અહિંસાનો વેદમંત્ર

જાણીતા વેદમંત્રમાં ઋષિએ પ્રાર્થના કરી છે :
મિત્રસ્ય મા યક્ષુષા સર્વાણિ ભૂતાનિ સમીક્ષન્તામ્ ।
મિત્રસ્ય યક્ષુષા સર્વાણિ ભૂતાનિ સમીક્ષે ।
મિત્રસ્ય યક્ષુષા સમીક્ષામહે ॥

ઋષિ કહે છે : ‘બધાં પ્રાણીઓ મને મિત્રની નજરે જુએ. હું બધાં પ્રાણીઓને મિત્રની નજરે જોઉં. અમે એકબીજાને મિત્રની નજરે જોઈએ.’ આ મંત્રમાં અહિંસાનો મહિમા મૈત્રીભાવે સર્વ જીવોને જોવાની વૃત્તિ તરીકે થયો છે.

શંકરાચાર્ય તો ત્યાં સુધી કહે છે કે, ભિક્ષા માટે ભ્રમણ કરતી વખતે પરપીડા (હિંસા) થતી હોય છે (ભિક્ષા નિમિત્તં અટનાદિનાપિ પરપીડા સ્યાત્). ટળી શકે તેવી બધી હિંસા ટાળવામાં મનુષ્યતાની શોભા પ્રગટ થાય છે. ભારતીય સંસ્કૃતિમાં બે પરંપરાઓનો સમન્વય છે. બ્રાહ્મણ પરંપરા અને શ્રમણ પરંપરા વચ્ચે જે સંગમતીર્થ રચાયું તેથી ભારતીય સંસ્કૃતિ અધિક ઉજમાળી બની. સંસ્કૃતિનાં સંતાનો જ્યારે પોતાની અસ્મિતા (આઈડેન્ટિટી)ની અવગણના કરે ત્યારે મૂળસોતાં ઊખડી જાય છે.

(‘પતંગિયાની અમૃતયાત્રા’માંથી સાભાર)

આવશ્યક સૂચના

શ્રી સ્વામી અધ્યાત્માનંદજી મહારાજ ઓગસ્ટથી નવેમ્બર ૨૦૦૮ સુધી વિદેશયાત્રાએ રહેશે. પરંતુ આશ્રમના બધા જ ઉત્સવો, શ્રી ગુરુદેવના પ્રાકટ્યોત્સવ, જન્માષ્ટમી, નવરાત્રી, દિવાળી-અન્નકુટ યથાવત્ ઉજવવામાં આવશે. સૌને પ્રતિ વર્ષની જેમ જ ઉત્સાહથી લાભ લેવા પૂજ્ય સ્વામીજી મહારાજની પ્રાર્થના છે.

- દિવ્ય જીવન સાંસ્કૃતિક સંઘ

સ્વાધ્યાય

શ્રી સ્વામી ચિદાનંદજી

દિવ્ય અવતાર

(પવિત્ર જન્માષ્ટમી પ્રસંગે)

પરમાત્મા ભગવાન શ્રીકૃષ્ણ રૂપે જ્યારે અવતર્યા ત્યારે જેટલાં નકારાત્મક પરિબળો એકઠાં થયાં હતાં તેનાથી વધારેની કલ્પના કરવી અશક્ય છે. ભગવાન શ્રીકૃષ્ણના અવતારની ક્ષણમાં પણ બધું જ અ-દિવ્ય, તામસિક-રાજસિક-આસુરી અને અનાધ્યાત્મિક ભર્યું પડ્યું હતું. એ જેલમાં જન્મ્યા હતા. એમનાં માતાપિતા બંનેને જેલખાનાના સળિયા પાછળ ધકેલી દેવામાં આવ્યાં હતાં અને એમની કોટડી તાળાબંધ કરી બહાર ચોકીદારોના પહેરા તળે સોંપાઈ ગઈ હતી. શ્રાવણ મહિનાની એ મેઘલી રાત હતી. ઘનઘોર અંધકાર, આકાશમાં ગરજતાં વાદળાં અને મૂશળધાર વરસાદ પડતો હતો. આમ બધું જ અશુભ હતું. રાત્રીનો સમય, મહિનાનો અંધારિયો ઉત્તરાર્ધ, સૂર્ય પણ દક્ષિણાયનની ગતિમાં !

પરંતુ આવા સાવ જ અશુભ સંજોગો વચ્ચે પણ અંતે દિવ્યતાનો જ્વલંત જયજયકાર થયો. તમામ આસુરી પરિબળોએ આ અવતારને ખતમ કરવા પ્રયાસ કર્યો પણ એમનું કાંઈ જ ન ચાલ્યું. આ નોંધવા જેવી બાબત છે કે સંજોગો ગમે તેટલા અશુભ, ભયંકર અને કાજળકાળા હતા, જેમાં આશાનું કોઈ કિરણ પ્રવેશી શકે તેમ નહોતું, પરંતુ દેવકી અને વસુદેવને પૂર્ણ શ્રદ્ધા હતી, જે કદાપિ ક્ષીણ ન થઈ. એમને પૂરેપૂરો વિશ્વાસ હતો કે દિવ્ય અવતાર બધાંને પાર કરી જશે. ઈશ્વરમાં તેમને પૂર્ણ વિશ્વાસ હતો. આને પરિણામે તમામ વિરોધી સંજોગોનો સામનો તેઓ કરી શક્યાં અને સહેજ પણ વિશ્વાસ ગુમાવ્યા વગર તમામ મુશ્કેલ

સંજોગો સામે ઝીંક ઝીલી અને છેવટે ખુદ ભગવાનના હસ્તે સીધેસીધા મુક્ત થવાનાં સદ્ભાગ્ય પ્રાપ્ત કર્યાં.

એક સાધકે, ભક્તે, શ્રેયાર્થીએ પોતાના જીવનમાં દૈવ વિશ્વાસ સાથે ઊંડાં મૂળિયાં નાખવાનાં છે તેનાં આ ઘોતક દૃષ્ટાંત છે. સંજોગો ગમે તેટલા વિકટ અને વિપરીત હોય, એંધાણ ગમે તેટલા અંધાર-ઘેરાં હોય તો પણ શ્રદ્ધા અડગ જોઈએ. કારણ કે અંતે જો તમે વિશ્વાસ, શ્રદ્ધા અને ભક્તિમાં દૈવ હશે અને દિવ્ય આજ્ઞાઓનું અક્ષરશઃ પાલન કરતા હશે તો તમામ અંતરાય તમે પાર કરી દેશો, મુક્ત બનીને તમે ભગવત્ સ્વરૂપ પામો છો. ભગવાન શ્રીકૃષ્ણ પોતે જેલમાં આવે છે, તેમની સાંકળો હટાવી મુક્ત કરે છે. આ કૃષ્ણાવતારની વિશિષ્ટતા છે. પહેલેથી છેલ્લે સુધી એમનું બધું જ અ-સાધારણ અ-લૌકિક છે !

જે પોતે વિષમ સંજોગોમાં, રાતે કાજળકાળી રાતે ભયાનક જોખમ અને માનસિક તાણ વચ્ચે જન્મ્યા હતા, જેમણે તમામ નકારાત્મક પરિબળો પર વિજય મેળવ્યો અને પોતાના કેદી માતાપિતાને છોડાવ્યાં, તે પરમાત્મા શ્રીકૃષ્ણ તમારા સૌ પર દિવ્ય કૃપા તથા આશીર્વાદ વરસાવે અને અંધકારમાંથી પ્રકાશ ભણીની, અસત્યમાંથી સત્ય ભણીની અને મૃત્યુમાંથી અમરત્વ ભણીની યાત્રામાં સફળતા પ્રાપ્ત કરાવવા સહાયરૂપ બને એવી મારી વિનમ્ર પ્રાર્થના છે !

‘નિત્ય સ્વાધ્યાય’માંથી સાભાર

શિવાનંદ કથામૃત

[ગુરુદેવ સ્વામી શિવાનંદજી મહારાજને આનંદ કુટીર હૃષીકેશમાં મળવા માટે અનેક આગંતુકો, મુલાકાતીઓ અને ભક્તો આવતા. તેઓ ગુરુદેવને વિવિધ વિષયો પર અનેક પ્રકારના પ્રશ્નો પૂછતા. ગુરુદેવ તેનો યોગ્ય જવાબ આપતા. આ પ્રશ્નો તથા તેના જવાબ ગુરુદેવની સાથે રહેતા સંન્યાસી શિષ્યો ચીવટપૂર્વક નોંધી લેતા. આ નોંધ એટલે શિવાનંદ કથામૃત. તેમાં ઘણી વ્યક્તિઓનો ફાળો છે. મુખ્ય ફાળો સ્વામી વ્યંકટેશાનંદનો છે. આ ઉપરાંત સ્વામી શિવાનંદ દેવ્યાનંદ, સ્વામી ચૈતન્યાનંદ, સ્વામી સંતાનંદ, સ્વામી ગુરુશરણાનંદ, સ્વામી પરમાનંદ તથા બીજાઓએ સેવા આપી હતી.]

અંતર્નાદ

મેં અંદરથી નાદ સાંભળ્યો : “શિવ, જાગ્રત થા !
અને તારા જીવનના પાત્રને આ અમૃતથી ભરી દે;
તેને બધાની સાથે વહેંચ,
હું તને તે માટે બળ, શક્તિ, સામર્થ્ય અને જ્ઞાન આપીશ.”
હું તેના આદેશને અનુસર્યો;
તેણે પાત્રને ભરી જ દીધું;
અને મેં તે બધાંને વહેંચ્યું.

- શિવાનંદ

સાચી તપશ્ચર્યા :

ગુરુદેવના એક જયેષ્ઠ શિષ્યે કહ્યું : ‘સ્વામીજી, આશ્રમ થોડાં વર્ષો પહેલાં હતો તેવો રહ્યો નથી. પહેલાં મહેમાનોને માટે જે સગવડો, સુખચેન અને સુવિધાઓ હતી તે આજે મળી શકતી નથી.’ શ્રી અ આપણા ખૂબ સારા ભક્ત છે તેઓ થોડાક દિવસથી આશ્રમમાં રહે છે. તે કહે છે કે મારે આશ્રમમાં થોડાક વધુ દિવસ રહેવું હતું પણ તેમને અહીં પૂરતી સુવિધાઓ મળતી નથી. વળી ભોજન તેમ જ કોફી પણ સમયસર મળતાં નથી એટલે તેઓ આશ્રમને વહેલો છોડવાનું વિચારી રહ્યા છે.

ગુરુદેવે કહ્યું : ‘જો તેમને સગવડો અને સુખચેન જ જોઈતાં હોય તો તેઓ આશ્રમમાં શા માટે આવ્યા? આ સ્થાન આધ્યાત્મિક સાધના અને અભ્યાસ માટે છે. હા, આપણી ફરજ તેમને શક્ય બધી જ સગવડો અને સુવિધાઓ આપવાની છે. તેમનું બરાબર ધ્યાન રાખો. તેમને બધી જ સગવડો મળે તે જુઓ.’

શિષ્યે કહ્યું : ‘સ્વામીજી, હાલની પરિસ્થિતિમાં તે પણ મુશ્કેલ છે.’

સ્વામીજીએ કહ્યું : ‘તમે આશ્રમ સદા એક જ

પરિસ્થિતિમાં રહે એમ આશા રાખી શકો નહિ, આ જગત સતત બદલાતું રહે છે. જે સુવિધાઓ તમે વર્ષો પહેલાં ભોગવી હોય તે આજે ન પણ હોય, પણ આપણે તો માનવતાની જેમ બને તેમ વધુ સેવા કરતા રહેવાનું છે. મારે ત્રણ મહિનાથી ટૂવાલની જરૂર છે. અત્યારે હું જે વાપરું છું તે ફાટેલો ટૂવાલ છે. આવા બધા પસાર થતા ફેરફારોને આપણે આનંદપૂર્વક સહન કરવા જોઈએ. આ એક તપશ્ચર્યા જ છે. તમે એમ માનો છો કે ઊંધા માથે શીર્ષાસનની જેમ વર્ષો સુધી રહેવું તે તપશ્ચર્યા છે? ના. સંતોષ એ મોટામાં મોટી તપશ્ચર્યા છે. શાંતિ રાખવી એ પણ મોટી તપશ્ચર્યા છે. આવી પરિસ્થિતિમાં પણ તમારા સેવાના ભાવને જરા પણ ઢીલો થવા દેશો નહિ આપણે મહેમાનોની પહેલાંની માફક ભવ્યતાથી સેવા ન કરી શકીએ તો કાંઈ નહિ, પણ આપણાથી બનતી શ્રેષ્ઠ સેવા તો કરો જ.’

પુનર્જન્મ સત્ય છે ? :

શ્રી અશ્વત્થ-નારાયણે પૂછ્યું : ‘સ્વામીજી, પુનર્જન્મ વિષે આપનો શું અભિપ્રાય છે? તમે એમ માનો છો કે પુનર્જન્મ ખરેખર છે?’

સ્વામીજીએ પ્રથમ સહેજ કડક થઈને કહ્યું : ‘શું! હિંદુ હોવા છતાં અને મહાન સંતોનું લોહી તમારી

નસોમાં વહેતું હોવા છતાં હજી તમારા મનમાં તેને માટે શંકા છે ?’

બીજી જ પળે ગુરુદેવે સૌમ્ય અને આનંદી મુખમુદ્રા ધારણ કરીને કહ્યું : ‘હા. પુનર્જન્મ નિઃશંકપણે સત્ય છે.’

આપણી પાસે એવા કેટલાય અદ્ભુત દાખલા છે જેમાં કેટલાંક કિશોરો અને કિશોરીઓ બાળપણથી ખૂબ જ્ઞાન ધરાવતાં હોય છે. એક કિશોરી જેણે કદી કોઈ પુસ્તકનો અભ્યાસ કર્યો નથી તે ગીતાના શ્લોકો કડકડાટ બોલે છે. આને તમે કેવી રીતે સમજાવી શકો, સિવાય કે એમ માનીએ કે તેણે તેના આગલા જન્મમાં ગીતાનો ઊંડો અભ્યાસ કર્યો હોય અને ઈશ્વરકૃપાથી તે જ્ઞાન આ જન્મમાં પણ તેના મનના ચેતનવાળા ભાગમાં બરાબર ઉતર્યું હોય.

આ ઉપરાંત, પુનર્જન્મ એ આત્માના વિકાસ માટેની જરૂરિયાત છે. એક જન્મમાં પૂર્ણતા પ્રાપ્ત કરી શકાય નહીં. કેટલાક પાયાના સદ્ગુણોના વિકાસ માટે પણ કેટલાક જન્મોની જરૂર પડે છે. જો તમારે આત્મ-સાક્ષાત્કાર કરવો હોય તો તમારે બધા જ સદ્ગુણોમાં પૂર્ણતા પ્રાપ્ત કરવી જોઈએ. તમારે પૂર્ણ આત્મશુદ્ધિ મેળવવી પડે. આમ, પુનર્જન્મ વ્યક્તિગત આત્માના વિકાસ માટે જરૂરી છે.

‘સ્વામીજી, કર્મો અને વાસનાઓની છાપ એક દેહધારીમાંથી બીજામાં કેવી રીતે ફેરવાય તે મને સમજાવો.’

‘તમે વનસ્પતિના એક પાંદડા ઉપરથી બીજા પાંદડા પર પસાર થતી ઈયળને જોઈ છે ? તે એક પાંદડાની કિનારી પર પહોંચ્યા પછી ધીમેથી આગળ વધશે, જ્યારે તે બીજા પાનની કિનારી પકડશે ત્યાર પછી જ તે પહેલા પાનને પૂરેપૂરું છોડી દેશે તે પહેલાં નહિ. આત્મા પણ આ રીતે ગતિ કરે છે. એક શરીરને છોડ્યા પહેલાં કર્મ અને વાસનાને અનુરૂપ તે સ્થૂળ કે સૂક્ષ્મ સ્થાન શોધી લે છે. તે આ નવા સ્થાનમાં ભૂતકાળના બધા સંસ્કારો અને વાસનાઓ સાથે પ્રવેશે છે.’

હવે મારાં કેટલાંક પુસ્તકો વાંચો. તમને આનો સ્પષ્ટ ખ્યાલ આવશે. આવી વસ્તુઓની ફક્ત ચર્ચા કરવાનો કોઈ અર્થ નથી. તમારે ગૂઢ રહસ્યનો અભ્યાસ કરી તેને સમજવું જોઈએ પછી સાધના કરો અને સાક્ષાત્કાર કરો. બૌદ્ધિક કુતૂહલને તાબે ન થાઓ.

બધામાં ઈશ્વરને જુઓ

કેટલાક પ્રતિષ્ઠિત મુલાકાતીઓ-લશ્કરના ઓફિસરો અને તેમની ધર્મપત્નીઓ આવ્યાં હતાં. જેવા ગુરુદેવ ઓફિસમાંથી મુલાકાતીઓને ફળ આપવા માટે બહાર આવ્યા કે પ્રવેશદ્વારની પાસે એક ગાયને ઊભેલી જોઈ. ગાયને પ્રથમ ફળ આપવામાં આવ્યું. પછી પાસે ઊભેલી કુતરીને આપવામાં આવ્યું, પછી પ્રતિષ્ઠિત મુલાકાતીઓને ફળ આપવામાં આવ્યાં.

મંડળીમાં આવેલી એક બહેન ખોરાક જેવા મહત્વના વિષય પર પોતાના વિચાર દર્શાવવાનું અટકાવી શકી નહીં. તેણે કહ્યું : ‘સ્વામીજી, આપ જાણો છો કે આપણા દેશમાં અને વિશ્વમાં બધે ખોરાકની તંગી વરતાઈ રહી છે. માનવો પણ પોતાની જરૂરિયાત જેટલું મેળવી શકતા નથી અને અહીં તમે ગાયોને અને કૂતરાંને ઘણા માણસો માટે અલભ્ય એવી ફળ જેવી વસ્તુઓ ખવડાવો છો.’

મંડળીમાંના એક સદ્ગૃહસ્થે વચ્ચે બોલતાં કહ્યું : ‘સ્વામીજીનું હૃદય ખૂબ વિશાળ છે.’

ગુરુદેવે સ્મિત કર્યું અને કહ્યું : ‘આ બધી હૃદયને વિશાળ બનાવવાની સાધના છે. જ્યારે તમે તમારા બાળકો, તમારા મહેમાનો, પ્રાણીઓ અને પક્ષીઓને ખવરાવો ત્યારે તેમનામાં ઈશ્વર બેઠેલો છે તેવી લાગણી તમારા મનમાં પ્રગટ કરો અને તમે જે કંઈ આપો છો તે, તે પોતે જ ગ્રહણ કરે છે તેમ માનો. બધામાં ઈશ્વરને જુઓ. પ્રયત્ન કરો, કરો અને કરો જ. ધીમે ધીમે તમારી ચેતના વિશાળ થશે અને તમે વૈશ્વિક ચેતના અથવા અદ્વૈતિક અનુભવ પ્રાપ્ત થશો.’

- “Sivanand Gospel of Divine Life” માંથી સાભાર અનુવાદ

ભક્તિ યુગ-૨

- શ્રી સ્વામી સત્યાનંદજી

[લેખક શ્રી સ્વામી સત્યાનંદ સરસ્વતી (જન્મ ૧૯૨૩) પૂજ્ય ગુરુદેવ સ્વામી શિવાનંદજીના અનન્ય શિષ્ય અને શિવાનંદ આશ્રમના હાલના પ્રમુખ શ્રી સ્વામી ચિદાનંદજી મહારાજના ગુરુભાઈ છે. ૧૯૪૩માં તેમને પૂ. ગુરુદેવનાં દર્શન થયાં અને ૧૯૪૭માં ગુરુએ તેમને પરમહંસ સંન્યાસમાં દીક્ષિત કર્યાં. ૧૯૫૬માં તેમણે પરિવ્રાજક સંન્યાસીના રૂપમાં ભ્રમણ કરવા માટે આશ્રમ છોડ્યો. ૧૯૫૬માં તેમણે મુંગેર-બિહારમાં આંતરરાષ્ટ્રીય યોગમિત્રમંડળ અને ૧૯૬૩માં યોગ વિદ્યાલયની સ્થાપના કરી. ૮૦થી વધુ ગ્રંથો લખ્યા. ૧૯૮૪માં શિવાનંદ મઠની સ્થાપના કરી. ૧૯૮૮માં પોતાના શિષ્ય સ્વામી નિરંજનાનંદ સરસ્વતીને બધું જ સૌંપી ક્ષેત્ર સંન્યાસ અપનાવીને પરમહંસ સંન્યાસીનું જીવન સ્વીકારી રિખિયા (બિહાર)માં વસ્યા છે. ઈશ્વર તેમને સુદીર્ઘ નિરામય આયુષ્ય આપે.]

ભક્તિનો શું અર્થ છે - ભગવાન સાથે પ્યાર કરવો. કેવી રીતે પ્યાર કરો છો - જેવો પોતાની માતા સાથે કરો છો, જેવો પોતાના ભાઈ સાથે કરો છો અને લગ્ન પછી જેવો પોતાના પતિ સાથે કરો છો. તે સાસરાવાળો પ્રેમ, સાળીવાળો પ્રેમ, સાળાવાળો પ્રેમ, વેવાઈવાળો પ્રેમ નથી. ભક્તિમાં ત્રણ ભાવ છે - એક છે વાત્સલ્યભાવ, બીજો છે સ્નેહભાવ અને ત્રીજો છે માધુર્યભાવ - રાધાકૃષ્ણ જેવો.

ભક્તિ એક માત્ર 'દર્શન' જ નથી, કોઈ ધર્મ પણ નથી. ભક્તિ એક 'વિજ્ઞાન' છે. એવું વિજ્ઞાન છે જે વ્યક્તિનું આમૂલ પરિવર્તન કરી દે છે. ભક્તિ તેની વિચારધારા અને વૃત્તિઓનું રૂપાંતર કરી દે છે.

ભક્તિનો અર્થ થાય છે ઈશ્વરની સાથે તમારો અંતરંગ સંબંધ.

'અનિર્વચનીયં પ્રેમસ્વરૂપમ્ । મૂકાર્વાદવત્ ॥'

ગૂંગો ગોળનો સ્વાદ માણી શકે, વર્ણવી શકે નહિ; તેવું જ ભક્તિ તો પ્રેમસ્વરૂપા છે, તેને માણી શકાય, વાણીથી વર્ણવી શકાય નહીં.

થવું જોઈએ, બસ, એટલું જ. જે રીતે માતા, પિતા કે પત્ની સાથેનો તમારો સંબંધ હોય છે, તેવો જ ઈશ્વર સાથે પણ તમારો એક સંબંધ છે. ઈશ્વર સાથે તમારો જે સંબંધ છે તે ભક્તિ છે અને તમારે તે સંબંધ કેવા પ્રકારનો છે, તે તમારા કોણ છે, તમે તેમને કયા રૂપમાં માનો છો તે શોધી કાઢવાનું રહે છે.

ઈશ્વર સંબંધી હું સમય-સમય પર બોલતો રહ્યો છું. તમે જાણો છો કે ઈશ્વરનું વર્ણન થઈ શકતું નથી, તેનો તો ફક્ત અનુભવ જ કરી શકાય છે. છતાં કદી

કદી તેના વિષે સાંભળવાનું સારું લાગે છે. તેનાથી તમને પ્રેરણા, ઉત્સાહ, મદદ અને શક્તિ મળે છે, જેથી તમે તમારા જીવનના સંઘર્ષોનો મુકાબલો બહાદુરીથી કરી શકો. પરંતુ ઈશ્વરની બાબતમાં તમે જે કંઈ વિચારો છો કે કહો છો તે જ્યારે તમે તેમની સાથે એક સંબંધ સ્થાપિત કરો તો જ ફળીભૂત થાય છે. તમારે પોતાને ઈશ્વરની સાથે તમારો શું સંબંધ છે તે વાતને શોધી કાઢવાની રહે છે, કારણ કે તે તમારો પૂરેપૂરો વ્યક્તિગત સંબંધ છે. ઈશ્વરની સાથે મારો જે સંબંધ છે તે તમારો સંબંધ થઈ શકતો નથી, કારણ કે મારો સંબંધ બિલકુલ વ્યક્તિગત છે અને તમારો પણ બિલકુલ વ્યક્તિગત હોવો જોઈએ.

આમ એક ભક્તના જીવનમાં સર્વાધિક મહત્વપૂર્ણ બાબત તે જાણવાની છે કે ઈશ્વર તમારા કોણ છે અને તમે ઈશ્વરના કોણ છે? તમે એકબીજાના કયા સંબંધથી જોડાયેલા છો? ઈશ્વર સાથેનો તમારો સંબંધ શોધવામાં સમય લાગે છે. એવું બને કે તમે તે શોધ એક જીવન-જન્મમાં પૂરી કરી ન પણ કરી શકો. તમારે બરાબર વિચારવું પડશે અને એક વાર આ સંબંધનો પત્તો મળી જાય પછી તમારી યાત્રા લગભગ સમાપ્ત થઈ જાય છે. હવે તમે તેના ખૂબ નિકટ આવી જાઓ છો. શ્રીમદ્ ભાગવતમાં કહ્યું છે : 'જેવી રીતે ભોજનમાં પ્રત્યેક કોળિયાની સાથે જ તુષ્ટિ, પુષ્ટિ અને ભૂખનું નિવારણ - આ ત્રણે એક સાથે થઈ જાય છે, તેવી જ રીતે ભગવાનના શરણાગત થઈ ભજન કરવાથી ભજનની પ્રત્યેક ક્ષણમાં જ ભગવાન પ્રતિ પ્રેમ, પ્રભુના સ્વરૂપનો અનુભવ અને વૈરાગ્ય, આ ત્રણેની એક સાથે પ્રાપ્તિ

થાય છે.’

ગૃહસ્થ વ્યક્તિએ દરરોજ સવારે બેસીને ભગવાનના આશીર્વાદ લેવા જોઈએ. આ બાબતમાં એક નિશ્ચિત નિયમનું પાલન કરવું જોઈએ. દિવસમાં ઓછામાં ઓછું બે વાર સવારે અને સાંજે ભગવાન સાથે સંબંધ જોડવો જોઈએ. સવારમાં નહાઈ ધોઈ તૈયાર થઈ બેસી સંપર્ક જોડવો જોઈએ. કોઈ વાર માંદા હોઈએ અને નાહી ન શકાય તેનો વાંધો નહિ. તે ટૂંકા સમય માટે તેની સાથે એકરૂપ થઈ જવું જોઈએ. તે સમયે પોતાના ડોક્ટર, વકીલ, પ્રધાનમંત્રી, પતિ, પત્ની બધાથી પૂર્ણ અલગ થઈ જવું જોઈએ. બિલકુલ નગ્ન થઈ જવું જોઈએ. ભગવાનની સામે નગ્ન થવું પડે છે, પછી સંસારનું કામ કરો. તેનું ભજન, તેની શરણાગતિ, તેની લીલાનું શ્રવણ, તેના નામનું ભજન, તેની પૂજા-અર્ચના અને સતત તેનો જ વિચાર કરવો એ પ્રથમ કર્તવ્ય છે. ભગવાને શ્રીમદ્ ભાગવતમાં પોતે કહ્યું છે : ‘જે લોકો મારી ભક્તિ પ્રાપ્ત કરવા ઈચ્છે છે તેઓ મારી અમૃતમયી કથામાં શ્રદ્ધા રાખે, નિરંતર મારા ગુણ, લીલા અને નામોનું કીર્તન કરે. મારી પૂજામાં નિષ્ઠા રાખે અને સ્તોત્રો દ્વારા મારી સ્તુતિ કરે.’

સૌથી પ્રથમ તમારી ઊર્જા-શક્તિને યોગ્ય દિશામાં બદલો. જો તમારી ઊર્જા સંસાર તરફ વહી રહી હોય તો તેમાં થોડો ઘટાડો કરો. દિવસમાં ચોવીસે કલાક તમે સંસારનું ચિંતન કરી રહ્યા છો. ત્યાંથી તમારા મનને ધીમે ધીમે ભગવાન તરફ વાળો. અડધા કલાકથી શરૂ કરી બે, ચાર, છ, આઠ કરતાં કરતાં ચોવીસે કલાક ભગવાનનું ચિંતન કરો. એ તો હું કરું છું. અરે તમે શું કરો છો? ચોવીસ કલાક સાંસારિક વિષયોનું ચિંતન, આ સિવાય ડરને લીધે ભગવાન નારાજ ન થાય માટે, થોડાક સમય માટે ભગવાન સમક્ષ અગરબત્તી કરી, ચર્ચમાં ગયો, શુક્રવારે નમાજ પઢી, સોમવારે શિવલિંગ પર જળ ચઢાવ્યું. આવું થાય તો ઈશ્વરની કૃપા આપણા પર ઊતરે નહિ. ચોવીસે કલાક સંસાર માટે સમર્પિત અને થોડોક સમય ઈશ્વર માટે, અને તે પણ ડરને લીધે. તેના કોપમાંથી બચવા માટે અને તેની પૂજા કરતા હો

તો તે પણ પોતાના ફાયદા માટે, પોતાના કલ્યાણ માટે. પોતાના કલ્યાણ માટે ભગવાનનું નામ લેવું તે ઉપાસનાની કોઈ રીત થોડી છે ?

ભગવાનને પ્રાથમિકતા આપો. સૌથી પહેલાં ‘તું’ અને પછી ‘હું’, ઊલટું નહિ. આવી પ્રાથમિકતાના નિર્ધારના અભાવને કારણે મનુષ્ય દુઃખી છે. માનવના દુઃખનું મુખ્ય કારણ એ છે કે તેણે પોતાની પ્રાથમિકતા ખોટી પસંદ કરી છે. ઈશ્વરપ્રાપ્તિ માનવની પ્રાથમિકતા નથી, આધ્યાત્મિક જીવન માનવની પ્રાથમિકતા નથી, દિવ્ય જીવન માનવની પ્રાથમિકતા નથી. તે આ જીવન તરફ ફક્ત એટલા માટે આકર્ષાયો છે કે અહીં તો તનાવમુક્તિનો અનુભવ થાય છે, તેને પોતાની ચિંતાઓમાંથી છુટકારો મળે છે. શાંતિ, સુરક્ષા તથા તૃપ્તિ મળે છે. પણ તે તેની પ્રાથમિકતા નથી. વિચારો કે તમે પોતાના જીવનમાં કઈ વસ્તુને પ્રાથમિકતા આપો છો? પોતાની કામનાપૂર્તિને, પોતાની વાસનાઓને, મોહને, ચિંતાઓને તમે શું આગળ રાખતા નથી, પ્રાથમિકતા આપતા નથી ?

આપણે લોકો ખરેખર ઈશ્વરના જ સગા છીએ, કોઈ બીજાના નહિ. મારો સૌથી નિકટનો સંબંધ ઈશ્વરથી જ છે, માબાપથી નહિ, કોઈ અન્ય વ્યક્તિથી નહિ. હું કોઈનો પુત્ર નથી, કોઈનો પિતા નથી, કોઈનો ભાઈ નથી. હું કેવળ ભગવાનનો દાસ છું. હું ભગવાનનો કિંકર છું. બસ, જીવનમાં આ જ એક સત્ય છે.

ભક્તિ-માર્ગ બધા માર્ગોથી ઉત્તમ છે. ખાસ કરીને એવા લોકો માટે જે ભગવાનના દર્શન કરવા ઈચ્છે છે, સત્યનો સાક્ષાત્કાર કરવા ઈચ્છે છે, પરંતુ એક વાત નક્કી છે મારા અને ભગવાનના વચ્ચે કોઈ ચીજ છે, જે એક બાધાના રૂપમાં ઊભી છે. પછી તમે તેને શરીર કહો, મન કહો કે ભાવના કહો કોઈક તો છે જ. મેં સાંભળ્યું છે અને હું માનું છું કે ભગવાન મારા પ્રાણ કરતાં વધુ નજીક છે. તે મારા શ્વાસથી પણ વધુ નજીક છે, તે મારા વિચારોથી પણ વધુ નજીક છે. જો એવું હોય તો તે મને દેખાતો કેમ નથી? કહેવાનો મતલબ એ છે કે હું સત્યને કેમ જોઈ શકતો નથી, કેમ ઓળખી શકતો નથી? કબીરદાસે કહ્યું છે :

આઠ પહર ચૌબીસ ઘડી, મો મન વહી અંદેશ ।
 યા નગરી પીતમ બસૈ, મેં જાનોં પરદેશ ॥
 પીતમ કો પતિયા લિખૂં, જો કહૂં હોય વિદેશ ।
 તન મેં મન મેં નૈન મેં, તાકો કહા સંદેશ ॥
 ઘર મેં રહે સૂઝે નહીં, કરસોં ગહા ન જાય ।
 મિલા રહે ઔ ના મિલે તાસોં કહા બસાય ॥

આઠ પ્રહર ચૌવીસ ઘડી,
 મુજ મનમાં એ જ આવેશ ।
 જે નગરી પ્રીતમ વસે,
 તે જાણું હું પરદેશ ॥
 પ્રીતમને પાતી લખું,
 જો ગયા હોય વિદેશ ।
 તનમાં મનમાં નૈનમાં,
 તેને કહ્યો સંદેશ ॥
 ઘરમાં રહી સૂઝે નહીં,
 હાથે પકડી ન શકાય ।
 મળવા જેવું 'એ' ન મળે,
 તો કેમ વસાવી શકાય ?

તેનો અર્થ હું આંધળો છું, મારી આંખો પર પટ્ટી
 બાંધી દેવામાં આવી છે, જે મને આ સત્યને જોવા અને
 સમજવામાં રોકી રહી છે. હવે સંબંધ કેવી રીતે જોડાય
 તેનો ઉપાય શોધવો પડશે. જ્યાં સુધી તમે આ
 માઈક્રોફોનને વીજળીના તાર સાથે જોડશો નહીં ત્યાં
 સુધી તે કાર્ય કરશે નહીં. તેવી જ રીતે જો હું કોઈ ને
 કોઈ રૂપમાં ભગવાન સાથે પોતાનો સંબંધ નહિ જોડું
 તો કામ કેમ ચાલશે ?

અર્પણ અથવા સ્વેચ્છાનો ત્યાગ તમારે માટે
 તકલીફ આપનાર થઈ શકે છે, પરંતુ તે તમારી
 આત્માર્પણની પ્રતિજ્ઞા પૂરી કરે છે. ભગવાનના આદેશને
 પૂરો કરે છે. અહીં અર્પણ મારી જાતને તકલીફ
 પહોંચાડશે, મારા શરીરને કષ્ટ પહોંચાડશે, પણ એનાથી
 કોઈ ફરક પડતો નથી, તેનાથી આનંદ મળે છે, કારણ
 કે આનંદ તો તેના આદેશના પાલનથી પણ મળે છે.

હવે અહીં એક પછી એક બધાનું સમર્પણ કરવાનું
 રહે છે - શરીરનું, મનનું, ભાવનાઓનું અને છેલ્લે
 આત્મનું. આત્માનું અર્પણ-તેને માટે મોક્ષની ઈચ્છા,

ઈશ્વરનું સાન્નિધ્ય પામવાની ઈચ્છા, ઈશ્વરની કૃપા
 મેળવવાની ઈચ્છા, ઈશ્વર સાથે સંબંધ રાખવાની ઈચ્છાને
 પણ ત્યાગવી પડશે. મારે કંઈ પણ મેળવવાની ઈચ્છા
 નથી, તને મેળવવાની પણ નહિ. તું મારો માલિક છે.
 હું માનું છું. તું મારો માલિક છે એવું જાણીને હું ખુશ
 છું. એટલા માટે હું તારી બાબતમાં આખો દિવસ
 વિચારી રહ્યો છું અને મને તારું સાન્નિધ્ય પણ મળશે.
 છતાં આજ જો તું ન આવે તો કોઈ ફરક પડતો નથી.

તું તારા સેવક હનુમાનને મોકલી મારે શું
 કરવાનું છે તે કહેવરાવી દે. હું તે પ્રમાણે કરીશ. તારે
 મને કહેવાની જરૂર રહેશે નહિ, તું તારા સંદેશવાહકને
 મોકલી આપ. આ આત્મા મારો નથી તારો છે.
 આત્માર્પણમાં આધ્યાત્મિક જીવન જીવવાની મારી
 કામનાનો સવાલ ઊઠતો નથી, મોક્ષની કામનાનો
 સવાલ પણ ઊઠતો નથી. પૂર્ણ સમર્પણ છે.

ભગવાને મને બધું જ આપ્યું છે, જે આપ્યું નથી
 તેની મને પરેખર જરૂર નહિ હોય પછી જબરદસ્તી
 કરીને માગવાનો શું અર્થ ? ભગવાને મને પત્ની
 આપી નથી. ભગવાને કહ્યું : 'બેટા, તારે પત્નીની
 જરૂર નથી.' ચાલો છૂટ્યા. હવે ભગવાનને કહું કે
 મને પત્ની આપો, મને પત્ની આપો તો મોટી મુશ્કેલી
 થશે. બધી વ્યવસ્થા વિધાન કરવી પડશે. પૂરો નિયમ
 જ બદલવો પડશે.

ભગવાને મને જે નથી આપ્યું તે એટલા માટે
 નથી આપ્યું કે મારે તેની જરૂર ન હતી. આ જેમ મને
 લાગુ પડે છે તેમ તમને પણ લાગુ પડે છે. જો ભગવાને
 તમને કોઈ વસ્તુ આપી ન હોય તો સમજવું કે તેની
 તમારે જરૂર ન હતી. એક આદમીને પાંચ પુત્રીઓ છે.
 હવે તો તેના બાળકો થઈ ગયાં છે. મેં કહ્યું : 'જ્યારે
 ભગવાનને તમને પુત્ર આપવાનો ન હતો તો ન આપ્યો.
 આજે બંને મિયાં-બીબી સ્વતંત્ર થઈ ગયાં છે. પુત્રીઓનાં
 લગ્ન થતાં સાસરે ચાલી ગઈ છે. તેમને બેટા-બેટી થઈ
 ગયાં છે. તેઓ આરામથી યોગ શિખવાડે છે, કદી
 મદ્રાસ જાય છે, કદી નેપાળ જાય છે, કદી સિંગાપુર
 જાય છે, મસ્ત રહે છે. બંને જ્યાં ત્યાં યથેચ્છા ફરતાં

(અનુસંધાન પાન-પપ પર)

‘ઝી ન્યુઝ-હિન્દી’ સાથે એક મુલાકાત

(લખનઉમાં પોલિટિક્સનું બૂમરાણ બહુ મચ્યું છે. વિદ્યાર્થીઓ વિદ્યાઅધ્યયન અધ્યાપનમાં રસ ઓછો ધરાવતા થયા છે અને ભાંગફોડિયા વૃત્તિ વધી ગઈ છે. શાસક પક્ષ પ્રશાસન ન કરી શકે, તેવા તમામ પ્રયત્નો વિરોધ પક્ષ કરતો રહે છે, દુભાગ્યે ખરેખર ભણવા ઈચ્છતા હોય તેવા વિદ્યાર્થીઓની દશા પાડાને વાંકે પખાલીને ડામ જેવી થતી હોય છે. આમ ત્યાંના ઈન્સ્ટિટ્યૂટ ઓફ ટેકનોલોજીના ચેરમેન થવા માટે હવે કોઈ આગળ આવ્યું નહીં, એટલે વિદ્યાર્થીઓ તથા સંસ્થા પ્રશાસને ચેરમેનની એરકંડિશન ચેમ્બરમાં ચેરપર્સન તરીકે શ્રી હનુમાનજીના વિગ્રહને સ્થાપિત કર્યો. ત્યાં સવાર-સાંજ આરતી થાય છે, પ્રસાદ વહેંચાય છે, તો આ ઉચિત કે અનુચિત ? આ વિષયક ઝી ન્યુઝ હિન્દીએ પૂજ્ય સ્વામી અધ્યાત્માનંદજી મહારાજ સાથે તા.૧૩-૬-૦૮ની સાંજે ૭-૩૦થી ૮-૦૦ વાગ્યા સુધી ચર્ચા કરી, અત્રે પ્રસ્તુત છે આ સંવાદ. આ પ્રસારણ ૩૮ દેશોમાં થયું. જેના એન્કર સુશ્રી ભાવના દત્ત રહ્યાં.)

પ્રશ્ન : સ્વામીજી ! ઝી ન્યુઝ હિન્દીમાં આપનું સ્વાગત ! નમસ્કાર ! આપને જાણ તો હશે જ કે લખનઉ યુનિવર્સિટી સંચાલિત ઈન્સ્ટિટ્યૂટ ઓફ ટેકનોલોજીના ચેરપર્સન થવા અત્યારે કોઈ તૈયાર નથી, એટલે કોલેજ પ્રશાસન તથા વિદ્યાર્થીઓએ સૌએ સાથે મળીને એરકંડિશન ચેમ્બરમાં ચેરપર્સનની પુરશીમાં હનુમાનજીની મૂર્તિની સ્થાપના કરી છે, ત્યાં રીતસરની આરતી સવાર-સાંજ થાય છે, પ્રસાદ વહેંચાય છે, તો શું આ ઉચિત છે ?

ઉત્તર : જુઓ ! આપના સ્વાગત માટે આભાર અને નમસ્કાર. હવે આપનો પ્રશ્ન છે આ ઉચિત કે અનુચિત ? તો તેમાં અનુચિત જેવું કશું જ નથી, કારણ સંસ્થા-પ્રશાસન અને વિદ્યાર્થીઓની શ્રી હનુમાનમાં શ્રદ્ધા છે. વિશ્વાસ છે. તેથી તેમને ચેરપર્સનની પુરશીમાં સ્થાપિત કર્યા છે.

પ્રશ્ન : તો શું હનુમાનજી સંસ્થાનું સંચાલન કરશે ? સંસ્થાની સમસ્યાઓનું સમાધાન કરશે ?

જવાબ : આ બધું તો એકિંટગ ચેરપર્સને જ કરવું પડશે. હનુમાનજીની મૂર્તિમાં તેમનો વિશ્વાસ છે, તેથી બધું પાર અવશ્ય પડશે.

પ્રશ્ન : યુનિવર્સિટીમાં આવા પબ્લિસિટી સ્ટંટ કેમ ચાલે ?

જવાબ : આ પબ્લિસિટી સ્ટંટ નથી. આપણી શ્રદ્ધા અલ્લાહ, આહુર મઝદા, જીહોવાહ, ઝંદેવસ્ત, વાહેગુરુ, સત્નામ, જીસસ, મોસસ, શ્રીરામ, કૃષ્ણ, દુર્ગા, કાલી ગમે ત્યાં હોઈ શકે, જેની જેમાં શ્રદ્ધા. એક ડોક્ટર તેમની ચેમ્બર અને પોતાના ઓપરેશન થિયેટરમાં શ્રી હનુમાનજીની છબી રાખે છે. તેને વિશ્વાસ છે, પ્રભુ મુદ્રિકા મેલી મુખમાંહી જલધિ લાંધી ગયે અચરજ નાહી, દુર્ગમ કાજ જગત કે જેતે સુગમ અનુગ્રહ....માં.

પ્રશ્ન : ઓપરેશન ડોક્ટર કરે છે, પરંતુ તેને દૈવ વિશ્વાસ છે કે હનુમાનની શક્તિથી જ આ કાર્ય સફળ થયું છે. સારું ચાલો આપણે એક બ્રેક લઈએ.

પ્રશ્ન : ગુજરાતમાં નરેન્દ્ર મોદીને અને રાજસ્થાનમાં વસુંધરા રાજે ને દિલ્હીમાં સોનિયા ગાંધી કે રાહુલ ગાંધીને ભગવાનના રૂપમાં ચિતરવામાં આવે છે, તો તે શું યોગ્ય છે ?

જવાબ : આપણે ભગવાન જોયો નથી. ભગવાનની કરુણા, ઉદારતા, ક્ષમા અને મહાનતા વિશે વાંચ્યું કે સાંભળ્યું છે. આ બધા નેતાઓમાં કંઈક વિશિષ્ટ ક્ષમતા છે, તેમ લાગવાથી લોકો તેમને ભગવાનની જેમ પૂજે તો તેમાં ખોટું શું ? કારણ તેઓ જ તો તેમના અન્નદાતા છે.

પ્રશ્ન : તો શું બધા દેવ-દેવીઓને તેમની કમિટીમાં લઈ શકાય ?

જવાબ : ચોક્કસ લઈ શકાય, પરંતુ કમિટીમાં નહીં. સમિતિમાં. કમિટી એટલે કમ મતીવાળા લોકો કે જે કમબખ્તી ઊભી કરે અને સમિતિ...

પ્રશ્ન : દેવ-દેવીઓ સંસ્થા ચલાવશે ?

જવાબ : દેવ-દેવીઓ સાથે નેતાઓને સરખાવશો નહીં, નેતાઓની ક્ષમતા ઉચ્ચ હશે, પરંતુ દેવોની પુરશીમાં નેતા ન બેસી શકે, પણ હા, નેતાઓની પુરશીમાં દેવતા ચોક્કસ... ચાલો એક બ્રેક લઈએ.

પ્રશ્ન : તમે જોયું હશે કે અમેરિકામાં ચંપલ વેચાતાં ન હતાં, તો ચંપલની કંપનીએ તેમાં ગણેશજીનું

ચિત્ર છાપ્યું. ટોયલેટ અને ટીસ્યુ પેપર ઉપર શ્રીરામ અને કૃષ્ણનાં ચિત્રો છાપ્યાં તો તે ઉચિત છે ? દેવતાઓનું ખાસ હિન્દુ દેવ-દેવીઓનું અપમાન નહીં ?

જવાબ : બિલકુલ નહીં. દેવ-દેવતાઓ તો કૃપા માટે જ છે. અમેરિકન કંપનીની ગણેશજીમાં શ્રદ્ધા હતી તેથી તેમણે ગણેશજીનું ચિત્ર છાપ્યું, શા માટે તેમના કોઈ 'ગોડ'નું કે નેતાઓનું નહીં ? આપણા ગણેશ તો વિઘ્ન વિનાશક, તે તમારાં ચંપલ વેચવામાં પણ મદદરૂપ થઈ શકે અને શ્રીરામકૃષ્ણની ઉદારતાનો તો કંઈ અંત જ નથી કે તેઓ તેમના સરળ ચિત્રે ભક્તોનાં ટીસ્યુ અને ટોયલેટ પેપર પણ વેચી શકે, આપણે આ બાબતે ઉત્પાત શા માટે કરવો જોઈએ ? આપણા તિરુપતિ ગામમાં બાલાજી વાઈન્સની સેંકડો દુકાન છે. કલકત્તામાં વિવેકાનંદ બીડી અને નાગપુરમાં શિવાજી બીડી બને છે, વેચાય છે- આપણે ત્યાં શ્રીરામ હોટેલ, અંબાજી વસ્ત્રભંડાર

અને કૃષ્ણ કેશકર્તનાલયો ક્યાં નથી ? હનુમાનને ઓછા ન ઉતારશો તે ત્રેતા દ્વાપરમાં જેટલા સત્ય હતા, તેટલા આજે અત્યારે પણ સત્ય છે, આ પડદે તમો મને જુઓ છો. તેથી પણ વધુ, તેથી પણ સ્પષ્ટ અને પ્રત્યક્ષ...

પ્રશ્ન : સ્વામીજી સ્વામીજી... (તે બેન બોલતાં રહ્યાં) પરંતુ આ બધું શું ભગવાનની હાટડી ખોલવી તેનું બીમારીકરણ નથી કે ?

જવાબ : (સ્વામીજી પણ બોલતા રહ્યાં)

સ્વામીજી : કેમ ? આપણો આ કાર્યક્રમ ૩૦ મિનિટનો છે. હું તો તમને મફતમાં મળ્યો છું. તમોએ સાડાબાર મિનિટ જાહેરાતો દેખાડી, તેનું તમને હુંડિયામણ મળ્યું છે. તેટલો TPR મળ્યો છે, તો ભગવાનના નામે તમોને આટલો ધંધો... બાજરીકરણ...

સ્વામીજી સ્ટુડિયોમાં પધારવા માટે ધન્યવાદ !

સ્વામીજી : ધન્યવાદ !

(ભક્તિયુગ-૨....અનુસંધાન પાન-૫૩ પરનું ચાલુ)

રહે છે. જો પુત્ર હોત તો પગની બેડી બની ગયો હોત. આટલાં વર્ષો પછી તેઓ સમજ્યાં. મેં તેમને કહ્યું : જુઓ, ભગવાને તમને જે આપ્યું નથી તેની તમારે જરૂર ન હતી. તો પછી મને તમે ભગવાનને ત્યાં સિફારસ કરવાનું, કંઈક જાદુ કરવાનું, કંઈક ચમત્કાર કરવાનું કેમ કહો છો ?

જ્યારે તમે નિરાશ્રયી બની જાઓ છો ત્યારે, તમારે માટે કોઈ આશરો રહેતો નથી. જ્યારે તમારું શરીર ખૂબ થાકી જાય અને તૂટી જાય છે, જ્યારે મન કામ કરતું નથી, જ્યારે તમારો આત્મા તેને મળવા માટે સ્વતંત્ર થઈ જાય છે. બલ્બ ફૂટી જાય છે, વીજશક્તિ પાવરહાઉસમાં પાછી આવી જાય છે. એટલા માટે જે આવનારી સદી છે તેમાં વૈજ્ઞાનિકોની માનસિક ધારા અને તેમના પ્રયોગ કરવાની રીત અને તેમની પ્રયોગ-દષ્ટિ અંદરની તરફ રહે, સૂક્ષ્મની તરફ રહે તેનો ઉપાય આપણે શોધવાનો છે. તે ઉપાયને શોધવાની ફક્ત એક રીત છે. આસ્થાહીન, વિશ્વાસરહિત અને રૂઢિવાદી ભોગોમાં રત રહેનારી સંસ્કૃતિને દીક્ષા દેવી પડશે. જ્યાં સુધી તે લોકો આ

માર્ગ પર નહિ આવે ત્યાં સુધી વૈજ્ઞાનિક ફક્ત પદાર્થ પર જ પ્રયોગ કરતો રહેશે. ખનિજો પર, રસાયણ પર કે ઈલેક્ટ્રોનીકરણ પર પ્રયોગો કરતો રહેશે, જીન્સ પર પ્રયોગ થઈ રહ્યા છે, જેનાં પરિણામ હાજર છે.

હવેની શતાબ્દીમાં આધ્યાત્મિક માર્ગમાં જે પ્રયોગ થશે તે ભક્તિના આધાર પર થશે. આ મને સ્પષ્ટ માલૂમ પડે છે કારણ કે પશ્ચિમના દેશોમાં જ્યાં મોટા પ્રમાણમાં વૈજ્ઞાનિક શોધો થાય છે, તેમની આ તરફ ઘણી રુચિ છે. તે લોકોનો ઝુકાવ ભક્તિપક્ષ તરફ ઘણો છે. આસ્થા અને વિશ્વાસના પક્ષને ભક્તિ કહેવામાં આવે છે. આસ્થા અને વિશ્વાસ ભક્તિનાં આધાર છે. વૈજ્ઞાનિકો માટે ભક્તિયોગ એ હવેનો વિષય થઈ શકે છે. વૈજ્ઞાનિકોએ અત્યાર સુધી પદાર્થો પર સંશોધન કર્યું છે. તેઓ આત્મા પર સંશોધન કરવા તૈયાર નથી, કારણ કે તેમનું એમ કહેવું છે કે આત્માનું અસ્તિત્વ જ નથી. એટલે આત્મા પર તેઓ કેવી રીતે સંશોધન કરી શકે ? પરંતુ તેઓ ભાવના પર, શ્રદ્ધા પર અને વિશ્વાસ પર નિશ્ચિત રૂપથી સંશોધન કરી શકે.

સાચી સંપત્તિ કઈ ?

-ડૉ. હરીશ દ્વિવેદી

મિડાસ નામના રાજાની એક પૌરાણિક કથા ગ્રીક સાહિત્યમાં ખૂબ જ જાણીતી છે. રિદ્ધિ-સિદ્ધિ અને સમૃદ્ધિના દેવ પાસે રાજા મિડાસે એક વરદાન માંગ્યું કે, 'હું જે જે વસ્તુને સ્પર્શ કરું તે બધું જ સુવર્ણ બની જાય.' સમૃદ્ધિના દેવાધિદેવે પ્રસન્ન થઈ 'તથાસ્તુ' કહી દીધું. રાજાના આનંદનો કોઈ પાર રહ્યો નહિ. પોતે જેને જેને અડકશે એ બધું જ સોનું બની જશે ! આવું વરદાન તો હજુ સુધી કોઈનેય મળ્યું નથી ! મારી અઢળક ધન-સંપત્તિની તોલે દુનિયામાં બીજું કોઈ આવી શકશે નહિ. એવો વિચાર કરતાં કરતાં એણે પોતાના રાજમહેલને હાથ લગાડતાં ક્ષણવારમાં જ તે સુવર્ણનો બની ગયો ! બગીચામાં ખીલેલાં સુંદર મજાનાં પુષ્પો પણ રાજાનો હાથ અડકતાં સોનાનાં બની ગયાં !

એટલામાં બપોરના ભોજનનો સમય થયો. છપ્પન ભોગથી ભરેલાં રસથાળમાંથી મીઠાઈના એક ટુકડાને હાથ અડકાડતાં એ સોનાનો બની ગયો ! પીવા માટેના પાણીના પાત્રને હાથ અડકાડતાં એ પણ સોનું બની ગયું ! હવે કરવું શું ? મિડાસને મળેલું મોટામાં મોટું વરદાન એને માટે અભિશાપ બનતું લાગ્યું !!

રાજાને પોતાની ભૂલ સમજાઈ. એણે પોતાને મળેલું વરદાન પાછું લઈ લેવા સમૃદ્ધિના દેવને વિનંતી કરી. મારા સ્પર્શથી દરેક વસ્તુને સોનામાં પલટાવી દેતી આ શક્તિ હવે મારે જોઈતી નથી. જીવનમાં સોનાથી પણ વધુ મૂલ્યવાન ઘણી વસ્તુઓ છે. અત્યાર સુધી એ દરેક વસ્તુની કિંમત માત્ર સુવર્ણના ત્રાજવે માપતો હતો. અઢળક ધન-સંપત્તિ દ્વારા આખી દુનિયાનું સુખ ખરીદી શકાશે એમ તે માનતો હતો. એની એ માન્યતા આજે ઠગારી સાબિત થઈ. જીવનમાં સુવર્ણ અને ધન-સંપત્તિ એ કાંઈ સર્વસ્વ નથી. રાજા મિડાસને આજે પહેલીવાર પીવાના પાણીનું સાચું મૂલ્ય અને અન્નના એક કોળિયાનું મહત્ત્વ સમજાયું હતું. જીવનને એના સાચા સ્વરૂપમાં જોવાની-સમજવાની એક નવી દૃષ્ટિ આજે એને લાધી હતી.

રાજા મિડાસના આ સુવર્ણ-સ્પર્શની વાત કેટલી સાચી અને તેમાં તથ્ય કેટલું એ તો આપણે જાણતાં નથી. પરંતુ મિડાસના જેવી જ અનેક માંગણીઓ જુદા જુદા

સ્વરૂપે આજે પણ આપણે કરતા જ હોઈએ છીએ ! મિડાસને તો પોતાની ભૂલ તરત સમજાઈ ગઈ હતી. પરંતુ આપણે તો કોમ્પ્યુટર યુગના માનવીઓ. આપણી ભૂલ થતી હોય તો જલદી કબૂલીએ પણ નહિ. ક્યારેક કોમ્પ્યુટર ટૂંટું અવાજ કરીને ચેતવણી આપી સાવધાન કરતું હોય તો એનું મોઢું બંધ કરતાં પણ આપણને આવડે છે ! એના ડેટા ફીડ બેંકમાં એવું કંઈક ફીડ કરી દઈએ કે, આપણે જે કંઈ કરીએ છીએ તે બધું સાચું જ કરીએ છીએ એવું કોમ્પ્યુટર હંમેશા બતાવ્યા કરે ! વાહ રે, મનુષ્ય વાહ ! તેરા ભી કોઈ જવાબ નહીં !

પરંતુ આવો સમય હજુ પૂરેપૂરો આવ્યો નથી. આજે પણ અંતરાત્માના અવાજને સાંભળી શકવાની થોડીઘણી ક્ષમતા આપણે ધરાવીએ છીએ ! જ્યારે પસંદગીનો સવાલ આવે છે - બેમાંથી એક વસ્તુ પસંદ કરવાની હોય ત્યારે ખૂબ જ દ્વિધા આપણે અનુભવતાં હોઈએ છીએ. જીવનના સાચાં લક્ષ્યને આપણે ભૂલી જઈને ધન-સંપત્તિ અને સત્તા જે સુખપ્રાપ્તિનાં માત્ર સાધનો છે, તેને આપણે સાધ્ય માની લેતાં હોઈએ છીએ. પરિણામે જીવનભર એ બધાં માની લીધેલાં લક્ષ્યોની પ્રાપ્તિ માટે આપણે અહીંથી તહીં અને ત્યાંથી બીજે કંઈક એમ સતત દોડ્યા જ કરતા હોઈએ છીએ અને એ બધી ખોટી ભાગમદોડમાં જીવનના અમૂલ્ય સમયને આપણે વ્યર્થમાં વેડફી નાખતાં હોઈએ છીએ.

આની સામે એક એવી પણ રજૂઆત કરવામાં આવે કે, પૈસો એ તો સાધનોનું પણ સાધન છે. એના વિના તો કોઈને પણ ચાલે તેમ નથી. સાધુ-મહાત્માઓને પણ પૈસાની જરૂર પડતી હોય છે અને રસ્તા પર ઊભેલા નિષ્કિંચન ભિખારીને પણ પૈસાની એટલી જ જરૂર હોય છે. વાત તો જાણે સોએ સો ટકા સાચી. પૈસા દ્વારા જીવન જીવવા માટે ઉપયોગી એવાં અનેક સાધનો પ્રાપ્ત કરી શકાય છે. પરંતુ ધન-સંપત્તિથી કદી સુખ ખરીદી શકાતું નથી. જીવનની ઘણી અમૂલ્ય વસ્તુઓ પૈસા વડે ખરીદી શકાતી નથી. જેમ કે, જીવનની વીતી ગયેલી એક ક્ષણને લાખો રૂપિયા વડે પણ ખરીદી શકાતી નથી. એવી તો અનેક સારી

વસ્તુઓ છે, જે અઢળક ધન-સંપત્તિ દ્વારા પણ ખરીદી શકાય તેમ નથી !

આપણા સ્વાસ્થ્ય અને આરોગ્યને પૈસા વડે ખરીદી શકાય તેમ નથી. એટલા માટે તો કહેવામાં આવ્યું છે કે, 'પહેલું સુખ તે જાતે નર્યા.' સ્વસ્થ અને નિરોગી શરીર એ આપણી મોટામાં મોટી સંપત્તિ છે. આપણને સહુને કેવું સરસ મજાનું આ શરીર મળેલું છે. એમાં કંઈ કેટલીય અજાયબીઓ ભરેલી છે. નાનકડી બે આંખોથી આપણે આખા વિશ્વને આપણી અંદર સમાવી શકીએ છીએ. એ ઉપરાંત કાન, નાક, રસના અને ત્વચા દ્વારા વિશ્વના સર્વોત્તમ સંગીત, સુગંધ, સ્વાદ અને સ્પર્શનો અનુભવ કરી શકીએ છીએ અને આ બધામાં પણ સૌથી મહાન શક્તિ તે ચૈતન્ય સ્વરૂપે આપણા સહુના અણુએ અણુમાં વ્યાપીને રહેલી છે. આપણું અંતઃકરણ તો એ આપણા આત્મદેવનું નિવાસસ્થાન છે.

માણસ જાતનો એ અમૂલ્ય ખજાનો છે. મનની અપાર શક્તિઓ અને અનંત ક્ષમતાઓના અક્ષય ભંડારની સામે દુનિયાના હીરા-માણેક-સુવર્ણ અને રત્નોથી ભરેલા ખજાનાઓની કોઈ વિસાત નથી. કુદરતે આપણને આ સિવાય પણ કેટકેટલી સુંદર ભેટ-સોગાદો આપેલી છે. પરંતુ એ બધું આપણને સાવ સહજ રીતે મળી ગયું છે, એટલે એનું આપણે મન કોઈ મૂલ્ય નથી. આજે તો આપણે સાધનને જ સાધ્ય બનાવી દીધું છે. પૈસો મારો પરમેશ્વર અને હું પૈસાનો દાસ. આ રીતે જીવનમાં આપણે પૈસાને વધુ પડતું પ્રાધાન્ય આપવા લાગ્યા છીએ. પરંતુ જીવનમાં ધન-સંપત્તિ એ કંઈ સર્વસ્વ નથી. સંપત્તિ એટલે સુખ એ સમીકરણને આપણે બદલવું પડશે, કારણ કે જીવનમાં પૈસા વડે સરસ મજાના ખાદ્ય પદાર્થો ખરીદી શકાય છે, પરંતુ ભૂખ લાવી શકાતી નથી. દવા અને ઔષધો ખરીદી શકાય છે, પરંતુ આરોગ્ય વેચાતું મળતું નથી.

સાચે જ આ અંગે આપણે થોડુંક વિચારીશું તો ચોક્કસ લાગશે કે, જીવનમાં સુખ, શાંતિ અને આનંદ કદી પૈસાથી ખરીદી શકાય તેમ નથી. સોક્રેટિસે સાચું જ કહ્યું છે કે, 'આપણી પાસે જે કંઈ હોય, એનાથી સંતુષ્ટ થવું એ મોટામાં મોટી સંપત્તિ છે.' પરંતુ આજે પરિસ્થિતિ સાવ જુદી જ છે. દરેક મનુષ્ય પોતાની પાસે

જે કંઈ છે તેનાથી વધુ ને વધુ બને તેટલા ઓછા સમયમાં મેળવવા માટે અહીંથી તહીં ભાગતો અને હવાતિયાં મારતો જોવા મળે છે. વિશ્વના એક મહાન અર્થશાસ્ત્રીએ માણસને ઈચ્છાઓનું બંડલ કહ્યો છે. એનાં સાધનો અલ્પ છે અને ઈચ્છાઓ અનંત છે !

સાચે જ આપણી ઈચ્છાઓ અને તૃષ્ણાઓનો કોઈ અંત નથી. જેની પાસે લાખ રૂપિયા છે, તે દસ લાખ બનાવવાની મથામણમાં પડ્યો છે, અને દસ લાખવાળો એક કરોડ... પરંતુ આપણી ઝોળી કદી ભરાતી નથી અને ભરાવાની પણ નથી. લક્ષ્મીદેવીએ માણસજાતને એની થેલી સુવર્ણના સિક્કાઓથી ભરી આપવાનું વરદાન આપ્યું છે. પરંતુ સાચે સાચે એક કડક શરત પણ રાખી છે કે એમાંથી જેટલું જમીન ઉપર પડી જશે, એ બધું જ માટીનો ઢગલો બની જશે ! આપણે સહુ આપણી પોત-પોતાની ઝોળી સુવર્ણના સિક્કાઓથી પૂરેપૂરી ભરાઈ ગઈ હોવા છતાં એટલાથી સંતોષ માનતા નથી. એને વધુ ને વધુ ઠાંસી ઠાંસીને આપણે ભરવા લાગીએ છીએ. પરિણામે સિક્કાના ભારથી ઝોળી ફાટી જતાં બધી જ સંપત્તિ જમીન ઉપર પડી જતાં શરત મુજબ એ માટીનો ઢગલો બની જતી હોય છે !

તમારી, મારી અને આપણા સહુની આ વાત છે. તો એના માટે આપણે શું કરવું ? આપણી ઝોળીમાં જેટલી સંપત્તિ હોય - એનાથી સંતુષ્ટ રહેવું અને વિલિયમ હેન્નિ યેનિંગે માણસજાતની આ સુખશાંતિની ઝોળી ભરી દેવાનો સુંદર અને સહજ માર્ગ બતાવ્યો છે :

'થોડીક વસ્તુઓથી જીવનમાં સંતોષ માનવો, વૈભવને બદલે સુંદરતા અને ફેશનને બદલે સુઘડતા પસંદ કરવી. સંમાનનીય થવા કરતાં માનને યોગ્ય અને પાત્ર બનતાં શીખવું. ધનવાન નહીં પરંતુ સમૃદ્ધ બનવું. સખત પરિશ્રમ કરવો. શાંત ચિત્તે વિચાર કરવો. મૂઢુ અને સૌમ્ય રીતે વાત કરવી. નિખાલસ મનથી વર્તવું. તારાઓ, પંખીઓ, પ્રકૃતિ, વૃક્ષો, પવન અને પાણીના હૃદયગાનને ખુલ્લા દિલથી સાંભળવું. જે કંઈ આવી પડે તેને આનંદપૂર્વક સહન કરી લેવું. હિંમતથી આગળ વધવું, અવસરની રાહ જોવી, ઉતાવળ કદી કરવી નહીં. ટૂંકમાં કહેવું હોય તો આપણા સામાન્ય લાગતા વ્યવહારમાં અજાગ્રત અને અબોલ રહેલી આધ્યાત્મિકતાને પ્રગટ કરવી.'

શિવાનંદ આશ્રમના આગામી ઉત્સવો

દિવ્ય આત્મનું,

ૐ નમો નારાયણાય, જય શિવાનંદ, સાદર પ્રણામ.

ભગવાન શ્રી વિશ્વનાથ મહાદેવ, શ્રી શ્રી શ્રી અષ્ટલક્ષ્મી માતાજી અને સદ્ગુરુદેવ શ્રી સ્વામી શિવાનંદજી મહારાજની અહેતુકી કૃપા વડે આ વર્ષે જુલાઈથી ડિસેમ્બર ૨૦૦૮ દરમિયાન શિવાનંદ આશ્રમ, અમદાવાદ ખાતે નીચેના કાર્યક્રમોનું આયોજન કરવામાં આવેલ છે. સૌ ભક્તો, શુભેચ્છકો, સાધકો અને રસ ધરાવતા ઈશ્વરપ્રેમીઓને આ સમગ્ર આત્મઉત્કર્ષ તથા અભ્યુદયના પવિત્ર કાર્યમાં સક્રિય ભાગ લેવા વિનંતી છે.

- આપનો સદા ગુરુસેવામાં, પ્રવિણભાઈ પી. પટેલ (કાર્યકારી પ્રમુખ)
(૧) રથયાત્રા : તા. ૪-૭-૨૦૦૮, શુક્રવારના રોજ ભગવાન શ્રી જગન્નાથજીની રથયાત્રા સાંજે ૪-૦૦ કલાકે આશ્રમના પરિસરમાં યાત્રા કરશે.

(૨) શ્રી ગુરુપૂર્ણિમા ઉત્સવ : તા. ૧૮-૭-૨૦૦૮, શુક્રવારના રોજ શ્રી ગુરુપૂર્ણિમા સત્સંગ તથા શ્રી ગુરુપાદુકા પૂજન સાંજે ૬-૦૦ થી ૮-૦૦ અને ભંડારો સાંજે ૮-૦૦ કલાકે.

(૩) આરાધના દિન ઉત્સવ : તા. ૨૬-૭-૨૦૦૮, શનિવારના રોજ બ્રહ્મલીન સદ્ગુરુદેવ શ્રી સ્વામી શિવાનંદજી મહારાજના ૪૫મા મહાસમાધિ દિન નિમિત્તે સત્સંગ તથા શ્રી ગુરુપાદુકા પૂજન સાંજે ૬-૩૦ થી ૮-૦૦ કલાકે.

(૪) પવિત્ર શ્રાવણ માસ : તા. ૨-૮-૨૦૦૮, શનિવારથી તા. ૩૦-૮-૨૦૦૮, શનિવાર સુધી ભગવાન શ્રી વિશ્વનાથ મહાદેવની આરાધના, પૂજન, અર્ચન, અભિષેકાત્મક અને હોમાત્મક લઘુરુદ્રો દ્વારા કરવામાં આવશે. જે ભક્તો આ સમય આત્મઉત્કર્ષ તથા અભ્યુદયના પવિત્ર કાર્યમાં ભાગ લેવા માગતા હોય, છતાં રૂબરૂ આવી શકતા ન હોય, પણ તેમના વતી આ પૂજાઓ કે યજ્ઞ કરાવવા માગતા હોય તેમણે નીચેના સરનામે સંપર્ક કરવા વિનંતી. મંત્રીશ્રી, શ્રી દિવ્ય જીવન સાંસ્કૃતિક સંઘ, શિવાનંદ આશ્રમ, જોધપુર ટેકરી, અમદાવાદ ૩૮૦૦૧૫. ફોન : ૦૭૯-૨૬૮૬૧૨૩૪, ટેલિફોન : ૦૭૯-૨૬૮૬૨૩૪૫ સમગ્ર શ્રાવણ માસ દરમિયાન દરરોજ સાંજે ૬ થી ૭ કલાક સુધી 'શ્રી વિષ્ણુસહસ્રનામ' પ્રવચન શુંભલા આદરણીય શ્રી વિનોદભાઈ પંડ્યાના શ્રીમુખે યોજાશે. સૌને લાભ લેવા વિનંતી.

પૂજાઓની વિગત :

૧. અભિષેકાત્મક લઘુરુદ્ર (દર સોમવારે) આશ્રમ તરફથી, ૨. સવાલક્ષ બીલીપત્ર અર્ચના, ૩. અભિષેકાત્મક લઘુરુદ્ર (ગમે તે દિવસે), ૪. વિશિષ્ટ પૂજાઓ, ૫. રુદ્રાભિષેક પૂજા, ૬. પ્રદોષ પૂજા, ૭. શ્રી પાર્શ્વેશ્વર પૂજા, ૮. શિવઅષ્ટોત્તર અર્ચના, ૯. બ્રહ્મભોજન, ૧૦. શિવભોગ પ્રસાદ, ૧૧. હોમાત્મક લઘુરુદ્ર યજ્ઞ (શ્રાવણી અમાવાસ્યા)

(૫) શ્રી જન્માષ્ટમી ઉત્સવ : તા. ૨૩-૮-૨૦૦૮, શનિવારના રોજ શ્રી કૃષ્ણ જન્મોત્સવ પ્રસંગે 'શ્રી કૃષ્ણલીલા' ભરતનાટ્યમ્ નૃત્ય નિર્દેશન અને કોરિયોગ્રાફી શ્રી ચંદન ઠાકોર, નૃત્યભારતી, અમદાવાદ રાત્રે ૯-૦૦ થી ૧૨-૦૦ સુધી.

(૬) શ્રી શ્રાવણી અમાવાસ્યા : તા. ૩૦-૮-૨૦૦૮, શનિવારના રોજ બ્રાહ્મમુહૂર્તમાં વિશિષ્ટ પૂજાઓ તથા હોમાત્મક લઘુરુદ્ર સવારે ૯-૩૦ થી ૬-૩૦, શ્રીફળ હોમ સાંજે ૬-૦૦ કલાકે, મહાઆરતી સાંજે ૬-૩૦ કલાકે, ભંડારો સાંજે ૭ કલાકે.

(૭) સદ્ગુરુદેવનો ૧૨૧મો જન્મોત્સવ : તા. ૮-૯-૨૦૦૮, સોમવારના રોજ બ્રહ્મલીન સદ્ગુરુદેવ શ્રી સ્વામી શિવાનંદજી મહારાજનો ૧૨૧મો જન્મોત્સવ તથા બ્રહ્મલીન શ્રી સ્વામી પવિત્રાનંદજી મહારાજની ૧૫મી પુણ્યતિથિ પ્રસંગે સત્સંગ તથા શ્રી ગુરુપાદુકાપૂજન સાંજે ૬-૩૦ થી ૮-૦૦ કલાકે. નારાયણ સેવા.

(૮) પૂજ્ય ગુરુદેવનો ૯૩મો જન્મોત્સવ : તા. ૨૪-૯-૨૦૦૮, બુધવારના રોજ પૂજ્ય ગુરુદેવ શ્રી સ્વામી ચિદાનંદજી મહારાજના ૯૩મા જન્મજયંતીની ઉજવણી નિમિત્તે સત્સંગ અને શ્રી ગુરુપાદુકા પૂજન સાંજે ૬-૩૦ થી ૮-૦૦ કલાકે. નારાયણ સેવા.

(૯) શ્રી નવરાત્રી ઉત્સવ : તા. ૩૦-૯-૨૦૦૮, મંગળવારથી તા. ૮-૧૦-૨૦૦૮, ગુરુવાર : શ્રીયંત્ર તથા માતાજીના ઘટસ્થાપનની પૂજા, આરતી સવારે ૬-૦૦ કલાકે, તથા સાયં આરતી સાંજે ૭-૦૦ કલાકે. દરરોજ સવારે ૯-૩૦ થી ૧૨-૦૦ શ્રીમદ્ ભગવદ્ગીતા પારાયણ તથા સાંજે ૪-૦૦ થી ૭-૦૦ શ્રી દુર્ગાસપ્તશતી (ચંડીપાઠ) પારાયણ. તા. ૭-૧૦-૨૦૦૮, મંગળવારના રોજ અષ્ટમી યજ્ઞ સવારે ૯-૩૦ કલાકે તથા કુમારિકા અને બટુક પૂજન સવારે ૧૧-૦૦ કલાકે. માતાજીના ગરબા દરરોજ રાત્રે ૯-૦૦થી ૧૨-૦૦ કલાકે.

(૧૦) ધનતેરસનું સામૂહિક લક્ષ્મીપૂજન : તા. ૨૬-૧૦-૨૦૦૮, રવિવારના રોજ ધનતેરસના પવિત્ર દિવસે સામૂહિક લક્ષ્મીપૂજન શ્રી અષ્ટલક્ષ્મી ભવન ખાતે સાંજે ૬-૩૦ કલાકે. પૂજામાં ભાગ લેવા ઈચ્છુક ભક્તોને અગાઉથી કાર્યાલયમાં નામ નોંધાવવા વિનંતી.

(૧૧) દીપાવલી અન્નકૂટ દર્શન : તા. ૨૮-૧૦-૨૦૦૮, મંગળવારના રોજ શ્રી શ્રી શ્રી અષ્ટલક્ષ્મી તથા શ્રી આદિ શક્તિ માતાજીનો દીપાવલી અન્નકૂટ દર્શન સાંજે ૪-૩૦ થી ૮-૩૦ કલાકે. અન્નકૂટ માટે ભક્તો તરફથી પ્રસાદ આવકાર્ય છે.

(૧૨) શ્રી ગીતા જયંતી : તા. ૮-૧૨-૨૦૦૮, સોમવારના રોજ ગીતા જયંતી નિમિત્તે સામૂહિક શ્રીમદ્ ભગવદ્ ગીતા પારાયણ સાંજે ૪-૩૦ થી ૭-૦૦ કલાકે.

(૧૩) શ્રી દત્તાત્રેય જયંતી : તા. ૧૨-૧૨-૨૦૦૮, શુક્રવારના રોજ શ્રી દત્તયજ્ઞ સવારે ૭-૦૦ કલાકે, શ્રી દત્તબાવની પારાયણ અને પ્રસાદ.

(૧૪) ૧૬મો યોગ શિક્ષક તાલીમ શિબિર : ગુજરાત યુનિવર્સિટી માન્યતાપ્રાપ્ત વીસ દિવસીય આવાસીય ૧૬મો યોગશિક્ષક તાલીમ શિબિરના સર્ટિફિકેટ કોર્સનું આયોજન તા. ૧૧-૧૨-૨૦૦૮, ગુરુવારથી તા. ૩૦-૧૨-૨૦૦૮, મંગળવાર સુધી શિવાનંદ આશ્રમ, અમદાવાદ ખાતે કરવામાં આવ્યું છે. યોગનું પ્રારંભિક જ્ઞાન ધરાવતા, સ્નાતક અને અન્યોને યોગની વૈજ્ઞાનિક સમજણ આપવા માગતા યોગ જ્ઞાસુઓ માટે આ અભ્યાસક્રમ ચલાવવામાં આવે છે. ઈચ્છુક સાધકોએ તા. ૩૦-૧૧-૨૦૦૮ પહેલાં શિવાનંદ આશ્રમના કાર્યાલયનો સંપર્ક કરવા વિનંતી.

(૧૫) યોગાસન શિબિર : તા. ૨૨-૧૨-૨૦૦૮, સોમવારથી તા. ૩૧-૧૨-૨૦૦૮, બુધવાર : દરરોજ સવારે ૫-૩૦ થી ૭-૦૦ કલાકે. આ શિબિરમાં ધ્યાન, પ્રાણાયામ, યોગાસનો અને સૂક્ષ્મ વ્યાયામ શીખવવામાં આવશે.

(૧૬) નાતાલ ઉત્સવ : નાતાલની પૂર્વ સંધ્યાએ તા. ૨૪-૧૨-૨૦૦૮, બુધવારના રોજ નાતાલનો સત્સંગ રાત્રે ૯-૦૦ થી ૧૨-૦૦ કલાકે.

વૃત્તાંત

દિવ્ય જીવન સાંસ્કૃતિક સંઘ, અમદાવાદ : યોગવર્ગો, યોગ દ્વારા રોગ નિવારણ, એક્યુપ્રેસર, અન્નદાન, દર રવિવારે વિશેષ સત્સંગ અને મૃત્યુંજય મંત્ર જપ, ગુરુવારે પાદુકાપૂજન, શુક્રવારે વિશેષ શ્રી યંત્રપૂજા, શનિવારે શ્રી સુંદરકાંડ પારાયણ, પૂર્ણિમાના રોજ શ્રી લલીતાસહસ્રનામ તથા શ્રી સત્યનારાયણ વ્રતકથા, દરરોજ રાત્રે નિત્ય સત્સંગ ઉપરાંત દિલ્હીનાં શ્રીમતી અને શ્રી ટી.આર. શ્રીવાસ્તવજી (નિવૃત્ત ડાયરેક્ટર ફ્લાઈટ સેફ્ટી, ઈન્ડિયન એર લાઈન્સ)નાં દામ્પત્યજીવનનાં ૬૦ વર્ષ પૂરાં થયાં નિમિત્તે ૨૪મી જૂનના રોજ આયુષ્ય હોમ, દરિદ્રનારાયણ ભોજન, નારાયણ સેવા, રાત્રે શ્રી જગદંબાનું જાગરણ વગેરે કાર્યક્રમો થયા, તેમાં શ્રીવાસ્તવજીના પરિવારનાં પરિજનો લખનઉ, ગાજીયાબાદ, નોએડા, દિલ્હી વગેરેથી આવ્યાં, અને ઉત્સાહભરે સૌએ આ આનંદપર્વ માણ્યું.

તા.૧૫ જૂનના રોજ દિવ્ય જીવન સાંસ્કૃતિક સંઘની ટ્રસ્ટી મિટિંગ, જનરલ બોડી મિટિંગ તથા દિવ્ય જીવન સંઘ નવરંગપુરાની વાર્ષિક મિટિંગ આયોજાઈ. તેમાં દિ.જી.સાં. સંઘના પ્રમુખ શ્રી સ્વામી અધ્યાત્માનંદજી મહારાજ, એકિંટગ પ્રમુખ તરીકે શ્રી પ્રવીણભાઈ પટેલ, ઉપપ્રમુખ તરીકે શ્રી મરુતભાઈ દવે, શ્રી જગદીશભાઈ પટેલ, શ્રી અરૂણભાઈ ઓઝા, ખજાનચી શ્રી હરકાંતભાઈ વઘરાજાની, મંત્રી શ્રીમતી પૂનમ થવાણી, સહમંત્રી શ્રી રાજીવ શાહ, શ્રી અતુલ પરીખ, ડૉ. સ્નેહલ અમીન સાહેબને નિમણૂક કરવામાં આવ્યા. તદુપરાંત કાર્યકારી મંડળમાં શ્રી અરવિંદ ઠાકર, શ્રી રામભાઈ ડોડિયા, શ્રી હરિભાઈ ઉપાધ્યાય, શ્રી પ્રદીપ દવે, શ્રી અરૂણ ઉપાધ્યાય, શ્રીમતી ઉષા ભટ્ટ, કુ. સંગીતા દવે, શ્રીમતી પ્રમીલા પટેલ, શ્રી ચિરાગ પંડ્યા તથા શ્રી હર્ષદ વ્યાસની નિમણૂક કરવામાં આવી. ડૉ. શ્રી મફતભાઈ પટણી, શ્રી તેજસ ભાવસાર, ડૉ. શ્રી હરીશ દિવેદી, શ્રી પ્રવિણ ગજજર તથા ડૉ. અમીષ ક્ષત્રિયને વિશેષ સદસ્યો તરીકે નિમવામાં આવ્યા. આ ઉપરાંત નીચે મુજબના આમંત્રિત સદસ્યોની નિમણૂક કરવામાં આવી. શ્રી હસમુખભાઈ પટેલ, શ્રી જીતુભાઈ ચૌહાણ, શ્રી કલાપીભાઈ આસરપોટા, શ્રી મુકેશભાઈ ભટ્ટ, શ્રી યજ્ઞેશભાઈ પંડ્યા તથા શ્રી પીયૂષભાઈ દેસાઈ. સમગ્ર વર્ષ (૨૦૦૭-૨૦૦૮)નો રિપોર્ટ સૌને આ પૂર્વે આપવામાં આવેલ જ હતો, તેમાં એકત્રિત અને ઉપસ્થિત સૌ સદસ્યોએ મંજૂરીની મહોર મારી.

સૌને પ્રસાદમાં શ્રીમત્ સ્વામી સત્ચિદાનંદજીનું પુસ્તક 'આતમની અટારીએથી' અને સોલાપુરી તથા લીલા ચેવડાનાં ૨૫૦/૨૫૦ ગ્રામનાં પેકેટ આપવામાં આવ્યાં. સૌ ઈડલી,

વડા, સાંભાર અને ગોલ્ડન પર્લ આઈસ્ક્રીમનો મહાપ્રસાદ લઈને છૂટા પડ્યા.

આશ્રમનાં યોગાચાર્યા કુ. સંગીતા થવાણી બે મહિનાના જર્મની, દુબઈના પ્રવાસે અને પૂજ્યા માતાજી સૌ. પૂનમ થવાણીજી બે મહિનાની અમેરિકાની યાત્રાએ તા.૨૮-૬ના રોજ રવાના થતાં, તેમની સુખાકારી અને શુભયાત્રાર્થે વિશેષ સત્સંગનું આયોજન થયું.

ભારતીય સ્થળ સેનાનાં 11Divની બટેલિયન, શાહીબાગ અમદાવાદ ખાતે આશ્રમના યોગ શિક્ષકો દ્વારા બે યોગશિબિરનું આયોજન થયું. શ્રી અતુલભાઈ પરીખ (દિ.જી. સાં. સંઘના સહમંત્રી) અને ૧૫મા યોગશિક્ષક તાલીમ શિબિરના નવોદિત યોગશિક્ષકોએ આર્મી અધિકારીગણ અને તેમના પરિવારનાં પરિજનો માટે દસ દિવસના યોગ શિબિરનું તા.૩૧-૫થી ૯-૬ સુધી સંચાલન કર્યું. આવી જ રીતે આર્મીના જવાનો માટે આશ્રમના યોગ શિક્ષક શ્રી બલરામ શાહા (તંત્રી શ્રી ગુજરાત વૈભવ-હિન્દી સમાચારપત્ર) અને ઈતરત્રણ નવોદિત યોગ શિક્ષકોની સહાયથી યોગપ્રશિક્ષણ આપ્યું. આર્મીનાં આ 11Divમાં કાયમી ધોરણે યોગાભ્યાસ ચાલુ રાખવાનું આયોજન થયું છે, તેમને માટે શિક્ષકોની તાલીમ શિવાનંદ આશ્રમ, અમદાવાદ ખાતે આપવામાં આવશે.

સુપ્રસિદ્ધ એરોમા કંપનીના એક્ઝિક્યુટીવ ડાયરેક્ટરો અને મેનેજરો માટે તા.૨૬મીની બપોરે ટ્રેસ મેનેજમેન્ટ પર સેમિનારમાં પૂજ્ય સ્વામીજીએ સંબોધન કર્યું.

વલસાડ : દિવ્ય જીવન સંઘની વલસાડ શાખાના સહકારથી ગુજરાત દિવ્ય જીવન સંઘનો વાર્ષિક તીથલ દરિયા કિનારાનો આધ્યાત્મિક શિબિર બંધુ ત્રિપુટીના આશ્રમમાં તા.૧લી જૂનથી ૬ઠ્ઠી જૂન સુધી આયોજાયો.

આ વખતનો આ શિબિર સૌને ચિરસ્મરણીય રહેશે. બ્રાહ્મ મુહૂર્તમાં ૫-૩૦ થી ૭-૦૦ સુધી સૌ તીથલના દરિયે શાંત મૌન ધ્યાન અર્થે ગયા. ૭-૩૦ વાગ્યે અલ્પાહાર પછી ૮-૩૦ થી ૧૨-૦૦ સુધી પ્રાર્થના, સ્તોત્ર પાઠ અને શ્રીમદ્ ભગવદ્ગીતાજીના તેરમા અધ્યાય ક્ષેત્રક્ષેત્રજ્ઞ વિભાગ યોગ પર પૂજ્ય શ્રી સ્વામી અધ્યાત્માનંદજી મહારાજનાં ખૂબ જ મનનીય અને વૈજ્ઞાનિક છણાવટ સાથેના હૃદયસ્પર્શી પ્રવચનો થયા. મધ્યાહન ધ્યાન પછી ભોજન-વિશ્રાંતિ પશ્ચાત્ ફરીથી અપરાન્હ ચ્હા બાદ ૪-૦૦ થી ૬-૦૦ વાગ્યા સુધી જપ, ધ્યાન, પ્રવચનો થયાં. સાંજે ૬-૦૦ થી ૭-૩૦ સુધી સૌ દરિયે ખૂબ જ રમ્યા. રાત્રી ભોજન બાદ ફરીથી ૮-૩૦ થી ૯-૩૦ સુધી રાત્રી સત્સંગ થયો.

બંને બંધુત્રિપુટી સંતો શ્રી જીનચંદ્રજી મહારાજ સાહેબ અને શ્રી કીર્તિચંદ્રજી મહારાજ સાહેબનાં પ્રેમસભર અને પિતૃવત્ વાત્સલ્યસભર વ્યવહાર અને પ્રવચનોથી સૌ કૃતકૃત્ય થયાં.

તા. ૨જી જૂનના રોજ દિવ્ય જીવન સંઘ, વલસાડ શાખાના મંત્રીશ્રી પ્રતાપભાઈ દેસાઈ અને ૩જી જૂનના રોજ સંસ્થાના પ્રમુખશ્રી યજ્ઞેશભાઈ દેસાઈના જન્મદિવસો રસકેરીની ઉજાણી પ્રાર્થના અને કીર્તન દ્વારા ઉજવવામાં આવ્યા.

તા. ૫મી જૂન ગુરુવારના રોજ કન્ટ્રીક્લબના અધિપતિ અને પૂજ્ય શ્રી સ્વામી અધ્યાત્માનંદજી મહારાજશ્રીના ભક્ત શ્રીમતી અર્યનાબેન અને શ્રી અશોકભાઈ દેસાઈને ત્યાં શ્રી સ્વામીજી મહારાજની પાદપૂજાનો કાર્યક્રમ રાખવામાં આવેલો, જે ખૂબ જ પ્રેમભાવપૂર્વક સમ્પન્ન થયો.

મુંબઈ : તા.૬ઠ્ઠી જૂન શુક્રવારના રોજ વિશાળ ભક્તમંડળે વરસતા વરસાદ વચ્ચે પૂજ્ય શ્રી સ્વામી અધ્યાત્માનંદજી મહારાજશ્રીનું ભાવભર્યું, ઉમળકાસભર સ્વાગત કર્યું. કાંદીવલી ખાતે શ્રીમતી વિશાખા અને શ્રી મૌલેશ પોટાને ત્યાં આ ભક્તમંડળ દ્વારા પ્રભુભજન સત્સંગનો કાર્યક્રમ થયો. સૌ ઈટલી, વડાં, સાંભાર, કેરીનો મહાપ્રસાદ પામીને વિખેરાયાં. પૂજ્ય સ્વામીજીનું આગમન બપોરે ૩-૩૦ વાગ્યે થયું હતું. સાંજે આઠ વાગ્યાની ફલાઈટમાં તેઓએ દિલ્હી ભણી પ્રયાણ કર્યું.

કરનાલ : શ્રી નિર્મલધામ અને શ્રી કર્ણયોગ મંડળના ઉપક્રમે આયોજિત વાર્ષિક યોગશિબિરની પૂર્ણાહુતિ પ્રસંગે પૂજ્ય સ્વામીજી કરનાલ પધાર્યા, તા.૭મી જૂનની સવારે ૩-૦૦ વાગ્યે સૌ સંતો અને કર્ણ યોગ એસોસીએશનના સભાસદોએ પૂજ્ય સ્વામીજીનું ઉષ્માભર્યું સ્વાગત કર્યું.

તા.૭ અને તા.૮ના રોજ પૂજ્ય સ્વામીજી મહારાજ દ્વારા યોગ સત્રની પૂર્ણાહુતિ અને ભવ્ય સમાપન કાર્યક્રમ આયોજાયો. યોગાભ્યાસનાં શ્રેષ્ઠ વિદ્યાર્થી-વિદ્યાર્થિનીઓને તથા સુવિચાર લેખન અને યોગ ચિંતનની લેખિત પરીક્ષાઓના વિદ્યાર્થીઓને સ્મૃતિચિહ્નો ઉપરાંત રૂ.૩૦૦૦, ૨૦૦૦ અને ૧૦૦૦ આપીને સન્માનવામાં આવ્યા. તદુપરાંત આ યોગ શિબિરમાં જોડાયેલા બધા પાંચસો પ્રશિક્ષાર્થીઓને ટી-શર્ટ અને ટ્રેકશૂટ ભેટ આપવામાં આવ્યો. શહેરની તમામ શિક્ષા સંસ્થાઓમાંથી ૨૦-૨૦ વિદ્યાર્થીઓને આમાં પ્રવેશ આપવામાં આવ્યો હતો.

તા.૭-૬ની સવારે તથા સાંજે શ્રી નિર્મલધામમાં પૂજ્ય સ્વામીજીએ ગુરુમુખીભાષાનાં તથા શ્રી ગુરુનાનકદેવ રચિત પર્શયન ભાષાનાં પદો ગાઈ, તેની વ્યાખ્યા કરી સૌને મંત્રમુગ્ધ અને અધ્યાત્મબોધના ઉચ્ચસ્તરની અનુભૂતિ કરાવી. તા.૮-૬ની સવારે ફરીથી નિર્મલધામમાં પૂજ્ય સ્વામીજી મહારાજે પંજાબી ભાષામાં ઉદ્બોધન કર્યું. ૮-૬ની સાંજે કરનાલ ભારત વિકાસ પરિષદ દ્વારા શહેરની સુપ્રસિદ્ધ હોટેલમાં આધુનિક

યુગમાં ભારતીય સંસ્કૃતિની આવશ્યકતા વિષય પર ખૂબ જ મનનીય પ્રવચન કર્યું. પ્રવચનને અંતે પાંચસોથી વધુ સૌ શ્રોતાઓને ભોજન પ્રસાદ પીરસવામાં આવ્યો.

શ્રી નિર્મલધામના દિવ્ય સંત અને ઉદાર ચરિત મહાત્મા શ્રી અમરીકદેવજી મહારાજ, કર્ણયોગ એસોસીએશનના પ્રમુખ શ્રી સતીષ ગોયલજી, આચાર્ય શ્રી વિનય કોહલીજી અને મંત્રીશ્રી અનિલજીના પુરુષાર્થથી આ સમગ્ર કાર્યક્રમનું આયોજન પ્રતિવર્ષ કરવામાં આવે છે.

તેમાં બે દિવસના અલ્પકાલીન નિવાસ દરમિયાન પૂજ્ય સ્વામીજી અનેક ભક્તોને ત્યાં પધરામણીમાં ગયા તથા ફેશન એન્ડ ડિઝાઈન નવનિર્મિત ફેક્ટરીની મુલાકાતે પણ ગયા. દરેક જગ્યાએ વૃક્ષારોપણ કરવામાં આવ્યું.

ધોળકા : તા.૧૧મી જૂનની સવારે અમદાવાદ એરપોર્ટથી સીધા જ પૂજ્યશ્રી સ્વામી અધ્યાત્માનંદજી મહારાજશ્રીને ધોળકા હંકારી જવામાં આવ્યા. અત્રે શ્રી વિદ્યાપ્રચાર મંડળ સંચાલિત હાઈસ્કૂલના સંકુલમાં સાંસ્કૃતિક ભવનનું લોકાર્પણ તથા વિજ્ઞાનપ્રવાહની શાળા તથા વિદ્યાર્થીઓ માટે બોટની, ઝૂઓલોજી, કેમેસ્ટ્રી, ફિઝિક્સની લેબોરેટરીનું ઉદ્ઘાટન પૂજ્યશ્રી સ્વામી અધ્યાત્માનંદજી મહારાજશ્રીના વરદ-હસ્તે કરવામાં આવ્યું.

સ્વ.શ્રી દેવેન્દ્રભાઈ ઓઝા સાંસ્કૃતિક ભવનનું લોકાર્પણ કરતા પૂ. સ્વામીજી

આ પ્રસંગે ગુજરાત રાજ્યના માજી કૃષિમંત્રીશ્રી ભૂપેન્દ્રસિંહ યુડાસમા તથા બાવળા વિસ્તારના ધારાસભ્યશ્રી શ્રી નકુમ, વિદ્યાપ્રચાર મંડળ ધોળકાના પ્રમુખશ્રી કાળીદાસભાઈ ચોક્સી અને અનેક ગણમાન્ય લોકો ઉપસ્થિત રહ્યા. આ વિશાળ સભાખંડના નિર્માણ માટે શ્રી અરૂણભાઈ ઓઝા (દિ.જી.સાં. સંઘના ઉપાધ્યક્ષ અને ટ્રસ્ટી) તથા તેમના ભાઈઓ દ્વારા તેમના પિતાશ્રીની પવિત્ર સ્મૃતિમાં રૂ. અગિયાર લાખનું માતબર દાન આપવામાં આવ્યું. દાતાઓ, પ્રેરકો, નિર્માણકર્તા, શિલ્પીઓ, નક્શા નવેશો અને સ્થાપત્ય-કલાવિદો ઉપરાંત શ્રેષ્ઠ શાળાઓ, શ્રેષ્ઠ શિક્ષકો અને શ્રેષ્ઠ વિદ્યાર્થીઓનું પણ બહુમાન પૂજ્ય સ્વામીજીના વરદ-હસ્તે કરવામાં આવ્યું.

પૂજ્ય સ્વામીજીએ વિદ્યાર્થીઓને માત્ર ઈન્ફોર્મેશન ટેકનોલોજીના જ વિદ્યાર્થી નહીં રહેતાં સ્પેસ એપ્લિકેશન

ટેકનોલોજી, એરોનેટીક એન્જિનિયરિંગ અને વૈશ્વિક સ્તરે જે પ્રબુદ્ધ અને કલ્યાણકારી હોય તેવા બધા જ વિષયોમાં રસ લઈને, સંશોધન ક્ષેત્રે નિષ્ઠા તથા રાષ્ટ્ર પ્રત્યે, માતૃભૂમિ પ્રત્યે શ્રદ્ધા અને નિષ્ઠાવાન બનીએ તે આવશ્યક છે, તેમ કહ્યું હતું.

તેમણે વિદ્યાર્થીઓને આત્મસંયમ અને આત્મવિશ્વાસ સાથે ચારિત્ર્ય-નિષ્ઠા, વડીલોની સેવા, માતા-પિતાના આશીર્વાદથી, દૃઢ સંકલ્પ સાથે આગળ વધવા માટે પ્રેરણાદાયી પ્રવચન આપ્યું. દીનદુઃખી મુંગાં પ્રાણી, વનસંપદાનું જતન સાથે પર્યાવરણનું રક્ષણ એ આપણું નૈતિક કર્તવ્ય છે, તે ઉપર ખૂબ જ ભાર આપ્યો હતો.

વિશાળ સંખ્યામાં ઉપસ્થિત શિક્ષાવિદો, વિદ્યાર્થીઓ અને ચોપાસ દૂરદરાજના ગામોથી આવેલા સર્વે અતિથિઓ ઈષ્ટમિષ્ટ ભોજન લઈને વિદાય થયાં હતાં.

અંબાજી : શ્રી સ્વામી અધ્યાત્માનંદજી મહારાજ તથા શિવાનંદ આશ્રમનું ભક્તમંડળ અત્રે વડી-અંબાજીમાં તા.૧૬ના રોજ સવારે પધાર્યું. શ્રી માતાજીના દર્શન, પૂજન પછી સૌ માતાજીની ગાદીએ પધાર્યા, ત્યાં ગાદીપતિ શ્રી ભરત મહારાજને ત્યાં સત્સંગ કરી સૌ ખેડબ્રહ્મા વિદાય થયા.

રામનગર કંપો (ખેડબ્રહ્મા) : દિવ્ય જીવન સંઘ, ખેડબ્રહ્માના શ્રીરામનગર કંપાના પૂજ્ય બાપજી શ્રી સ્વામી ગુરુકૃપાનંદજી મહારાજશ્રીનું સ્વાસ્થ્ય હવે ધીરે ધીરે કથળતું જાય છે. વચ્ચે એકાદ અઠવાડિયું લગભગ કોમા જેવી જ પરિસ્થિતિમાં રહ્યા. થોડા દિવસો કુદરતી હાજતની સંજ્ઞા પણ ન રહી. સાતથી વધુ દિવસો સુધી કંઈક અન્ન-ખોરાક પણ લીધો નહીં. પૂજ્ય શ્રી સ્વામી અધ્યાત્માનંદજી મહારાજ, શ્રી સ્વામી ગુરુસેવાનંદજી મહારાજ, શ્રી સ્વામી નારાયણ સ્વરૂપાનંદજી મહારાજ, શ્રી બીરેન્દ્રદાસજી તથા પૂજ્યા પૂનમ માતાજી વગેરે શિવાનંદ આશ્રમથી વિશેષરૂપે પૂજ્ય બાપજી શ્રી સ્વામી ગુરુકૃપાનંદજી મહારાજના દર્શને અને તેમના સુખ-સમાચાર જાણવા તા.૧૬ જૂનના રોજ પધાર્યા. અડોસ-પડોસના ગામના સૌ સત્સંગીઓ સાથે સત્સંગ થયો. સૌના આશ્ચર્ય સાથે આજે બાપજી ઊઠ્યા. બોલ્યા, બેઠા કરવા કહ્યું. પછી પૂજ્ય સ્વામી અધ્યાત્માનંદજી મહારાજના હાથે દસ-બાર નાના નાના કોળિયા રોટલી-દાળ-ભાત અને કેરીનું ભોજન જમ્યા. એક ગ્લાસ છાશ પીધી. સૌને આનંદ થયો. જગત મિથ્યા, બ્રહ્મસત્ય, દેહ નાશવાન છે, આત્મા સત્ય છે, તે એકમાત્ર સત્યની સાર્થકતા સિદ્ધ કરતો આત્મજ્ઞાનની વાતોનો સત્સંગ થયો. સૌને રાજીપો થયો.

હિંમતનગર : દિવ્ય જીવન સંઘ, હિંમતનગરના ભક્તશ્રી દિલીપભાઈ શ્રોફના નવનિર્મિત ભવનમાં પગલાં કરવા પૂજ્ય શ્રી સ્વામી અધ્યાત્માનંદજી મહારાજ અને સંતો હિંમતનગર પધાર્યા. સત્સંગ, ભજન, ભોજન પછી મધ્યાહને તેમણે સૌએ વિદાય લીધી.

સમખીયાળી (કચ્છ) : એરોમા ગ્રુપ ઓફ કંપનીઝના સેવક-કામદારોના લાભાર્થે પૂજ્ય સ્વામીશ્રીજી અધ્યાત્માનંદજી મહારાજશ્રીનું જાહેર-પ્રવચન સત્સંગનો કાર્યક્રમ તા.૩૦મી જૂન સોમવારની સાંજે આયોજાયો. સમખીયાળીની આજુબાજુનાં ગામોને પણ આ સત્સંગનો લાભ મળે તે હેતુથી પુષ્કળ જાહેરાત કરવામાં આવેલી. એક વિશાળ જનમેદની સમક્ષ પૂજ્ય સ્વામીજીનું ‘સાચા સુખની ચાવી’ વિષયક ખૂબ જ મનનીય પ્રવચન થયું. પૂજ્ય સ્વામીજીએ કહ્યું, ‘જો સરળ બનશો, વિનયી કે વિવેકી બનશો, જેટલું પોતાનું કામ પોતે જ કરશો, અને જેટલું વધુ પોતાની સાથે રહેવાની ટેવ પાડશો, તેટલા વધુ સુખી થશો. વિશાળ પાયા પર વૃક્ષારોપણ પણ થયું.’

ભરૂચ : (૧) સત્સંગ મે-જૂન-૮માં દિ.જી. સંઘ ઓફિસ ૧૪, દિપાલી સોસાયટી દરરોજ સાંજે ૭-૩૦ થી ૮-૦૦ સત્સંગ આયોજન થયું. (૨) સત્સંગ તેમજ મે-જૂન-૮માં દર શનિવારે સાંજે ૩-૩૦થી ૫-૦૦ સુધી ૧૪, દિપાલી સોસાયટીમાં સુંદરકાંડના પાઠનું આયોજન થયું. (૩) યોગપ્રવૃત્તિ : શિવાનંદ સત્સંગભવન, પ્રીતમ સોસા. નં.૨માં દરરોજ સવારે ૫-૪૫ થી ૭-૦૦ યોગના વર્ગ કુલ ૪૨ વ્યક્તિએ લાભ લીધો. (૪) તબીબી સેવા : દિ.જી.સંઘ ભરૂચ હોસ્પિટલમાં જનરલ ઓ.પી.ડી.માં કુલ મે-જૂનમાં ૨૪૮ દર્દીઓએ અને કન્સલ્ટીંગ ઓ.પી.ડી.માં ૧૩૬ દર્દીઓએ લાભ લીધો. ૪૧ વિવિધ ઓપરેશનો થયા. (૫) મેડિકલ કેમ્પ : તપરા ગામે તા.૧૮-૫-૦૮ના રોજ મેડિકલ સર્જિકલ કેમ્પ થયો. ૭૩૫ દર્દીઓને તપાસ્યા. તેમાંથી હોસ્પિટલમાં દાખલ કરી ૧૮ દર્દીઓને ઓપરેશન મફત કર્યા. દવા, લેબો. એક્ષ-રે પણ થયા. (૬) મેડિકલ કેમ્પ : વનવાસી વિભાગ-વાલીયા તાલુકાના ઘેડવાડા ગામે યુરો ફાઉન્ડેશન મુંબઈના સૌજન્યથી મેડિકલ સર્જિકલ કેમ્પ થયો. ૬૭૭ દર્દીઓને તપાસી તેમાંથી ઓપરેશનની જરૂરિયાતવાળા ૨૧ ઓપરેશન મફત કરવામાં આવ્યા. દવા, એક્ષ-રે, લેબો. વિ. મફત કરવામાં આવ્યા. (૭) સદ્ભાવના એવોર્ડ : ભરૂચમાં “સુરભી કી આવાજ” સાપ્તાહિકવાળા અને રમાગૌરી ચેરીટેબલ ટ્રસ્ટના શ્રી રશ્મિકાન્ત કંસારા અને પરિવાર તરફથી ભરૂચ જિલ્લાના સેવારત વ્યક્તિઓને દર વર્ષે સદ્ભાવના એવોર્ડ એનાયત કરવામાં આવ્યો છે. આ વર્ષે દિ.જી.સંઘ ભરૂચના માનદ મંત્રી છેલ્લા ૪૦ વર્ષથી ભરૂચ જિલ્લામાં અવિરત માનવસેવા યજ્ઞમાં કાર્યરત છે. તેમને ઓમકારનાથ ઠાકુર હોલમાં તા.૧૨-૬-૦૮ના રાત્રે ૮-૩૦ વાગ્યે સદ્ભાવના એવોર્ડ એનાયત થયો. (૮) તા.૧૫-૬-૦૮ને રવિવારે દિ.જી. સંઘ હોસ્પિટલમાં બ્લડ ડોનેશન કેમ્પ થયો. ૧૫ બોટલ બ્લડ એકત્ર થયું.

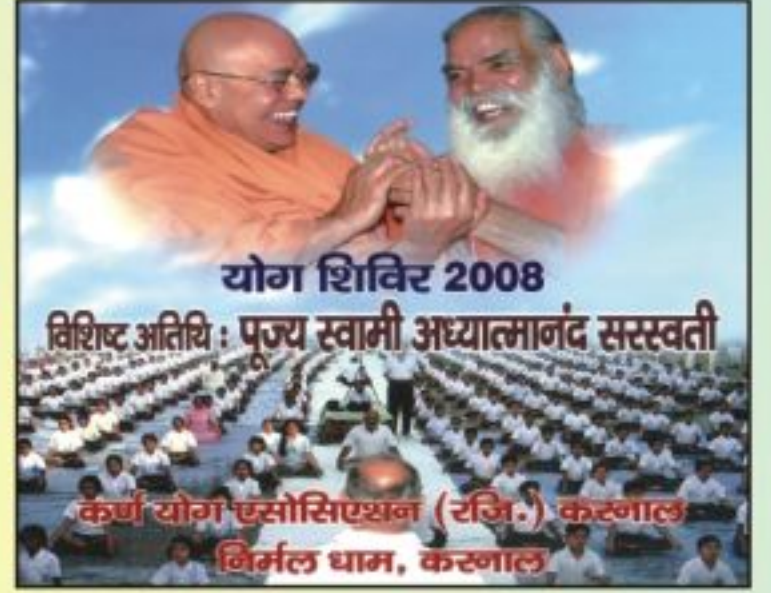
નિર્મળધામ, કરનાલ ખાતે સંત સમાગમ

ભારત વિકાસ પરિષદ-કરનાલ 'આધુનિક જગતમાં ભારતીય સંસ્કૃતિનું મહત્વ' (તા. ૮-૦૬-૦૮)

ઘોળકા વિઘોતેજક મંડળ ખાતે સ્વ. શ્રી દેવેન્દ્રરાય ઓઝા સાંસ્કૃતિક ભવનના લોકાર્પણ સમારંભનું દીપ પ્રજ્વલન

યોગ શિવિર 2008
વિશિષ્ટ અતિથિ : પૂજ્ય સ્વામી અધ્યાત્માનંદ સરસ્વતી
કર્ણ યોગ હસોસિએશન (રજિ.) કર્ણાલ
નિર્મલ ધામ, કર્ણાલ

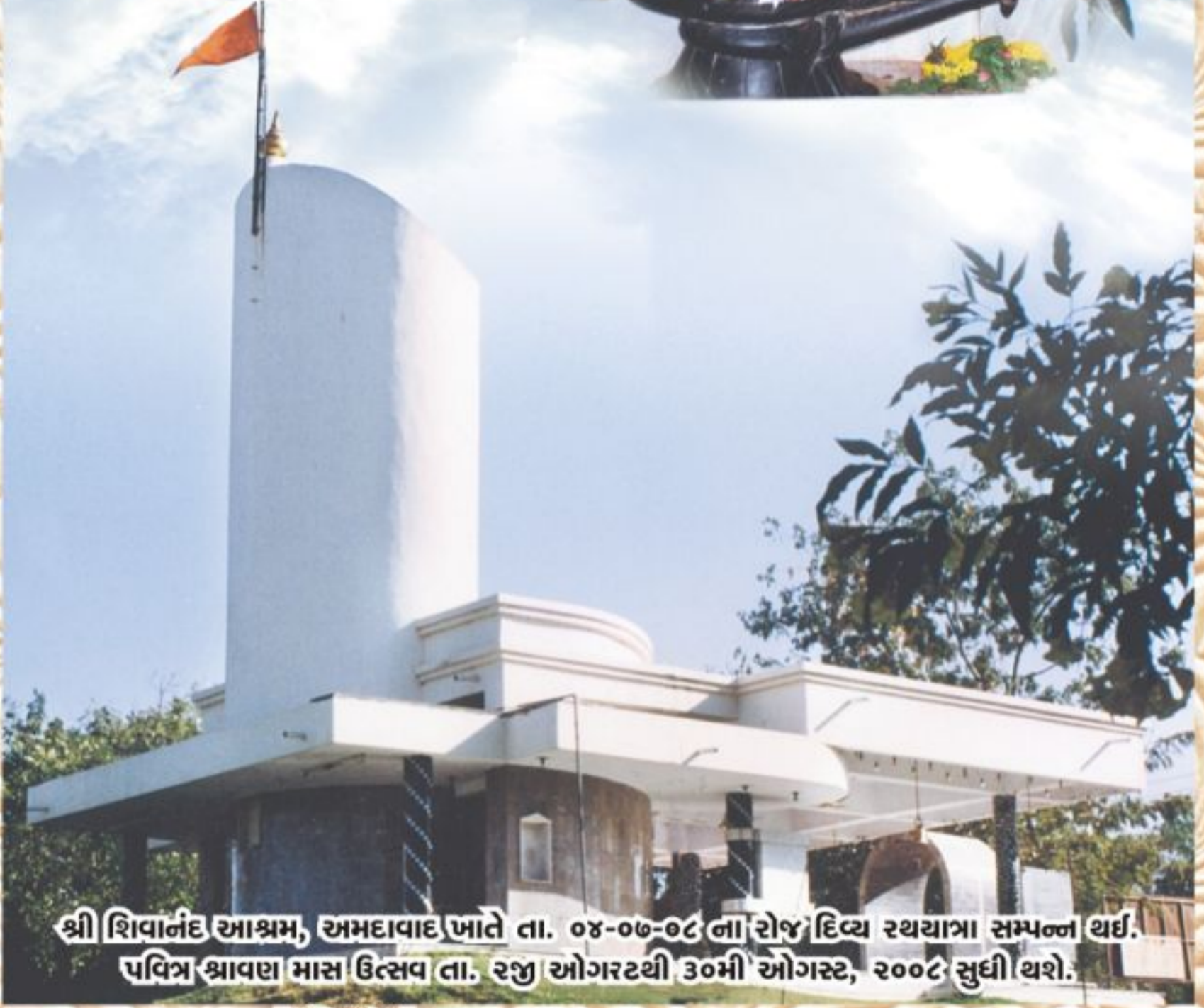
11 Division, શાહીબાગ આર્મી કેન્ટોન્મેન્ટમાં પૂજ્ય સ્વામી અધ્યાત્માનંદજી દ્વારા યોગ શિબિરનું ઉદ્ઘાટન-દીપ પ્રજ્વલન (તા. ૩૧-૦૫-૦૮)

BAPS, વાડજ ખાતે બાળવિકાસ શિબિરમાં યોગ પ્રશિક્ષણ આપતા શિવાનંદ આશ્રમના યોગશિક્ષક બલરામ શાહ

11 Div., શાહીબાગ ખાતે જવાનો અને આર્મી ઓફિસર માટે શિવાનંદ આશ્રમના યોગશિક્ષકો દ્વારા યોગ પ્રશિક્ષણ શિબિર (૩૧-૫-૦૮ થી ૯-૬-૦૮)

શ્રી શિવાનંદ આશ્રમ, અમદાવાદ ખાતે તા. ૦૪-૦૭-૦૮ ના રોજ દિવ્ય રથયાત્રા સમ્પન્ન થઈ.
પવિત્ર શ્રાવણ માસ ઉત્સવ તા. ૨૭ ઓગસ્ટથી ૩૦મી ઓગસ્ટ, ૨૦૦૮ સુધી થશે.

શાશ્વત સંદેશ

ગીતામાં ભગવાન કહે છે : પત્રં પુષ્પં ફલં તોયં યો મે ભક્ત્યા પ્રયચ્છતિ । તદહં
ભક્ત્યુપહૃતમશ્નામિપ્રયતાત્મનઃ । 'જે મને પત્ર, પુષ્પ, ફળ કે જળ ભક્તિથી આપે છે, તે શુદ્ધ ચિત્તવાળાનું
ભક્તિપૂર્વક આપેલું હું સ્વીકારું છું.' તેથી તમે ભગવાનને તમારું હૃદય આપો. તેમને કીમતી ભેટો કે બીજું કંઈ
જોઈતું નથી, તેમને તો માત્ર તમારી એકનિષ્ઠ સાચી ભક્તિ જોઈએ છે.

- સ્વામી ચિદાનંદ